TENİN SINIRLARININ ÖTESİNE

Silvia Federici

çev. Bilge Tanrısever

otonom
cadı kazanı

TENİN SINIRLARININ ÖTESİNE

Silvia Federici

otonom

TENİN SINIRLARININ ÖTESİNE

Silvia Federici

İtalya'da doğup büyüyen **Silvia Federici,** 1967'de felsefe eğitimi için gittiği Amerika'nın çeşitli üniversitelerinde ve ayrıca Nijerya'da Port Harcourt Üniversitesi'nde dersler vermiştir. Feminist bir eylemci, araştırmacı ve eğitimci olan Federici'nin çalışmaları esinini toplumsal mücadelelerden almış ve bu mücadelelerle sürekli bir diyalog içinde olmuştur. 1970'lerin başından itibaren, Maria Rosa Dalla Costa ve Selma James gibi kuramcılarla birlikte, Uluslararası Feminist Kolektif'in kurucuları ve "Ev İşi İçin Ücret" kampanyasının örgütleyicileri arasında yer almıştır. Bu hareket, toplumsal yeniden üretimde yer alan kadınlar için ekonomik bağımsızlık talebini dile getirerek kapitalist ve patriyarkal iktidara karşı devrimci bir itiraz oluşturmuştur ve feminist gruplar arasında küresel bir dayanışmaya zemin sunmuştur. Federici, Afrika'daki politik değişim ve toplumsal mücadeleler üzerine çalışmalarıyla da tanınmaktadır. Türkçede yayınlanmış birçok makale ve röportajının yanı sıra basılmış eserleri arasında *Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim* (Otonom Yayıncılık, 2012), *Sıfır Noktasında Devrim* (Otonom Yayıncılık, 2014), Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar, 2019) bulunur.

Otonom 105

Cadı Kazanı 11

Tenin Sınırlarının Ötesine
Güncel Kapitalizmde Bedeni Yeniden Düşünmek, Yeniden Oluşturmak ve Geri Almak
Silvia Federici

ISBN 978-605-7872-08-1
1. Basım Şubat 2020, İstanbul

Kitabın Özgün Adı
Beyond the Periphery of the Skin
Rethinking, Remaking, and Reclaiming the Body in Contemporary Capitalism
© PM Press, 2019
© Otonom Yayıncılık, 2019

İngilizceden Çeviren
Bilge Tanrısever

Yayıma Hazırlayan
Münevver Çelik

Kapak ve İç Tasarım
H. Mert İnan

Baskı ve Cilt
Ceylan Matbaa
Maltepe Mah. D. Paşa Cad. Güven İş Merkezi
No:83/317-318- 319 Zeytinburnu/İstanbul
Sertifika No: 40933 Tel: 0212 613 10 79

Yayınevi Sertifika no: 31383

Otonom Yayıncılık
Firuzağa Mah. Çukurcuma Cad. Yazıcı Çıkmazı No:2
Beyoğlu - İSTANBUL
Tel 0 212 244 87 09
iletisim@otonomyayincilik.com
www.otonomyayincilik.com

TENİN SINIRLARININ ÖTESİNE

Güncel Kapitalizmde Bedeni Yeniden Düşünmek, Yeniden Oluşturmak ve Geri Almak

Silvia Federici

otonom
çeviri kazanı

İÇİNDEKİLER

6 **Teşekkür**

9 **Giriş**

Birinci Kısım

17 Birinci Ders: Beden, Kapitalizm ve Emek Gücünün Yeniden Üretimi

33 İkinci Ders: Feminist İsyanda "Beden Politikaları"

47 Üçüncü Ders: Günümüz Yeniden Üretim Krizinde Beden

İkinci Kısım

57 Beden, Toplumsal Cinsiyet ve Performans Üzerine

65 Bedenlerimizi Yeniden Oluşturmak, Dünyayı Yeniden Oluşturmak?

77 Vekil Annelik: Yaşamın Bir Hediyesi mi Anneliğin İnkârı mı?

Üçüncü Kısım

89 Felsefe, Psikoloji ve Terörle: Bedenleri Emek Gücüne Dönüştürmek

105 ABD ve Britanya'da Seks İşinin Kökenleri ve Gelişimi

123 Uzaydaki Mormonları Yeniden Düşünmek

Dördüncü Kısım

135 Dans Eden Bedene Övgü

141 Sonsöz: Neşeli Militanlığa Dair

145 **Kaynakça**

Teşekkür

Tenin Sınırlarının Ötesine varlığını, 2015 yılında California Bütünsel Çalışmalar Enstitüsünde (California Institute of Integral Studies) bulunan Antropoloji ve Toplumsal Değişim Bölümünce (Anthropology and Social Change Department) beden teması üzerine, daha sonra PM Press tarafından basılacak olan üç ders vermem için tarafıma iletilen davetiyeye borçludur. Böylelikle hem çalışmalarımın merkezi temalarını yeniden düşünme hem de bu konuyla ilgili makalelerimi bir kitapta toplama fırsatı yakalamış oldum. Bu yüzden öncelikle Antropoloji ve Toplumsal Değişim Bölümü başkanı Andrej Grubačić ve PM Press'e müteşekkirim.

11-16 Haziran 2019 tarihlerinde memleketim İtalya, Parma'da beden ve toplumsal yeniden üretim meselesi üzerine düzenlenen bir atölyeye katılan Özgür Ev Üniversitesi'nin (Free Home University) kadın kurucularına da teşekkür etmek istiyorum. Bu kitabın birinci bölümünü oluşturan makaleleri onlarla okuyup tartıştık. Gaia Alberti, Sarah Amsler, Edith Bendicente, Carla Bottiroli Greil, Claire Doyon, Daria Filardo, Jesal Kapadia, Aglaya Oleynikova, Alessandra Pomarico, Teresa Roversi, Begonia Santa Cecilia ve Parma'da atölyemize cömertçe kapılarını açan Art Lab toplum merkezine özellikle teşekkür ediyorum.

Jesse Jones, Tessa Giblin, Rachel Anderson ve Cis Boyle'a dostlukları, destekleri ve beden politikalarını tartışıp Sheelagh-na-Gigs[1] heykelleri yaparak geçirdiğimiz zaman için minnettarım. Anne bedenini yeni bir politik imgelem olarak yeniden biçimlendiren, etkili *Tremble, Tremble* (2017) çalışman için çok teşekkürler Jesse.

1 İrlanda başta olmak üzere, bütün Avrupa'da katedral, kale vb. yapılarda bulunan heykeller. Bu heykeldeki figür, normalden çok daha büyük bir vajinanın vulvalarını açarken yansıtılıyor. https://www.britannica.com/art/Sheela-Na-Gig, y.n.

Bu çalışmanın editörü Camille Barbagallo ve bu kitaptaki bazı makalelere daha önce yer vermiş olan yayınlar özel bir teşekkürü hak ediyor.

Bunun yanı sıra, dünyayı değiştirmek ve bir web sayfası oluşturmak için (http://feministresearchonviolence.org) birlikte çalıştığım New York'taki kadın grubunun, Şiddet Üzerine Feminist Araştırma'ma yaptığı katkının da hakkını vermek isterim. Bilginiz, yakınlığınız ve toplantılarımızda paylaştığımız coşku için teşekkür ederim, hepsi de yazmaya devam etmemi sağladı ve bana ilham verdi.

Son olarak, burada bir araya getirilen makalelerden bazılarının daha önce yayımlanmış olduğu kitap ve dergilerin editörlerine de teşekkür etmem gerekir.

"Felsefe, Psikoloji ve Terörle: Bedenleri Emek Gücüne Dönüştürmek" daha önce *Doing Psychology under New Conditions* içinde yayımlandı, der. Athanasios Marvakis ve diğerleri, Concord, Ontario: Captus Press, s. 2–10.

"Uzaydaki Mormonları Yeniden Düşünmek", George Caffentzis ile yayımladığımız bir makalenin yeni halidir; *Midnight Notes* 2, no. 1 (1982): 3–12.

"Dans Eden Bedene Övgü" daha önce *A Beautiful Resistance* içinde yayımlandı, Gods and Radicals, ed., no. 1, 22 Ağustos, 2016, s.83–86.

"Neşeli Militanlığa Dair", "Feeling Powers Growing" başlıklı bir röportajın yeniden düzenlenmiş bir kısmıdır ve daha önce *Joyful Militancy: Building Thriving Resistance in Toxic Times* içinde yayımlandı, der. Nick Montgomery ve carla bergman, Chico, CA: AK Press, 2018.

Giriş

Tenin Sınırlarının Ötesine, 2015 kışında California Bütünsel Çalışmalar Enstitüsü'nde hem 1970'lerin feminist hareketinde hem de kendi teorik çalışmalarımda beden ve beden politikalarının anlamı üzerine verdiğim üç derste ortaya atılan sorulara bir yanıt olarak tasarlandı. Bu derslerin, 1970'lerdeki feminist hareketin beden teorisine yaptığı ve günümüzde yeni nesil feministlerin hafife aldığı katkıyı vurgulamak; bununla birlikte, bu hareketin kadınların maddi yaşam koşullarını önemli ölçüde değiştirebilecek stratejileri tasarlamakta yetersiz kaldığını kabul etmek; kapitalist toplum tarihi boyunca kadınların maruz bırakıldığı sömürü biçimlerinin köklerini incelemek için *Caliban ve Cadı*'da geliştirdiğim çerçeveyi sunmak dahil birçok amacı vardı.

Bu anlamda, yaptığım sunum geçmişten çıkarılan dersler üzerine bir yeniden düşünmeyi içeriyor. Lakin sunumun ardından yapılan tartışmalarda ortaya çıkan sorular, başlangıçtaki çerçeveyi aşıp derslerimin ve bu kitabın ufkunu genişletmem konusunda beni ikna etti. Bu vesileyle giriştiğim çaba sonu-

cunda bu kitapta dört esas soru öne çıkıyor: "Kadın" kategorisine dâhil edilen deneyimlerin ve anlatıların çeşitliliği düşünüldüğünde, bu kategori feminist politikalar için hâlâ gerekli mi yoksa Butler ve diğer post-yapısalcı teorisyenlerin önerdiği gibi artık ondan kurtulmalı mıyız? Daha kapsamlı ifade etmek gerekirse, kaçınılmaz olarak kurgusal olmaları ve tamamen karşıt temeller üzerine inşa edilmiş birlikleri tercih etmeleri yüzünden her türlü politik kimliği reddetmemiz mi gerekir? Fiziksel niteliklerimizi yeniden yapılandırmayı ve bedenlerimizi arzularımıza daha çok uyacak şekilde yeniden oluşturmayı vaat eden yeniden üretim teknolojilerini nasıl değerlendirmeliyiz? Bu teknolojiler bedenlerimiz üzerindeki kontrolümüzü mü artırıyor, yoksa onları kapitalist piyasanın ve tıbbın hizmetinde kâr ve deney nesnelerine mi dönüştürüyor?

Elinizdeki kitap, birinci kısım hariç, bu sorular etrafında düzenlendi. Bu sorulara hazırlık olan birinci kısımdaki asıl amacım ise 1970'lerdeki feminist hareketin, toplumsal olarak cinsiyetli duruşundan daha ziyade, öncelikle benimsediği stratejiler açısından değerlendirilmesi gerektiğini göstermek. Bu noktada, 1970'lerdeki kadın özgürlük hareketini benimsedikleri fiili politik stratejilerden ziyade sözde kimlik politikalarından dolayı eleştirmeye daha meyilli olan "performans" teorisyenlerinden önemli ölçüde farklı bir konumu savunuyorum.

Kurumları ele geçirmenin yarattığı etki, erkeklerin hâkim olduğu işlere kadınların da girmesi ve cinsiyete daha az bağlı bir iş gücü talep eden ekonomik yeniden yapılanma yüzünden feminizmin önemli bir krizden geçtiği 1990'ların başında gelişen, bedenlerin ve cinsiyetlerin söylemsel pratikler ile performansın ürünleri olduğunu doğru varsayan post-yapısalcı teoriler, hiç kuşku yok ilgi çekiciydi ve birçokları için öyle olmaya devam ediyor. Ancak şunu açıkça belirt-

mek gerekir ki eğer "kadınlar" analitik/politik bir kategori olarak gözden çıkarılırsa, adaletsizlik ve suistimalden muzdarip olmanın verdiği ortak deneyimin yokluğunda muhalif bir hareketin ortaya çıkmasını tahayyül etmek zor olacağı için, "feminizm" de gözden çıkarılmak zorunda kalınır. Sahiden de mahkemelerin ve işverenler, feministlerin kadınlar arasında indirgenemez bir çeşitlilik olduğu iddiasından hemen faydalandılar ve bunu da şirketlerde (örneğin Walmart) cinsiyet ayrımcılığını ihbar eden kadın çalışanların bir sınıf[1] olduğunu kabul etmek yerine, her birini şikâyetlerini bireysel olarak yapmaya zorlayarak gerçekleştirdiler.[2] Daha da önemlisi, birbiriyle çelişen stratejilerin geliştirilebileceği birer alan olsalar da annelik, çocuk yetiştirme ve erkeklere toplumsal tabiiyet gibi deneyimlerin *kadınlar için ortak bir mücadele alanı* oluşturduğunu kesinkes tasavvur edebilir miyiz? Gey, trans ve queer gibi alternatif kimlikler, sınıf, ırk, etnik köken ve yaş temelinde bölünmeye daha mı az maruz kalıyorlar?

Tüm bunları, birkaç yıldır yüz binlerce kadının, kadına yönelik şiddete, kadınların borçlandırılmasına karşı çıkmak ve kürtaj hakkı elde etmek için akın akın sokaklara döküldükleri Buenos Aires ve Arjantin'in diğer bölgelerinden gelen o müthiş mücadele görüntülerini izledikten sonra yazdım. Üstelik bu kadınlar tüm çeşitliliklerine ve fikir ayrılıklarına rağmen, kadın olmanın anlamını dönüştüren kolektif kararlar vererek mücadele ediyorlar. "Kadınları", bir politik

1 Davacıların çoğunun aynı hizmet-ürün ya da kişiden şikâyetçi olmaları durumunda mahkeme o grup insanın bir "sınıf" olduğunu tanıyarak davaları birleştiriyor. Mahkeme böyle bir karar vermezse her davacı bireysel mücadeleye devam ediyor, y.n.

2 2013'te Yüksek Mahkeme, Walmart çalışanlarının çeşitliliklerinden dolayı bir sınıf olmadıklarını ve bireysel şikâyetlerde bulunmaları gerektiğini iddia edip, ayrımcılık ihbarında bulunan kadın Walmart çalışanlarının toplu dava talebini reddetti.

özne ve açıkça tartışmalı ama aynı zamanda yaratmaya çalıştığımız bir dünya vizyonu inşa etme açısından hep yeniden tanımlanan bir kimlik olarak kabul etmeden böyle mücadeleler nasıl yürütülebilirdi?

Her türlü toplumsal ve politik özdeşleşme olasılığını reddetmenin mücadeleyi yenilgiye uğratacak bir yol olduğunu ileri sürdüğüm ikinci bölümde geliştirdiğim argüman budur. Bu, yaşayanlar ve ölüler arasındaki dayanışmanın inkârıdır ve tam anlamıyla insanları tarihlerinden yoksun düşünmektir. Çarpıcı bir başka düşünce de her genel kavramın önemli farklılıkların varlığı içinde inşa edilmiş olmasıdır. Çeşitliliği dışlayıcı bir unsur olarak düşünürsek eğer, aşk, eğitim ve ölüme dair, kadınlar, erkekler ve translar hakkında konuşabildiğimizden daha güvenle konuşamayız. Örneğin antik Yunan ve Roma'da aşkın, yirminci yüzyılda Avrupa ve Amerika'da deneyimlenen aşktan ya da çok eşlilik bağlamında yaşanan aşktan oldukça farklı olduğunu biliyoruz. Aşkı ve benzer şekilde kurulmuş birçok kavramı kullanmaktan alıkoymaz bu bizi, öyle olsaydı dilsizleşirdik.

İkinci bölüm, bedeni yeniden oluşturma olarak tanımlanabilecek, hem teknolojik yeniliklerin hem de tıp mesleğinin önemli rol oynadığı yeni bir hareketi de inceliyor. Buradaki amacım, bu alana dâhil olan pratikleri eleştirmekten ziyade neyin risk altında olduğunu vurgulamak ve örtük tehlikelere karşı uyarıda bulunmak. Bedeni yeniden oluşturma, plastik cerrahiden taşıyıcı anneliğe ve cinsiyet değiştirmeye kadar uzanan farklı pratikleri içerir. Ama bu pratiklerin her birinde, tıp uzmanlarının vaat ettikleri yaşam değişiklikleri üzerinden kazandıkları güç ve saygınlık ağır basar. Sermaye ve devletle uzun bir işbirliği tarihi olan bir kuruma böylesi bir bağımlılık hepimizi endişelendirmeli. Tarih bu bağlamda rehberimiz olmalı.

Sanayi işçileri kadar yeniden üretimin özneleri olarak kadınları da örgütleme ve disipline etmede tıbbın ve psikolo-

jinin rolünü tartışan makaleleri üçüncü bölüme dâhil ettim. Bu bölüm aynı zamanda, yeni teknolojik ortamlarda ve dünya dışı alanlarda ihtiyaç duyulan işgücü türüne dair Reagan döneminde başlayan tartışmaları da ele alıyor. "Uzaydaki Mormonlar"da temsil edilen ve örneğin uzay kolonilerinde çalışabilecek, milyonlarca yılda inşa edilmiş bir bedenin ataletinin üstesinden gelebilecek çileci işçiye dair kapitalist rüya, sermayenin yapay zekâ konusundaki gelişimi yeni beceriler ve yeni öznellik biçimleri talep ettiği için, günümüzde de yol göstericidir. Bugün böyle bir rüyanın somut ifadesi, beyinlerimize mikroçipler yerleştirmektir, bu da mikroçipleri satın alabilecek kişilerin kapasitelerini artırır ve onları pasaportlardan ve şifrelerden kurtarır. Oysa seçilmiş bireylerin büyük miktarda bellek alanına sahip olacağı ve örneğin bir kitabı yarım saatte okuyabileceği, büyük bir düşünme hızına ulaşmış saf akıl olarak hareket edeceği bir döneme dair çok sayıda vizyon zaten var. Bu esnada, bedenimizin parçalarına ayrılması ve bu parçaların yeni şekillerde birleştirilmesi süreci de klonlama, gen düzenleme ve gen aktarımının (ki hâlihazırda hayvanlarda uygulanıyor) tıbbi/bilimsel donanımın parçası olacağı bir dünyaya işaret ederek hızla ilerliyor ve bu süreç muhtemelen yalnızca cansız metalar değil yeni insan yaşamı formları üretecek gelecekteki bir kapitalist dünyaya olanak sağlayacak.

Bu bağlamda, bedenlerimizi geri istemek, bedensel gerçekliğimize dair kararlar verebilme kapasitemizi yeniden talep etmek, bildiğimiz haliyle bedenin gücünü ve bilgeliğini olumlamaktan geçer, zira beden yeryüzünün oluşumuyla sürekli etkileşim içinde, esenliğimizi riske atmak pahasına devreye sokulan müdahalelerle çok uzun bir süreçte biçimlenmiştir. Koreograf Daria Fain'in bilinç ve dilin ortaya çıkışına dair yarattığı dansı izledikten sonra yazdığım ve bu kitabın sonucu olarak öne çıkan "Dans Eden Bedene Övgü"

makalesi, kapitalizmin bugün yok etmek istediği bu bedensel gücü ve bilgeliği kutlar. Burada, altıncı yüzyıl Fransa'sında Rabelais'ın tahayyül ettiği Bahtinci *Pantagruelian* (devasa) beden anlayışından farklı bir vizyon öneriyorum. Dünyada yenilebilir her şeye el koyup onları mideye indiren, bedensel/tensel hazlar ve tüm kısıtlamalardan özgürleşmenin sefahati içinde sınırlarının ötesine genişleyen bir bedendir bu. Benim önerdiğim beden anlayışı da aynı şekilde geniş olsa da farklı bir doğaya sahiptir, zira bedenin sınırlarının ötesine giderken bulduğum şey bir yeme-içme cenneti değil, yeryüzünde iskân eden diğer canlı organizmalarla kurulan büyülü bir sürekliliktir: insan ve insan olmayanların bedenleri, ağaçlar, nehirler, denizler, yıldızlar. Bu, kapitalizmin böldüğünü yeniden birleştiren, artık penceresi ve kapısı olmayan Leibnizci bir monad olarak inşa edilmeyen, çeşitliliğin bir bölünme ve antagonizma kaynağı olmaktan ziyade, herkes için bir zenginlik ve ortaklaşma zemini olduğu bir dünyayla ve kozmosla uyum içinde hareket eden bir beden imgesidir.

Birinci Kısım

Birinci Ders
Beden, Kapitalizm ve Emek Gücünün Yeniden Üretimi

Hiç şüphe yok ki günümüzde beden politik, disipliner ve bilimsel söylemin merkezinde yer alıyor ve her alanda bedenin temel niteliklerini ve imkânlarını yeniden tanımlama girişimi söz konusu. Toplumsal ve bireysel değişim yolunda sorgulanması ve ona göre hareket edilmesi gereken bir anlaşılmazlıktır beden. Yine de entelektüel ve politik alanda en çok kabul gören teoriler temelinde bile tutarlı bir beden görüşü ifade etmek neredeyse imkânsız. Bir yanda, DNA'yı gıyabımızda fizyolojik ve psikolojik yaşamımızı belirleyen bir *deus absconditus* (gizli tanrı) olarak varsayan biyolojik belirlenimciliğin en aşırı biçimleri var. Diğer yanda ise bizi, bedenin performatif ya da metinsel temsilleri lehine tüm "biyolojik" etmenleri gözden çıkarmaya veya varlığımızın kurucusu olarak makineler dünyasıyla özdeşleşmeyi benimsemeye teşvik eden (feminist, trans) teoriler mevcut.

Bununla birlikte genel eğilim, bedenlerimizi etkileyen toplumsal güçleri tanımlayabilecek bir bakış açısının yokluğudur. Biyologlar anlamlı etkinlik alanını, neredeyse dini bir

takıntıyla, yapısı ilk günah kadar gizemli olan moleküllerin mikroskobik dünyasıyla sınırlandırıyorlar. Biyologlara göre, zaten hastalıklarla bozulmuş, onlara meyilli ve önceden yazgılı ya da hastalıklardan muaf bir dünyaya geliyoruz, çünkü tüm bunlar bilinmeyen bir tanrının bize tahsis ettiği DNA'da zaten mevcut. Söylemsel/performatif beden teorilerine gelince, onlar da beden ve beden pratiklerine dair fikirlerin üretildiği toplumsal temel söz konusu olduğunda sessiz kalır. Belki de birleştirici bir sebep ararsak, bedenlerimizin kimliklerimizi ve iktidarla ilişkilerimizi ifade edebileceği çeşitli yolları göremeyeceğimize dair bir korku vardır içimizde. Ayrıca, Foucault'dan ödünç alınan ve iktidarın kaynaklarından ziyade bedenlerimiz üzerindeki "etkilerini" araştırma yönünde bir eğilim de söz konusudur. Ama bedenlerimiz, içinde hareket ettikleri güçler alanı yeniden yapılandırılmadan, ya anlaşılmaz kalmak ya da hareketlerini gizemlileştiren görüşlere neden olmak zorundadır. Örneğin, bir yandan belli sömürü sistemleri içinde ikiliğin ekonomik, politik ve toplumsal kullanışlılığına, öte yandan da toplumsal cinsiyet kimliklerini sürekli dönüştüren mücadelelere dair bir anlayış olmadan "ikiliğin ötesine gitmeyi" nasıl tahayyül edebiliriz? Özgün sömürü ve ceza biçimlerinin ürettiği zorlamayı kabul etmeden cinsiyet, ırk ve yaşın "performans"ından nasıl söz edebiliriz?

Bedenimizi inşa eden güç ilişkileri ile antagonist politikalar dünyasını tanımlamalı ve değişim için stratejiler icat edeceksek, "norm"a karşı koyan mücadeleleri yeniden düşünmeliyiz.

Kapitalizmin ana projelerinden birinin *bedenlerimizi iş makinelerine dönüştürmek* olduğunu ileri sürüp, kapitalizme geçişin "beden" kavramını ve "beden"in[1] ele alınışını nasıl

1 Farklı, özgün toplumsal tarihler ve gerçekliklerden bir soyutluk olarak "beden" kavramını, kurgusal niteliğine işaret etmek için tırnak içine alıyorum.

değiştirdiğini incelediğim *Caliban ve Cadı*'da böyle bir çalışmaya giriştim. Bedenlerimizi iş makinelerine dönüştürmek, farklılaştırılmış iş ve baskı biçimlerinin oluşturulması yoluyla canlı emek sömürüsünü azamileştirme ihtiyacının, kapitalist toplumda bedenimizi her şeyden çok şekillendiren etmen olduğu anlamına gelir. Bu yaklaşım "modern çağın" başlangıcında bedenin maruz kaldığı disipliner rejimleri, amaç ve hedefleri açısından çok iyi tanımlanmamış metafizik "İktidar"ın[2] işleyişinde temellendiren Foucault'nun görüşlerine[3] bilinçli olarak karşıttır.

Foucault'nun aksine, kapitalizmin başlangıçtan itibaren inşa ettiği ırksal, cinsel ve kuşak temelli hiyerarşiler evrensel bir duruş ihtimalini ortadan kaldırdığı için, tek değil çoklu beden tarihleri, yani bedenin nasıl makineleştirildiğini ifade eden çoklu tarihler olduğunu ileri sürüyorum. Bu yüzden "beden"in tarihi, çocukların, ücretsiz ev işçisi kadınların, ücretli işçilere dönüştürülenlerin, sömürgeleştirilenlerin, köleleştirilenlerin tarihleriyle birlikte her bir grubun diğerini dışlamak zorunda olmadığı ve "birbirine kenetlenmiş tahakküm sistemleri"ne tabi olmamızın her zaman yeni bir

2 Bkz. Foucault, *Hapishanenin Doğuşu*, 2019.

3 Burada Dario Melossi'nin *The Prison and the Factory*, (s.44-45) kitabında Foucault'nun "bedenin ekonomi politiği" analizine yaptığı eleştirisinden bahsetmeye değer. Melossi'ye göre "Bedenin okulda, kışlada, hapishanede ve ailedeki burjuva *inşası* tamamen anlaşılmaz olmaya devam eder eğer emek sürecinin kapitalist idaresinden (ve kapitalizm tarihinde *şu an*dan) başlamazsak. Bu idare, bedeni bir makine olarak üretim makinesinin bütünlüğü içinde yapılandırmayı kendine görev edinmek zorundaydı, yani işin örgütlenmesinin bedene yabancı bir şey olarak davranmadığını, kasların ve kafanın *içinden geçtiğini*, eş zamanlı olarak bedenin emek gücünün meydana getirdiği, kendi ana parçası olan üretici süreçleri yeniden düzenlediğini anlamalıyız. Özetle bu çağda *makine* ölü, organik, sabit element ile organik, değişken bir yaşamı barındıran birleşik bir icattan meydana gelir." (italikler özgün metinden)

gerçeklik ürettiği akılda tutularak örülmelidir.[4] Şunu da eklemeliyim ki hayvan dünyası ve elbette toprakların, denizlerin ve ormanların bakış açısından yazılmış bir kapitalizm tarihine de ihtiyacımız var.

Kapitalizmin insanlara ve "doğa"ya karşı başlattığı savaşın derinliğini kavramak ve bu yıkıma bir son verebilecek yeterlilikte stratejiler geliştirmek için "beden"e tüm bu açılardan bakmak gerekiyor. Bir savaştan bahsetmek, başlangıçta bir bütünlük varsaymak ya da idealleştirilmiş bir "doğa" görüşü önermek değil, şu an içinde yaşadığımız olağanüstü hali vurgulamak ve toplumsal güçlenme ve kendi kaderini tayin etmenin bir yolu olarak bedenlerimizi yeniden oluşturmayı teşvik eden bir çağda, tabanın denetlemediği politikalar ve teknolojilerden türeyen çıkarları sorgulamak anlamına gelir. Aslında siborglara dönüşüyor olmamızı kutlamadan önce hâlihazırda geçmekte olduğumuz makineleşme sürecinin toplumsal sonuçları üzerine de düşünmemiz gerekiyor.[5] Makinelerle ortak yaşam kurmamızın güçlerimizi kesinkes artıracağını hayal etmek, teknolojinin yaşamlarımıza getirdiği kısıtlılıkları ve hem bunların birer toplumsal denetim aracı olarak daha çok kullanılmasını hem de üretimlerinin ekolojik bedelini göz ardı etmek naiflik olur doğrusu.[6]

Sistematik olarak insan emeğini zenginlik birikiminin özü haline getiren ve emek sömürüsünü arttırmaya en çok ihtiyaç duyan toplumsal sistem olduğu için kapitalizm, bedenlerimize iş makineleri olarak muamele eder. Çoklu disipliner rejimler

4 Kesişimsellik teorisinin merkezi olan kenetlenmiş tahakküm sistemleri kavramı için bkz. bell hooks, *Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics*, s.59. Ayrıca bkz. hooks, *Talking Back: Thinking Feminism, Thinking Black*, s.175.

5 Burada teorik ve politik olarak çok sorunlu bulduğum Donna Haraway'in *Siborg Manifestosu* metnine gönderme yapıyorum.

6 Teknolojinin hapis ve gözetlemeyle ilişkili kullanımı için bkz. R. Benjamin der., *Captivating Technologies.*

ve kurumların yanı sıra daha yoğun ve tek tip emek biçimleri dayatmak, terör ve aşağılama ritüelleri gibi farklı yöntemlerle gerçekleştirir bunu. On yedinci yüzyılda Hollanda'daki ıslahevlerinde tutukluların, verilen emirlere boyun eğmeyi öğrenmeleri, kendi güçsüzlüklerini ve itaati bedenlerinin her kasında hissetmelerini sağlamak dışında hiçbir amacı olmayan en geri kalmış ve yorucu bir yöntemle ağaç kütüklerini talaş haline getirmeye zorlanmaları ibretlik bir örnektir.[7]

İnsanların direniş iradesini kırmak için uygulanan aşağılama ritüellerinin bir başka örneği de yirminci yüzyılın başından itibaren Güney Amerika'da doktorların altın madenlerinde çalışmaya mahkum edilen Afrikalılara yaptıklarıdır.[8] "Isı tolerans testi" ya da "seçim işlemleri" adı altında, Afrikalı işçilere soyunmaları, sıraya girmeleri, taşları kürekle temizlemeleri ve sonra da röntgen muayenesine ya da mezura ve tartılarla yapılan ölçümlere girmeleri emredildi; bunların hepsi test edilenlerden gizlenen tıp uzmanlarının bakışları altında yapıldı. Bu uygulamanın amacı, geleceğin işçilerine maden endüstrisinin hükümdarını göstermek ve Afrikalıları "herhangi bir insan onurundan" yoksun olacakları bir yaşama alıştırmaktı.

Aynı dönemde Avrupa ve Amerika'da Taylorculuğun zaman ve hareket etütleri (sonra montaj hattının kuruluşuna dahil edilir), görevlerin parçalanması ve atomlaşması, karara dair her unsurun iş sürecinden çıkarılması ve hepsinden de öte, tüm bilgi ve motivasyon etmenlerinin işin kendisinden koparılması suretiyle işçilerin bedenlerinin makineleştirilmesini bilimsel bir projeye dönüştürdü.[9] Fakat otomatikleşme, tıpkı zaman kı-

7 Bkz. Melossi ve Pavarini, *The Prison and the Factory: Origin of the Penitentiary System.*

8 Butchart, The *Anatomy of Power: European Constructions of the African Body,* s.92-110.

9 Bu konuda bkz. H. Braverman, *Emek ve Tekelci Sermaye*, özellikle dördüncü bölüm "Bilimsel Yönetim" ve sekizinci bölüm "Bilimsel Teknik Devrim ve İşçi".

sıtlaması ve tahmin edilebilirliklerinden dolayı tatillerin bile rutinleşip mekanikleştiği, sabah dokuz akşam beş arası çalışılan bir fabrika ya da ofisteki gibi, sonsuz tekrarlı bir iş yaşamının, bir "Çıkış Yok"[10] yaşam türünün de ürünüdür.

Foucault yine de "baskı varsayım"ının bedenin kapitalizmdeki tarihini açıklamak için yeterli olmadığı konusunda haklıdır.[11] Baskılanan şey kadar geliştirilen "yeterlilikler" de önemlidir. *Principles of Economics* kitabında İngiliz iktisatçı Alfred Marshall, dünyada çok az bir kesimin o dönem Avrupalı işçilerin yapabildiği şeyleri yapabildiğini ilan ederek kapitalist disiplinin endüstriyel iş gücünde ürettiği kapasiteleri göklere çıkarır. Sanayi işçilerinin saatlerce hiç durmadan aynı işi yapmaları, her şeyi hatırlamaları, bir işi yaparken sonraki işin ne olduğunu unutmamaları, aletleri kırmadan çalışmaları, boşa zaman harcamamaları, pahalı makinelerle çalışırken dikkatli olmaları ve en monoton işi yaparken bile sakin kalmaları gibi "genel beceriler"ini över. Marshall'a göre bunlar dünyada çok az insanın sahip olduğu eşsiz bece-

10 Burada Jean-Paul Sartre'ın 1944 tarihli oyununa gönderme yapıyorum. Oyunda cehennem, geçmişteki eylemlerimizin bize uyguladığı kısıtlamalardan kurtulamadığımızda kendimizi mahkûm ettiğimiz hapishane olarak tarif edilir.

11 Foucault "baskıcı teori" derken, tarihçilerin kapitalizmin toplumsal yaşam ve disiplin üzerine etkilerini betimlerken yalnızca baskıyı değerlendirme eğilimlerine atıfta bulunur. Aksine, kapitalizmin cinselliği ele alışında önemli bir gelişmenin cinselliğe dair "gerçek bir söylem patlaması" meydana gelmesi ve tam da "küçük sapkınlıklara verilen hukuki cezalar" yoluyla cinselliğin söyleme dönüşmesi olduğunu söyler. *Cinselliğin Tarihi*, s.19, 33-34. Foucault'nun cinselliğin maddi olmayan bir metaya dönüşmesini sağlayan "söylemsel dönüşüm"e yaptığı vurguyu zekice ama indirgemeci buluyorum. Toplumsal disiplin ve hatta toplumsal baskının üretici karakterinde ısrarcı olmasına katılıyorum. Psişik dinamiklik, enerjinin korunumuna benzer bir yasayla yönetiliyor gibi görünmektedir, ki bu yasayla belli davranış biçimlerinin yasaklanması bir boşluk değil, anlamı baskılanan arzunun "söyleme" dönüşmesi olan ikame edici, telafi edici tepkiler üretir.

rilerdir ve bu insanlar öyle değilmiş gibi görünseler de aslında oldukça üst düzey beceriler sergiledikleri işleri yaparlar.[12]

Marshall, makineye benzeyen bu harika işçilerin nasıl yaratıldığından bahsetmez. İnsanların topraklarından ayrılmak zorunda bırakıldıklarını, ibretlik işkence ve uygulamalarla terörize edildiklerini de anlatmaz. Oysa serserilerin kulakları kesildi. Fahişeler, CIA ve Amerikan Hava Kuvvetleri'nin "terör"le suçladıkları kişilere uyguladığı "su tahtası" işkencesine maruz bırakıldı. Ahlaksız davrandıklarından şüphelenilen kadınlar bir sandalyeye bağlanarak boğulma noktasına gelene kadar göllere ve nehirlere batırıldı. Köleler etleri kemiklerinden ayrılıncaya kadar kırbaçlandı, yakıldı, sakat bırakıldı ve bedenleri çürüyene dek yakıcı güneşin altında bekletildi.

Caliban ve Cadı'da ileri sürdüğüm gibi kapitalizmin gelişmesiyle yalnızca ortak alanlar değil beden de çitlendi. Fakat bu süreç, köleleşmeye mahkûm olanlar ile ücretli iş dahil diğer zoraki emek biçimlerine tabi olanlar açısından nasıl farklı işlediyse, kadın ve erkekler açısından da öyle farklı işledi.

Kapitalist gelişmede kadınlar çifte bir makineleşme sürecinden muzdaripti. Evlerde, fabrikalarda, plantasyonlarda ücretli ve ücretsiz iş disiplinine tabi kılınmanın yanı sıra, bedenleri de gasp edildi ve cinsel nesnelere, damızlık makinelere dönüştürüldüler.

Kapitalist birikim (Marx'ın da fark ettiği gibi) işçinin birikmesidir.[13] Köle ticaretine, plantasyon sistemine ve (iddia ettiğim üzere) Avrupa ve "Yeni Dünya"da[14] meydana gelen

12 Marshall, *Principles of Economics*.

13 Örneğin bkz. *Kapital* I, kısım 7, bölüm 23, s.594: "Sermayenin değerlenme aracı olarak durmadan sermayenin parçası haline gelmek zorunda bulunan, sermayeden kendisini kurtaramayan ve sermayeye kölece bağlılığı, yalnızca, kendisini sattığı bireysel kapitalistlerin değişmesiyle gözlerden saklanan emek gücünün yeniden üretimi, gerçekte, bizzat sermayenin yeniden üretiminin bir unsurudur. *Yani, sermaye birikimi proletaryanın çoğalması demektir.*" (İtalikler bana ait).

14 Federici, *Sıfır Noktasında Devrim*, özellikle dördüncü bölüm.

cadı avlarına yön veren motivasyon tam da budur. "Cadıların" infazı aracılığıyla, üreme kapasitelerini kontrol etmek isteyen kadınlar çocuk düşmanı olarak yaftalandı ve çeşitli yollarla şeytanlaştırıldılar. Üstelik bu şeytanlaştırılma bugün de devam ediyor. On dokuzuncu yüzyılda, örneğin Victoria Woodhull gibi "özgür aşk"ı savunanlar, Amerika basınında şeytan kanatları vb. şeyler ile birlikte resmedilerek şeytan damgası yediler.[15] Bugün de bazı Amerika eyaletlerinde kürtaj yaptırmaya giden kadınlar, Yüksek Mahkeme'nin bir kararından[16] dolayı doktorun kapısına kadar onları takip eden ve "bebek katili" diye bağıran "kürtaj karşıtları" [right-to-lifers] arasından geçmek zorunda kalıyorlar.

Kadınların bedenini makineye indirgeme girişimi hiçbir yerde kölelikte olduğundan daha sistematik, daha vahşi ve daha normalleştirilmiş olmadı. İngiltere'nin 1807'de köleliği kaldırmasının ardından Amerika'daki köle kadınlar, bir yandan sürekli cinsel tacize maruz kalıp çocuklarının köle olarak satılmasının acısıyla kavrulurken, diğer yandan da merkezi Virginia olan bir damızlık sanayini beslemek adına doğurmaya zorlandılar.[17] Ned ve Constance Sublette'in

15 Poole, *Satan in America: The Devil We Know*.

16 2014 yılı haziran ayında, Yüksek Mahkeme Massachusetts yasalarının, göstericilerin üreme sağlığı merkezi binalarının girişine 10 metreden daha yakın durmalarını yasaklayan yasayı oybirliğiyle hükümsüz kıldı. Bu kararın sonucu olarak kürtaj kliniğine giden kadınlara artık refakat edilmesi gerekiyor çünkü göstericiler aşırı yoğun ve tehditkâr bir durum yaratarak onları giriş kapısına kadar takip edebilme hakkına sahipler.

17 Bkz. Sublette ve Sublette, *The American Slave Coast: A History of the Breeding Industry* ve Beckles, *Natural Rebels: A Social History of Enslaved Black Women in Barbados*, özellikle beşinci bölüm, "Breeding Wenches and Labor Supply Policies." Amerika'daki köle damızlık sanayinin merkezi Virginia iken, Karayip Adaları'nın merkezi "1807 yılına gelindiğinde, köle stoğundaki olumlu doğal büyüme sonucunda Afrikalı köle ithaline duyulan ekonomik ihtiyacı ortadan kaldırmayı başaran tek şeker plantasyonu" olan Barbados'tu. (Beckles, a.g.e., s.91).

aktardığı üzere "Lancashire'in elektrikli dokuma tezgâhları Güney'in ürettiği tüm pamuğu yutarken, kadınların rahimleri yalnızca yerel zenginleşmenin kaynağı değil aynı zamanda küresel bir tarımsal girdi, köleleştirilmiş sanayi girdisi ve finansal genişleme sisteminin sağlayıcılarıydı."[18] Thomas Jefferson, Virginia plantasyonundaki kadınların doğuracakları kölelerin ücretlerini korumak için elinden geleni her şeyi yaptı ve Amerika Kongresi'nin Afrika'dan köle ithalini kısıtlamasını sağladı. "Her iki yılda bir çocuk doğuran kadının tarladaki en iyi erkekten daha kârlı olduğunu düşünüyorum. Erkeğin emeği salt tüketimde yok olurken, kadın sermaye için bir artı üretir."[19]

Amerika tarihinde köleler hariç, hiçbir kadın grubu çocuk doğurmaya doğrudan zorlanmamış olsa da, kürtajın suç sayılmasıyla birlikte, istemeden doğum yapma ve dişi beden üzerinde devlet denetimi kurumsallaştı. Doğum kontrol haplarının ortaya çıkışı da bu durumu değiştirmedi. Kürtajın yasallaştığı ülkelerde bile, kısıtlamalar çoğu kadın için bu haplara erişimi zorlaştırdı.[20] Bunun sebebi, doğurmanın, sermayenin artan teknolojik gücünün asla azaltamayacağı bir ekonomik değere sahip olmasıdır. Aslında, işçilerin yerine makineleri geçirebileceği için, kapitalist sınıfın kadınların doğurma kapasitelerini denetlemeye yönelik ilgisinin azalıyor olabileceğini varsaymak bir hatadır. İşçileri gereksiz kılma ve "artı nüfus" yaratma eğilimine rağmen, kapi-

Beckles şunu da sözlerine ekler, köle "damızlığı" on sekizinci yüzyıla gelindiğinde "popüler bir politika olarak yükseldi ve bu terim, yönetim dilinde, emek arzı ile ilgili basmakalıp bir ifade oldu." (s.92)

18 Sublette ve Sublette, a.g.e., s.414.

19 A.g.e., s.416.

20 Amerika'da kürtaja izin verilen süreyi azaltan ve süreci ebeveyn rızası koşuluna bağlayan kısıtlamaların getirilmesi, bazı eyaletlerde yıllara yayıldı. Şu anda kürtajı tamamen yasaklamaya yönelik bir hareket var. Alabama Senatosu'nun 14 Mayıs 2019 yılında geçirdiği ve kürtajı her aşamada yasaklayan kanun yalnızca örneklerden biridir.

talist birikim her halükârda insan emeğine ihtiyaç duyar. Yalnızca emek değer üretir, makineler değil. Danna'nın[21] yakın zamanda belirttiği gibi, teknolojik üretimin büyümesi "Üçüncü Dünya"daki işçilerin yoğun sömürüsü ve toplumsal eşitsizliklerin varlığıyla mümkündür. Bugün yok olup giden şey, işin kendisi değil, geçmişte ücretli olan işin bedelidir. Kapitalizmin hem işçilere hem de tüketicilere ve askerlere ihtiyacı var. Bu yüzden fiili nüfus miktarı, hâlâ politik önem taşıyan bir meseledir. Jenny Brown'un *Birth Strike*[22] metninde gösterdiği üzere kürtaja kısıtlama getirilmesinin sebebi budur. Görüldüğü gibi, kapitalist sınıf için kadın bedenini denetlemek o kadar önemlidir ki, kürtajın 1970'lerde yasallaştığı Amerika'da bile, bu kararı tersine çevirme girişimleri halen devam ediyor. Diğer ülkelerde, örneğin İtalya'da, bir yasa boşluğu doktorlara "vicdani retçi" olma imkânı tanıyor ve bu da birçok kadının yaşadıkları bölgelerde kürtaj yaptıramaması ile sonuçlanıyor.

Yine de kadın bedeni üzerindeki denetim asla yalnızca niceliksel bir mesele değildir. Kimin doğurup kimin doğuramayacağını her zaman devlet ve sermaye belirlemeye çalışır. "Baş belaları" üretmeleri beklenen kadınlar söz konusu olduğunda aynı anda hem kürtaj hakkına kısıtlamalar getirilmesinin hem de gebeliğin suç sayılmasının nedeni de budur.[23] Örneğin, 1970'li ve 1990'lı yıllar arasında, Av-

21 Danna, *Il peso dei numeri: Teorie e dinamiche della popolazione*, s.208 ve devamı.

22 J. Brown, *Birth Strike: The Hidden Fight over Women's Work*.

23 Bu, Gebe Kadınlar için Ulusal Avukatlar topluluğunun kurucusu ve yöneticisi Lynn Paltrow ve Jane Flavin'in, gebeliği düzenlemek için Amerika'da geliştirilen ve özellikle yoksul siyah kadınları etkileyen politikaları betimlemek için 2013 tarihli bir araştırmada kullandıkları terimdir, Paltrow ve Flavin, "Arrests and Forced Interventions on Pregnant Women in the United States, 1973–2005: Implications for Women's Legal Status and Public Health." Yoksul siyah kadınlar çocuk sahibi olmaya karar verdiklerinde, anayasanın sınırları

rupalıların ülkelerinden çaldıkları zenginliklerin iadesini talep eden Afrikalıların, Amerika yerlilerinin ve sömürgeleştirilmiş diğer öznelerin yeni kuşakları politikleşme yaşına yaklaşırken, "nüfus patlaması" diye tanımlanan şeyin baskılanması için, Depo Provera, Norplan, IUDs gibi bir kez uygulandığında kadınların kontrolünden çıkan gebelik önleyici yöntemler ve kısırlaştırmanın teşvik edilmesi yoluyla, eski sömürge dünyasında devasa bir kampanya düzenlendi.[24] Tıpkı Amerika'da ardı ardına bütün hükümetlerin siyahların özgürlük mücadelesini engellemek için milyonlarca genç siyah kadın ve erkeği kitlesel ölçekte hapsetmesi gibi, uluslararası sermaye de dünya çapında bir tazminat mücadelesini eski sömürge dünyasındaki kadınların kısırlaştırılmasıyla frenlemeye çalıştı.

Diğer tüm yeniden üretim biçimleri gibi, üreme de açık bir sınıf ve ırk karakterine sahiptir. Bugün dünya çapında görece çok az sayıda kadın, bir çocuk sahibi olup olmamaya ve ona sahip olacağı koşullara kendisi karar verebiliyor. Do-

dışında konum alıp başka koşullarda suç sayılmayacak suçlamalara kendilerini açık hale getirdiklerinde ortaya çıkan yasal durum budur. Örneğin bu kadınlar, hamileyken bir trafik kazasına karıştıkları ve fetüsü etkilemesi muhtemel yasal ilaçlar kullandıklarından dolayı tutuklanıp hapse atıldılar. Bu süreçte bir dönüm noktası 2003'te Güney Carolina mahkemesinin ölü doğum yapan bir kadına, tahminen hamileliği boyunca ilaç kullanmasından dolayı cinayet ve çocuk istismarından hüküm vermesi oldu. Bu kararın ardından fetüsler birkaç durumda yasa önünde birey olarak tanımlandıkları için, hamilelikleri esnasında yasa dışı ilaç kullandıkları gerekçesiyle sayısız kadın, çocuk istismarıyla suçlandı. Bu konuda ayrıca bkz. Feminist Research on Violence / Plataforma Feminista sobre Violencias https://feministresearchonviolence.org.

24 Bu konuda yeniden bkz. Hartmann, *Reproductive Rights and Wrongs: The Global Politics of Population Control*, özellikle üçüncü bölüm, "Contraceptive Controversies," ve Connelly, *Fatal Mis-Conception: The Struggle to Control World Population.*

rothy Roberts'ın *Killing the Black Body*[25] kitabında çok etkili şekilde gösterdiği üzere, refah içindeki beyaz kadınların üreme arzuları koşulsuz hak mertebesine yükseltilip ne pahasına olursa olsun garantiye alınırken, ekonomik güvenceye sahip olmayan siyah kadınlar, çocukları varsa toplumdan dışlanıp cezalandırılıyor. Yine de, çok sayıda siyah, göçmen, proleter kadının anneliğe giden yolda karşılaşması muhtemel ayrımcılık kapitalizmin artık demografik büyümeyle ilgilenmediğine dair bir işaret olarak okunmamalı. Daha önce belirttiğim gibi, kapitalizm işçilerden vazgeçemez. İşçisiz fabrika fikri, işçileri tabi kılmak adına onları korkutmayı amaçlayan sahte bir fikirdir. Eğer emek, üretim sürecinden çıkarılırsa kapitalizm muhtemelen çöker. Nüfus artışı, büyümenin otomatik tetikleyicisidir; bu yüzden hiçbir sermaye sektörü, kadınların üreme(me)ye karar vermesi konusunda duyarsız kalamaz.

Jenny Brown, üremenin ekonomik ve toplumsal yaşamın her yönüyle ilişkisini kapsamlı bir şekilde analiz ettiği, önceden bahsettiğimiz *Birth Strike* metninde bu noktayı etkili biçimde ifade eder. Bu analiz, günümüzde politikacıların doğum oranının düşmesinden duydukları endişeyi gayet ikna edici bir tarzda gözler önüne serer. Politikacılar doğum oranındaki düşüşü sessiz bir grev olarak okur. Brown kadınların daha iyi yaşam ve iş koşulları talep etmek için bu endişeden faydalanmalarını, diğer bir deyişle doğurma kapasitemizi *politik bir güç aracı* olarak kullanmamızı önerir.[26] Bu cezbedici bir önermedir. Kadınların açıkça doğum grevine gittiğini ve örneğin "onları bekleyen koşullar etkili bir şekilde değişmezse bu dünyaya daha fazla çocuk getirmeyeceğiz"

25 Dorothy Roberts, *Killing the Black Body: Race, Reproduction, and the Meaning of Liberty*.

26 Jenny Brown, *Birth Strike: The Hidden Fight over Women's Work*.. s.153 ve aynı konu üzerine bkz. bölüm 11:"Controlling the Means of Reproduction".

dediğini hayal etmek cezbedicidir. "Açıkça" diyorum, zira Brown'un da belgelerle gösterdiği gibi, geniş tabanlı ama sessiz bir doğurma reddi zaten gerçekleştiriliyor. İkinci Dünya Savaşı'ndan beri İtalya ve Almanya gibi ülkelerde dibi gören doğum oranının dünya çapındaki düşüşü, bu tip bir doğum grevinin işaretidir. Doğum oranı Amerika'da da bir süredir düşüşte. Kadınlar artık daha az sayıda çocuk sahibi oluyor çünkü bu daha az ev işi, bir erkeğe ya da işe daha az bağımlılık anlamına geliyor, çünkü kadınlar hayatlarını annelik görevleriyle tüketerek yaşamayı reddediyorlar ya da doğurmak gibi bir arzuya sahip değiller. Ya da özellikle Amerika'da olduğu gibi gebelik önleyici ilaçlara ve kürtaja erişemiyorlar.[27] Ama açık bir grevin nasıl örgütlenebileceğini düşünmek de bir hayli zor. Çocukların çoğu istenmeden ya da planlanmadan doğuyor. Dahası, çoğu ülkede çocuk sahibi olmak kadınlar için bir gelecek garantisi. Sosyal güvenlik ya da emeklilik sisteminin olmadığı ülkelerde çocuk sahibi olmak, hayatta kalabilmenin tek imkânı ve bir kadının toprağa erişmesinin ya da toplumsal tanınırlık kazanmasının tek yolu olabilir. Çocuklar elbette neşe kaynağı da olabilirler ve bu çoğunlukla da bir kadının sahip olduğu tek zenginliktir. O zaman görevimiz kadınlara çocuk sahibi olmamalarını salık vermek değil, çocuk sahibi olup olamayacaklarına dair kararının onlara ait olduğundan ve anneliğin hayatlarımıza mal olmadığından emin olmaktır.

Anneliğin kadınlara potansiyel olarak sağladığı toplumsal güç, kısırlıkla mücadele ve kadınlara daha çok seçenek sunma adı altında, doktorların rahim dışında da yaşamı

27 Jenny Brown, a.g.e., s.144. Brown'un iddiasına göre doğum kontrolü ve kürtaja erişimde yaşanan zorluklar Amerika'da yakın bir zamana kadar kadınların yüksek doğum oranına sahip olmasının gerçek sebebidir. Şunu da sözlerine ekler: 2011'de Amerika'daki doğumların yüzde kırk beşi plansızdı, yani ya istenmiyordu ya da yanlış zamanda gerçekleşmişti.

üretmeye çalışmalarının olası nedenidir. Bu hiç de kolay bir görev değil. "Test-tüpü bebekleri"nin bahsi çok geçse de, "ektogenez" halen tıbbi bir ütopyadır. Fakat tüp bebek, genetik tarama ve diğer üreme teknolojileri yapay rahimlere giden yolu açıyor. Bazı feministler bunu onaylayabilir. 1970'lerde Shulamith Firestone gibi feministler, Firestone'un baskı tarihinin sebebi olarak gördüğü üremeden kadınların özgürleşecekleri günü selamlıyorlardı.[28] Ancak bu tehlikeli bir duruştur. Eğer kapitalizm adaletsiz, sömürgeci bir toplumsal sistemse, gelecekteki kapitalist planlayıcıların ihtiyaç duydukları türde insanlar üretebileceklerini düşünmek endişe verici. Bu tehlikeyi küçümsememeliyiz. Zaten gen düzenleme olmadan da mutantız. Örneğin, ekolojik çevremizin yıkımı, herhangi bir duygu ya da düşünce olmaksızın her gün yanlarından geçtiğimiz ve şu anda caddelerimizde yaşayan çoğu insanın yavaş ölümü de dahil etrafımızda gerçekleşen felaket olaylarının farkındayken günlük hayatlarımıza devam edebiliyoruz. Bizi yalnızca makinelerin bir şeyleri ele geçirmesi değil aynı zamanda bizim de makinelere dönüşmemiz tehdit ediyor. Bu yüzden, bu sefer tıp laboratuvarlarında kurulacak yeni bir damızlık sanayinin yaratacağı robot-benzeri daha fazla insana ihtiyacımız yok.

Benim de ait olduğum feminist neslin yerleştirmeye çalıştığı bir fikir var; annelik kader değildir. Fakat aynı zamanda, sanki kadınların sömürüsünün ve sefaletinin sebebiymiş

28 *Cinselliğin Diyalektiği*, kitabında Fireston, kadınları üreyen biyolojilerinin tiranlığından her yolla özgürleştirmeyi devrim sonrası toplumda gerçekleştirilecek bir proje olarak savunur "Ektogeneze Dair Feminist Endişeler" üzerine bir tartışma için bkz. Murphy, *The Constructed Body: AIDS, Reproductive Technology, and Ethics*, s.113-33. Murphy ektogenezin kadınların üreme haklarına en doğrudan tehdidi yönelten tıbbi uygulama olduğunu ve daha çok kadınların yeniden üretime katkısını değersizleştirdiğini iddia eder. Ayrıca yapay rahim oluşturmanın "kadın cinayetleri"ne yol açabileceğine dair korkusundan da bahseder.

gibi programlı bir şekilde kaçınılacak bir şey de değildir. Bir rahim ya da meme sahibi olmak gibi doğum yapmak da asla bir lanet değildir ki (bizi kısırlaştıran, bize lobotomi yapan, doğum yaparken acı içinde bağırdığımızda bize gülen) tıp bizi bunlardan kurtarıp özgürleştirsin. Ayrıca, annelik bir toplumsal cinsiyeti icra eden bir eylem değildir. Daha ziyade politik, değer-üretici bir karar olarak anlaşılmalıdır. Kendi kendini yöneten, otonom bir toplumda böylesi kararlar kolektif iyiliğimiz, mevcut kaynaklar ve doğal zenginliğimizin korunması açısından değerlendirilirdi. Günümüzde de böylesi değerlendirmeler göz ardı edilemez ama bir çocuğa sahip olma kararı, sermayenin planlayıcılarının kimin yaşayabileceğine ya da ölmesi gerektiğine ve belki de hiç doğamayacağına karar vermesine müsaade etmek yerine bunu reddetmek olarak görülmelidir.

İkinci Ders
Feminist İsyanda "Beden Politikaları"

Önceki bölümde, insan emeğinin sömürüsüne dayanan bir sistem olarak kapitalizmin, kadınları bedenler olarak, yani yeniden üretim kapasitemizi temellük ettiği, onu iş gücünün yeniden üretiminin ve emek piyasasının hizmetine soktuğu ölçüde biyolojinin tahakkümü altındaki varlıklar olarak tanımladığını iddia ettim. Bu, kapitalizm tarihi boyunca kadınların başka sömürü biçimlerine maruz bırakılmadıkları anlamına gelmez. Amerika'daki plantasyonlarda köleleştirilen kadınlar tarlalarda çalıştı, şeker kamışı kesti ve pamuk topladı. Jim Crow sisteminde siyah kadınlar, birbirine prangalarla bağlanmış halde yol inşa ettiler. Britanya, Fransa ve Amerika'da işçi sınıfından kadınlar ile çocuklar sanayi devriminin belkemiğiydiler ve fabrikalardan çıkarıldıktan sonra bile, yarı zamanlı işlerle her zaman aile bütçesine katkı sundular. Hiçbir zaman sabit bir erkek ücretine güvenecek durumda olmayan siyah kadınlar için bu, bilhassa geçerliydi. Ancak asıl mesele şudur ki, başka hangi tür emeği icra edersek edelim, *bizden her zaman üretmemiz ve erkeklere cinsel hizmette bulunmamız beklendi ve bunlar bize çoğu zaman*

dayatıldı. Yasal olarak annelik imkânından yoksun bırakılsalar da, kölelik koşullarında siyah kadınlar efendilerinin çocuklarını yetiştirdi, onların cinsel tacizlerinden muzdarip oldu ve özellikle de 1806'da köle ticaretinin yasaklanmasının ardından gelişen köle-damızlık sanayisi için doğurmaya zorlandılar.

Kadınlar bedenlerimizin bu temellük edilişine ve bununla gelen şiddete karşı her zaman mücadele etmiştir. Köle kadınlar hamile kalmamak için gebelik önleyici bitkilere dair bilgilerini kullandılar ve hatta köleleştirilmesinler diye doğdukları anda kendi çocuklarını öldürdüler. Hayatlarını kaybetme ve akıl almaz işkenceler çekme riskini göze alarak, efendilerinin cinsel saldırılarına direndiler. Dorothy Roberts'ın da yazdığı gibi, "Plantasyonlardan kaçtılar, hasta numarası yaptılar ve şiddetli cezalara katlandılar... Daha önce köle olmuş kadınların ortak hafızası ... efendisinin cinsel yakınlaşmalarına karşı koyduğu için dayak yiyen başka bir kadınının müşahedesini belirledi. Şüphesiz ki kadınların, cinsel sarkıntılık yapan efendilerinden intikam almak için onları zehirledikleri birçok durum da mevcuttur."[1]

Hapsedilme dışında hiçbir şey kölelikte maruz kalınan şiddete denk olamaz. Ama kadınların istekleri dışında hamile kaldıklarını, ki bu çoğunlukla hayatlarına mal olurdu, öğrendiklerinde hissettikleri ümitsizliği düşündüğümüzde de aklımıza bu şiddet gelir. *Kadınların, evlilik içinde ve dışında, hamilelikten ve seksten kaçınmak için verdikleri mücadele yeryüzündeki en yaygın ama en az tanınan mücadeledir*. Oysa feministler ancak 1970'lerden sonra, cinselliğimizi kendi kontrolümüze alma ve doğurmaya karar verme hakkı için "beden politikaları" başlığı altında örgütlendiler. Beden politikaları, hükümetlerin onları düzenlemek için tarihsel olarak benim-

1 Dorothy Roberts, *Killing the Black Body: Race, Reproduction, and the Meaning of Liberty*, s.45.

sedikleri kapsamlı yasaların da gösterdiği üzere, en mahrem ve belki de en "özel" deneyimlerimizin gerçekleşmesinin aslında ulus devlet açısından çok büyük endişelere konu olan politik meseleler olduğunu ifade ediyordu. Dahası, yeni yaşam üretme kapasitemizin bizi erkeklerin yaşadıklarından çok daha kapsamlı, işgalci ve aşağılayıcı, aynı zamanda direnmesi daha zor olan sömürü biçimlerine maruz bıraktığını da onaylıyordu beden politikaları. Erkekler kapitalist sömürü ile kolektif olarak ve "iş yerinde" karşı karşıya kalırken, kadınlar bu karşılaşmayı, erkeklerle ilişkilerinde, evde, doğum yaparken hastanelerde, sokaklarda hakaret dolu yorumlar ve saldırıların hedefi haline geldikleri bireysel deneyimlerle yaşadılar.

Feminizm, "bedenler" olarak tanımlanmamıza, kendimizi feda etmeye ve başkalarına hizmet sunmaya hazır olduğumuza dair varsayımsal hazırbulunuşluğumuz için bize değer verilmesine karşı bir başkaldırıydı. Hayattan beklentilerimizin eve bağlanmayla, erkeklerin cinsel hizmetçiliğini yapmakla, devlet için işçi ve asker üretmekle tanımlanmasına karşı bir isyandı. Çoğumuzun doğum yapmaya zorlandığı barbarca yöntemlere, aile içinde ve dışında tecavüze, cinsel nesneleştirmeye, vajinal orgazm mitine karşı ve kürtaj hakkı için savaşarak, kapitalist işbölümünün bedenlerimizi şekillendirdiği yöntemleri açığa çıkarmaya başladık.[2]

Feminist hareketin pek çok politikası kürtaj mücadelesine odaklandı ama verili dişil norma karşı verilen mücadele daha derindi. Yalnızca anne olma görevi değil, "dişilik" anlayışının kendisi sorgulandı ve reddedildi. *Dişiliği doğallığını bozan feminist hareketti.* Normatif kadınlık inşasına dair eleştiriler, Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin "performans"

2 "Beden politikaları"nın anlamı ve önemi üzerine bkz. Robin Morgan, der., *Sisterhood Is Powerful*; der., Cherríe Moraga ve Gloria Anzaldúa, *This Bridge Called My Back*.

olduğunu iddia etmesinden çok önce başladı. Cinsel ikiliğin, heteronormatifliğin, biyolojik kavram olarak "kadınlık"ın eleştirisi ve her şeyin ötesinde "biyoloji kaderdir" fikrinin reddi, hem Butler'ın *Cinsiyet Belası* ve sonraki teorik üretimleri hem de queer, interseks ve trans hakları hareketinden çok daha önceki tarihlere dayanır. Feministler "kadınlığın" sonunu getirmek için yalnızca yazmakla kalmayıp eyleme de geçtiler. 15 Ocak 1968'de Washington'da meclisin açılış günü, Shulamith Firestone'un başını çektiği radikal feministler, hazırladıkları broşürde yazdıkları üzere "3000 yıldır, savaş üretenlerin egolarını desteklediken ve savaş nedenlerinde suç ortaklığı yaptıktan sonra nihayet ölen" kadınlık için sembolik bir meşaleli cenaze töreni düzenleyip adına "Geleneksel Kadınlığın Cenazesi" dediler.[3] Ayrıca gelin fuarlarını protesto edip "güzel" olma zorlamasına ve görevine karşı çıkarak kendilerini "cadı" olarak adlandırdılar.

Feministler cinsel özgürleşme adı altında sunulan baskılayıcı cinselliği de reddettiler. Dahası "1975 yılına gelindiğinde hem kendi ülkelerinde hem yabancı ülkelerde, sağlık konusunu feminist politikaların merkezine koyan, kadınların yönettiği, ABD'nin her yerinde kadınları bedenleri hakkında eğiten 30 kliniğin inşa edildiği bir kendi kendine yetme hareketinin kıvılcımını ateşlediler. Bu hareketin sayesindedir ki binlerce kadın 'kendi kendini muayene etmeye' başladı."[4] Kadın özgürlük hareketi, bedenlerimiz ve özellikle

3 Bu eylemde Kathie Amatniek tarafından okunan konuşma için bkz. Chicago Women's Liberation Union Herstory Project, "Funeral Oration for the Burial of Traditional Womanhood," https://www.cwluherstory.org/classic-feminist-writings-articles/funeral-oration-for-theburial-of-traditional-womanhood. Olaya dair daha kapsamlı bilgi Duke Özel Koleksiyonlar Kütüphanesinin Kadın Araştırmaları Kaynakları'ndan Herstory Project'te bulunabilir: https://repository.duke.edu/dc/wlmpc.

4 Kendi kendine yetme hareketinin ana kurucularından biri olan Carol Downer'ın 21 Ocak 2015 yılında feminist hareketin kürtaj mücadelesine dair politikalarına yaptığım eleştiriyi düzeltmek için bana gönderdiği

de genital organlarımızdan dolayı hissettiğimiz utancı yenmemize bu yolla yardım etti. Ayrıca menstrüasyon ve menopoz gibi daha önceleri tabu sayılan konuları tartışabilmeyi öğretti. Savaş sonrası nesilden çok sayıda kadının "cinsel eğitim"le tanışması, bütün boyutlarıyla cinselliğin politik içerimlerini anlamaları feminist hareket aracılığıyla oldu. Erkeklerle etkileşimlerimiz de incelendi. Uyguladıkları şiddetin yanı sıra, "bebek", "yavru", "yollu" diyerek bize çocuk muamelesi yapmaları ya da bizi aşağılamaları ve randevularda yemek paramızı ödemek gibi iyiliklerinin her biri için bir karşılık beklemeleri de afişe edildi.

İstenmeyen gebelikleri reddetme hakkı ve güvenli gebelik önleyici yöntemler talebi, ceza kanunları ve uygulamalarla, yüzyıllarca bize terör estiren devletten, sermayeden ve erkeklerden bağımsızlaştığımızı ilan etme biçimimizdi. Yine de mücadelemiz gösterdi ki yaşamlarımızın maddi koşullarını değiştirmeden bedenlerimizi geri kazanamazdık. Kürtaj için mücadele etmenin gelip dayandığı sınır, bütün kadınların sahip olmak istedikleri çocukları doğurabilmelerinin imkânını aramamış olmaktı. Bu politik bir hataydı; Amerika'da birçok kadın, yasal kölelik, köleliğin kaldırılmasının ardından gelen kaynak yoksunluğu ve zorunlu kısırlaştırma politikalarından dolayı anne olma hakkından mahrum bırakıldı. 1920'li ve 1930'lu yıllarda (sonrasında da uzun bir dönem), birçok göçmeni de kapsayan "mankafa ırklar"ın üremesini engellemeyi amaçlayan soy ıslahı kampanyalarının bir parçası olarak Amerika'da binlerce siyah kadın ve erkek kısırlaştırıldı.

---

bir mektuptan alıntı yapıyorum. Downer bana 1970'lerdeki feminizmin tek meseleye odaklanan bir hareket olmadığını hatırlattı. "Kürtaj yanlısı" stratejinin gelişimiyle birlikte yalnızca 1970'lerin sonuna doğru ufkunu kürtaj hakkı elde etmeye odakladı. Bu konuda ayrıca bkz. Boston Women's Health Book Collective, *Our Bodies,Ourselves: A Book by and for Women.*

Üstelik işçi sınıfından beyaz kadınlar da "mankafa" olarak görüldükleri Büyük Buhran döneminde kısırlaştırıldı. Sosyal hizmet görevlileri ve doktorlar bu kategoriyi, önüne gelenle yattığını düşündükleri ve evlilik dışı çocuk sahibi olması muhtemel kadınları etiketlemek için kullanırdı.[5] 1930'larda, Amerika'nın her yerinde otoriteler, Nazilerin uyguladıkları soy ıslahı programlarını hoş karşıladı. Amerikan hükümeti yetkilileri, kısırlaştırmayı daha iyi bir toplumа giden yol olarak övüp, Nazi Almanya'sını kendi soy ıslahı planlarının gerçekleşmesi olarak gördüler. Amerika'nın İkinci Dünya Savaşı'na girmesinden sonraki süreçte Nazizm itibarsızlaşmasaydı, bu gibi programlara verilen destek de sürecekti.[6] Buna rağmen hükümetin "uygun olmayan" bütün insanları kısırlaştırma planı resmi olarak erkekler için 1947'de sona ererken, kadınlar için devam etti. 1960'lar ve hatta 1970'ler gibi çok yakın tarihlere kadar, maddi kamu yardımı alan kadınların çoğu, eğer ödemelerini almaya devam etmek istiyorlarsa kısırlaştırılmayı kabul etmeye zorlandı. *No Más Bebés*[7] belgeseli, Los Angeles'taki Güney Kaliforniya Üniversitesi tıp merkezinde 1960'lı ve 1970'li yıllarda rızaları alınmaksızın kısırlaştırılan yüzlerce göçmen kadının dramını belgeler. Bu kadınların büyük kısmı, kendilerine ne yapıldığını ancak yıllar sonra yeniden hamile kalamadıklarını fark ettiklerinde anlayabildi.

Öyleyse feminist hareketin, kürtaj mücadelesi ile kadınların yaşamlarının maddi koşullarını değiştirme mücadelesini birleştirmemesi bir hataydı. Örneğin, 1930'lardan itibaren işsiz ve yalnız yaşayan kadınların devletten kendi adlarına para alabilmelerini sağlayan sosyal yardım programı Muhtaç Çocukları Olan Ailelere Yardım'a (Aid for Families

5 Meridel Le Sueur, *Women on the Breadlines*.

6 Victoria F. Nourse, *In Reckless Hands. Skinner V. Oklahoma And the Near Triumph of American Eugenics*, s.127-33.

7 Renee Tajima-Pena, *No Más Bebés / No More Babies*.

with Dependent Children) karşı hükümetin 1960'larda başlattığı politik saldırıya karşı harekete geçmemek bu hatalardan biriydi. Feminist hareketin sosyal yardım mücadelesinde yer almayışı özellikle sorunluydu, çünkü ödeme yapılan kadınların çoğunluğu beyaz olsa da, resmi söylemde yapılan yardımlarda ırk her daim belirleyiciydi. Oysa siyah kadınlar, insan hakları ve Siyah Güç hareketinin mirasından aldıkları güçle daha mücadeleci ve örgütlü oldukları için daha görünürdür konumdaydılar. Sosyal yardım programının sağladığı kaynakları genişletme ve bu programın kamusal imgesini değiştirme mücadelesinin yürütücüleri siyah kadınlardı. Ama siyah kadınların "her anne çalışan kadındır" ve çocuk yetiştirmek topluma hizmettir gibi mesajları bütün kadınlara seslenmeliydi.[8]

Bununla birlikte, yardımla geçinen annelerin mücadelesi, devletin bu programa ve kadınların kendisine yönelik haince bir savaş yürütmesini engelleyebilmesi için ihtiyaç duyduğu desteği hiç alamadı ve bu savaşın siyah topluluk için felaket sonuçları oldu. Dorothy Roberts'ın[9] da belirttiği gibi, kitlesel hapsetme politikalarını haklı çıkarmak için kullanılan bir imge yaratma savaşıydı bu: "asalak", yardımlara bel bağlayan, kokain bağımlısı ve işe yaramaz aileler üreten siyah bekâr anne.

Feminist hareketin, yaşamının maddi koşullarından dolayı hiçbir kadının çocuk sahibi olma hakkından yoksun bırakılmayacağını güvence altına alma mücadelesindeki yetersizliği ve kürtajın feminist bir "tercih" olarak temsil edilmesi, siyah ve beyaz kadınlar arasında bir daha asla üretmememiz gereken bir

8 Kadınların kamu yardımı mücadelesi ve bu mücadeleye karşı yürütülen kurumsal kampanyalar ve medya kampanyaları için bkz. Milwaukee County Welfare Rights Center, *Welfare Mothers Speak Out* ve Ellen Reese, *Backlash against Welfare Mothers*.

9 Dorothy Roberts, *Killing the Black Body: Race, Reproduction, and the Meaning of Liberty*, s.202–22.

bölünme yarattı. Renkli tenli çok sayıda kadının feminizmden uzaklaşmasının ve tam da üreme mücadelesi ile ekonomik adalet mücadelesini birleştirme gereğini vurgulayan "üreme adaleti" için bir hareket örgütlemesinin sebeplerinden biri budur.[10]

Çoğu kadın, cinsel şiddetin sapkın erkeklerin güçlerini kötüye kullanmaları değil de yapısal bir sorun olduğunu göremediği için #MeToo (#BenDe) hareketinde de benzer bir dinamiğin ortaya çıktığını gözlemliyoruz. Bunun yapısal bir sorun olduğunu söylemek, *çoğumuzun içinde yaşamaya zorlandığı ekonomik koşulların kadınları cinsel istismar tuzağına ittiği* anlamına gelir. Açıktır ki, eğer kadınlar daha yüksek ücretler kazansaydı, garsonlar kiralarını ödemek için bahşişlere mecbur olmasaydı, film yönetmenleri ve prodüktörler iş için onlara başvuran gencecik kadınların geleceklerine dair karar veremeseydi, cinsel tacize uğradığımız ilişkilerden ve işlerden çıkabilseydik, işte o zaman bir değişim görebilirdik. Oysa çoğu kadın için gerçek böyle değil. Kadınların ekonomik olarak bağımlı olmasalar da istismarcı ilişkilerde kaldıkları da doğrudur, çünkü kendimize erkekleri memnun ettiğimiz oranda değer vermeye alışkınız. Yaptığımız işler ya da başarılarımız temelinde kendimize değer vermeye alışkın değiliz. Bu, henüz üzerimizdeki denetimini kaybetmemiş çok uzun soluklu bir koşullandırma sürecinin parçasıdır. Feminist hareket bir dönüm noktasıdır. Kadın olmanın anlamını da değerini de değiştirdi, ama o değer, ekonomik güvenceye dönüştürülemedi. Aksine, yoksulluğumuz özerkliğimizle birlikte arttı. Bugün tam da bu yüzden iki ya da üç işte ve hatta taşıyıcı anne olarak çalışan kadınlar görüyoruz.

10 SisterSong internet sayfasında betimlendiği gibi, yeniden üretim adaleti hareketi 1994'te doğdu. O yıl Kahire'de yapılacak Nüfus ve Gelişim Kongresi'nin hazırlıkları esnasında, Chicago'da toplanan bir grup siyah kadın, kadın hakları hareketinin renkli kadınların ve marjinalleştirilmiş insanların çıkarlarını temsil edemeyeceğine karar verdi.

Bu bağlamda bazı feministlerin, fahişeliği eşi benzeri olmayan aşağılayıcı ve şiddet içerikli bir etkinlik olarak yasaklamak için başlattıkları kampanya, kendi yoluna taş koyan bir kampanyadır. Seks işçiliğini aşağılayıcı olduğu için dışlamak bu işi yapan kadınları, onlara gerçekte sahip oldukları seçeneklere dair en ufak bir ipucu vermeden aşağılama ve suçlamaya katkı sağlar. Yeterli geçim aracı olmadığında, kadınların her zaman bedenlerini satmak (yalnızca genelevler ve sokaklarda değil) zorunda kaldıkları gerçeğini gizler. Bedenlerimizi evlenirken de sattık. İster bir işi kaybetmemek ya da bir işe girmek, ister bir terfi alabilmek ya da üstlerimizden eziyet görmemek için olsun, kendimizi iş yerinde de sattık. Üniversitelerde, diğer kültür kurumlarında ve gördüğümüz gibi film endüstrisinde de durum aynı. Kadınlar eşlerini ekonomik olarak desteklemek için de fahişelik yaptı ayrıca. Batı Virginia'nın kömür madenleri bölgesinde, erkek eşlerin şirketleriyle yaşadığı sorunları çözmek ve işten atılmamalarından emin olmak için, erkek eşler hastalandıklarında ya da artık maden çıkaramadıklarında, çocukları beslemeye devam edebilmek ve ailenin borçları biriktiğinde şirketin mağazasında kredili alışveriş yapmaya devam edebilmek için kadınların bedenlerini sattığı gayri resmî bir fahişelik sistemi yıllarca varlığını sürdürdü. Bu durumların her birinde, kadınlar mağazanın ayakkabı bölümünde sergilenen ayakkabıları denemek için, içinde portatif bir yatak bulunan üst kattaki bir odaya davet edilirdi. Daha yaşlı kadınlar, yeni gelenleri yukarı çıkmamaları için uyarırlardı ama ihtiyaçlar her zaman ağır basardı.[11]

11 Bkz. Michael Kline ve Carrie Kline, "Esau in the Coalfields: Owing Our Souls to the Company Store," ve Michael Kline, "Behind the Coal Curtain: Efforts to Publish the Esau Story in West Virginia" ve "The Rented Girl: A Closer Look at Women in the Coalfields," (sırasıyla s.5–25, 27–30, 38–45).

Şunu kabul etmeliyiz ki, gelir elde etmenin seks işçiliğinden çok daha aşağılayıcı yolları var. Beyinlerimizi satmak, vajinalarımıza erişim hakkını satmaktan çok daha tehlikeli ve aşağılayıcı olabilir. Fahişeliğin suç haline getirilmesini ya da müşterilerine daha sert cezalar verilmesini talep etmek, topluluk içinde en savunmasız olanları daha da kurbanlaştırır ve yerel göç yetkililerine göçmenleri sınır dışı etmek için bir gerekçe verir. Bu demek değil ki, seks işçiliğinin koşullarını iyileştirmek için savaşmayalım ve her şeyin ötesinde bedenlerimizi satmak zorunda olmadığımız bir dünya yaratmak için mücadele etmeyelim. Dünyanın her yerinde seks işçileri bunun için savaşıyorlar.[12] Dahası, kadınların toplumsal gücü arttıkça, seks işçisi olma deneyimi ve bu işin koşulları da değişiyor. Seks işçilerini ne yalnızca onları sadistik arzularına kurban eden erkeklerin oyuncakları, ne de kazandıkları paraları çalan pezevenklerin denetimi altındaki kurbanlar olarak görebiliriz. Çoğu, çocuklarının okul masraflarını buradan kazandıkları parayla karşılayan, diğer kadınlarla birlikte yaşayıp onlarla örgütlenen, kooperatifler oluşturan, koşulları ve ücretleri belirleyen, birbirlerine güvenlik ve koruma sağlayan kadınlardır. Seks işçiliği geçim parası denkleştirmenin, eğitim ya da sağlık ödemelerini yapmanın bir aracıdır. Çoğu kadın için ev işi ya da ücretli işin yanında ek olarak yaptıkları yarı zamanlı bir iştir. "Kamera açarak" internet üzerinden yapılan etkileşimli seks, ev işleri arasındaki boşluklara sıkıştırılabilir. Elbette

12 Bu konuda bkz. Mac ve Smith, *Revolting Prostitutes: The Fight for Sex Workers' Rights*. İlk sayfalarda yazdıkları gibi, "Seks işçileri her yerde. Biz, sizin komşularınızız. Sokakta yanınızdan geçiyoruz. Çocuklarımız sizinkilerle aynı okula gidiyor..." Şunu da ekliyorlar, "Bu kitap, seks işinden keyif almakla ilgili değil. Seks işinin 'güçlenme' olduğunu iddia etmeyecek... Seks satın alan erkeklerle birlikte bir hareket oluşturmakla ilgilenmiyoruz... Derdimiz seks satan insanların güvenliği ve hayatta kalmasıdır." (s.2-3)

ortadan kaldırma yanlısı olalım ama yalnızca seks işçiliğini değil. Yalnızca bu değil tüm sömürü biçimleri ortadan kaldırılmalıdır. Feministler olarak bizim görevimiz diğer kadınlara hangi sömürü biçiminin kabul edilebilir olduğunu söylemek değil, herhangi bir şekilde kendimizi satmak zorunda bırakılmayalım diye olasılıklarımızı genişletmektir. Yeniden üretim araçlarını yeniden kendimize mal ederek yapabiliriz bunu: topraklar, sular, meta ve bilgi üretimi, buna ek olarak karar verme gücü, ne tür yaşamlar istediğimize ve ne tür insanlar olmak istediğimize karar verebilme kapasitemiz.

Bu, cinsel kimlik meselesinde de böyledir. Varlığımızın ekonomik/toplumsal koşullarını değiştirmeye çabalamadan toplumsal kimliğimizi değiştiremeyiz. Toplumsal kimlikler ne özsel, sabit, donmuş, bir kerede belirlenip kalmıştır ne de zeminsiz, sonsuza kadar yer değiştiren gerçeklerdir. Dahası, sadece kapitalist sistemin bize dayattığı normlar tarafından da belirlenmezler. Sınıf, toplumsal cinsiyet ilişkileri ve içlerinden çıkıp geldiğimiz toplulukların mücadeleleri cinsel kimlikleri de içeren toplumsal kimlikleri şekillendirir. Örneğin, benim için "kadın" olmanın anlamı annem için olduğundan farklıdır, çünkü benimle aynı kuşaktan olan çoğu kadınla birlikte evlilik, iş ve erkeklerle olan ilişkilerimizi değiştirmek için mücadele ettik.[13]

Toplumsal kimliklerimizin tamamen kapitalist sistem tarafından belirlendiği fikrini reddetmeliyiz. Bu bağlamda feminist hareketin tarihi bir emsaldir. Feminizm, çok uzun zamandır bize dayatılan normlara, kurallara ve davranışsal kodlara karşı mücadele ediyor ve bu mücadele zaman içinde kadın olmanın anlamını önemli ölçüde değiştirdi ve değişti-

13 "Kimlik" ve kimlik politikaları meselesi üzerine bkz. bell hooks: "The Politics of Radical Black Subjectivity" ve "Postmodern Blackness" *Yearning*, s.15–32. Şöyle yazar bell hooks: "Bir siyah 'özü' olduğunu reddetmekle, siyah kimliğin bilhassa sürgün ve mücadele deneyiminde inşa edildiğini tanımak arasında kökten bir fark vardır."

riyor. Daha önce de vurguladığım gibi, doğal ve sonsuz "dişilik" mitini ilk kez ters yüz edenler feministlerdir. Kadınların özgürleşmesi, onlar için yeniden tanımlanmaya ve inşa edilmeye her zaman açık olabilecek, daha değişken ve akışkan bir kimlik yaratma sorumluluğunu üstlendi. Trans hareket, 1970'lerden ve hatta daha öncesinden başlamış bir süreci devam ettiriyor. Butler'ın popülerleştirdiği şey yeni değil. Marksizm ve çoğu yirminci yüzyıl felsefesi (özellikle Butler'ı da etkilemiş olan varoluşçuluk) sabit ve özcü bir özne fikrine saldırmıştır. Bedenlerimiz, etnik öğeler ve sınıf ilişkilerince şekillendirildiği gibi, yaşamlarımızda verdiğimiz kararlarla da şekillenir.

Dolayısıyla, atanmış kimliklerimizi istikrarsızlaştırma mücadelesi, yaşamlarımızın toplumsal/tarihsel koşullarını değiştirme ve her şeyden önce toplumsal hiyerarşi ve eşitsizliklerin altını oyma mücadelesinden ayrılamaz. Umarım trans ve interseks hareket, çalışma koşullarımızı, ürettiğimiz zenginliğin kullanım şeklini ve bu zenginliğe ne kadar erişebildiğimizi değiştirmeden öz-belirlenim için savaşamayacağımızı anlamak konusunda geçmişin hatalarından ders çıkarır. Bu hedeflere yalnızca isimler ya da bedensel görünüş değiştirilerek ulaşılamaz. Nasıl yaşamak istediğimize, nasıl bir eğitim/sağlık sistemine ihtiyaç duyduğumuza, ne tür bir toplum yaratmak istediğimize karar vermek ve kolektif gücümüze sahip çıkmak için diğer insanlarla bir araya gelmek gerekir.

Çoktandır anlamların ve tanımların akışkan, muğlak, tartışmaya açık olduğu bir geçiş dünyasında yaşıyor olduğumuzu belirtmek de önemlidir. Hiçbir şey, karşıt normatif reçeteler taşıyan çok sayıda saldırının merkezindeki "kadın" kimliği kadar muğlak değildir. Cinsiyete dayalı eşitsiz bir işbölümü sürüp giderken, kadınların bir zamanlar erkek işi sayılan işlere girmesi ve işin daha da teknolojikleşmesi, dişil niteliklerin daha az gelişmesini, başka bir ifadeyle

dişi bedenden kaçışı gerektiriyor ve bu kaçış aynı zamanda 1960'lara kadar erkek arzusunun zirvesini ifade eden kıvrımlı bedenin karşıtı olan oğlansı bir görünümü vurgulayan yeni dişi estetik modellerinde gözlemleniyor.[14] Kapitalizm, akademiden sanat galerilerine ve bilgisayar laboratuarlarına kadar pek çok alanda cinsiyetsiz bir işgücüne ihtiyaç duyduğu için, birçok meslekte "dişil" cinsiyet modeline uygunluk kendi değerini düşürmek anlamına geliyor.[15] Bu evrensel bir kural değil, ama kesin olan şu ki örneğin 1950'lerde kutsanan dişilik modelinin hâlâ talep edildiği iş alanları hızla gözden kayboluyor. İş açısından bakıldığında, hâlihazırda aynı anda eril ve dişil olmamızın beklendiği, akışkan cinsiyetli bir dünyada yaşıyoruz. Bir zamanlar belirleyici olan evlilik, annelik ve ev işi pratikleri, kapitalizmin bakış açısından bile kesinlikle yeterli değil. Bağımsız ve verimli olmamız, evin dışında da çalışmamız bekleniyor. Gitgide erkekler gibi olmamız isteniyor.

Bununla birlikte, toplumsal ve politik yaşamın hemen her alanında kadınların varlığı, işin kamusal imgesi ve kurumsal karar verme süreçlerinde etkili oluyor. İşin erotikleştirilmesine hizmet ediyor ve yaptığımız şeyin yararlı, yapıcı olduğu illüzyonunu yaratıyor. Başka türlü olsa yıkıcı olacak politikaları insancıllaştırıyor. Şu anda Almanya'da olduğu gibi, askeri lider bir kadınsa, savaş örgütü bile daha tehlikesiz görünüyor. Özellikle kadınlar olarak biz, bu manipülasyon karşısında daha savunmasızız, zira övülmeye, işimizin onaylanıp ödüllendirilmesine alışık değiliz. Özetle, toplumsal/politik özeneler olarak hem işçilerin hem de kadınların

14 Dişi güzelliğin yeni modellerine dair etkili bir analiz için, bkz. Bordo,*Unbearable Weight*.

15 *Mothernism*'de (s.142-43), Danimarkalı sanatçı Lise Haller Baggesen annenin istenmeyen kişi olarak görüldüğü bir sanat dünyasında bir anne olarak "açılmak"tan, "anneliğini kapıda bırakma"nın reddinden bahseder.

kimlikleri, "kimlik politikaları"nı tartışırken dikkate almak zorunda olduğumuz ciddi bir değişimden geçiyor. "Kimlik politikaları" devlet ve diğer kurumların ellerinde, hepsine adil muamele edilmesinin önündeki engelleri görmeden, bizi her birinin kendine ait bir takım haklarının olduğu gruplara böler (kadın hakları, gey hakları, yerli halkın hakları, trans hakları). Tarihsel ve dönüştürücü olmayan, sömürünün farklı ve ortak biçimlerini görmemize izin vermeyen herhangi bir kimlik kavramına eleştirel yaklaşmak zorundayız. Fakat belli sömürü biçimlerinde kök salmış ve bugün halen devam eden bir mücadele tarihinden etkilenmiş toplumsal kimliklere başka türlü yaklaşmalıyız, çünkü kimliklerimizin sömürü ve mücadele tarihi içinde izini sürmek, ortak bir zemin bulmamızı ve daha adil bir gelecek vizyonunu kolektif olarak şekillendirmemizi sağlar.

Üçüncü Ders: Günümüz Yeniden Üretim Krizinde Beden

Bedenimizi değiştirmek, cinselliğimiz ve yeniden üretim kapasitemiz üzerindeki kontrolü geri kazanmak, yaşamlarımızın maddi koşullarını değiştirmek demektir. Yirminci yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan yoğun feminist eylemliliğe rağmen bugünlerde Amerika'da deneyimlediğimiz kriz, bu ilkenin tekil ve kolektif eylemlerimize rehberlik etmesi gereken kapsamı gösteriyor. Bu krizin cinsel, üremeyle ilgili, ekolojik, tıbbi, bilişsel pek çok boyutu var ve bunların hepsi, tasarrufumuzdaki zamanı ve kaynakları ciddi biçimde azaltan ve gelecekle ilgili endişelerimizi, maruz bırakıldığımız şiddeti arttıran ekonomik ve toplumsal gelişmelerde kök salmış durumda. Kapitalizmin eski rüyası, yani iş gününü uzatma, ücretleri azaltma ve birikmiş ücretsiz emeği maksimize etme rüyası bugün Amerika'da tam anlamıyla gerçek oluyor. Gerçekten de, Marx'ın "kapitalist birikiminin genel yasası"[1] olarak betimlediği şey, yani işçilerin görece yoksullaşması, fazla/kullanılmaya

1 Marx, *Kapital I*, Kısım 7, Bölüm 25.

hazır nüfusun durmadan üretilmesi, mevcut birçok işin vasıfsızlaştırılması, kitlesel sayıda işsizin olduğu bir durumda "iş bulanları daha çok emek sağlamaya zor[layan]"[2] aşırı çalışma, ekonomik ve toplumsal yaşamı yöneten eğilimdir, beraberinde kitlesel yoksulluk, evsizlik, derinleşen eşitsizlikler ve kurumsal şiddetle ilişkili sorunları getirir.

Aslına bakılırsa bugün yaşam, çoğu insan ve en çok da kadınlar için Hobbes'un doğa durumu tasvirine yaklaştı: berbat, hayvani ve kısa bir yaşam. Müreffeh Amerikalılar artık doksanlarına kadar yaşıyor, ama geri kalanlar için ortalama yaşam süresi, rekor sayıda aşırı dozdan ölüm ve intihar yüzünden düşmeye devam ediyor.[3] İntihar, kadınlar da dahil, nüfusun her kesiminde artıyor. 2017 yılında Amerika'da kırk yedi binden fazla intihar vakası kayda geçti. Ayrıca yoksulluk ve yalıtılmışlığa karşı mücadeleyle geçen bir hayat artık anlamlı gelmediği için, kaç tane yaşlı insanın kendini ölüme bıraktığını asla bilemeyeceğiz. Aşırı dozun sebep olduğu binlerce ölüm vakasının yanı sıra, polis tarafından öldürülme, silahlı şiddet ve tedavi edilmeyen hastalıkların neden olduğu ölüm vakaları da politik çalışmalarımızda göz ardı edemeyeceğimiz, endişe verici bir tablo oluşturuyor.

Bu bağlamda krizin, feminist gündemi yeniden düşünmekle özellikle ilgili olan yönlerinin altını çizmek istiyorum. Aşırı çalışma, borç, güvencesizlik, sürekli bir gerilim ve tükeniş olarak yaşam, hep bir sonraki işi düşünme ve bunun

2 A.g.e., s.618.

3 Shehab Khan'ın *Independent*'ta (29 Kasım 2018) aktardığına göre, "Amerika'daki intiharlar, ortalama yaşam süresinde bir düşüşe neden olarak, yılların rekor seviyesine vardı." Aşırı dozdan ölümler de 2017 yılında yetmiş bini geçerek arttı. Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi'ne göre, Amerika'da sayıları yedi yüz bine ulaşan insan 1999-2017 yılları arasında, opioid de dahil aşırı dozdan öldü. Her gün ortalama 130 kişi aşırı dozdan ölüyor.

yol açtığı sağlık sorunları, depresyon ve daha önce de gördüğümüz gibi intihar sayısındaki artış bunların başında gelir.

Birleşmiş Milletler ve liberal feminist örgütlerin, sözde kadınların özgürleşmesi yönünde attıkları adımlarla ilgili tebrik niteliğinde ve övücü değerlendirmelerinin aksine, bugün kadın nüfusunun çoğunluğunun durumu daha kötü olamazdı. Şüphesiz geçmişle karşılaştırıldığında bugün erkeklere ve aileye daha az bağlıyız. Geleneksel aile, norm olma niteliğini yitirdi: evlilik oranı rekor seviyede düşük ve bugün birçok kadının ücretli bir işi ve hatta çocukları olsa dahi iki işi var. Oysa kazandığımız bu göreli özerklik için ödediğimiz bedel çok yüksek. İşyerlerinde de hiçbir şey değişmedi. Bildiğimiz gibi pek çok işyerinde, işçilerin aile bağlarından muaf olduğu ya da evdeki işlerle başka birinin ilgilendiği varsayılır. Fakat kadınların yüzde kırkı ailelerinin geçimini tek başına sağlıyor ve geri kalan yüzde altmışın da eşleri çalışıyor. Üstelik evdeki işler, dışarıda çalışıyoruz diye ortadan kalkmıyor; bu işleri gece, hafta sonu ve dinlenmeye ya da diğer etkinliklere ayrılması gereken zamanlarda yapıyoruz. Demek ki çoğu kadın için haftalık çalışma saati altmış ile doksan saat arasındadır, tıpkı günlük mesainin sabah altıda başlayıp akşam dokuzda bittiği Sanayi Devrimi döneminde olduğu gibi. Bu konuda hazırlanan raporlarda, kendilerine neredeyse hiç zaman ayıramadıklarını söyleyen, bir sinir krizinin eşiğinde yaşayan, sürekli endişelenen, hep telaş içinde, kaygılı ya da (özellikle çocukları ile yeterince zaman geçiremediği için) kendini suçlu hisseden ve depresyon başta olmak üzere stresle ilişkili sağlık sorunları yaşayan kadınlardan çokça bahsediliyor. Yine de bir zamanlar kadınların yaptığı işleri devralıp yapacak bir hizmet sistemi olmadığı için, birçok kadın yaptıkları ev işinin miktarını azaltmak durumunda kaldı ve bu da asli görevlerle ilgilenilmediği anlamına gelir. Üstelik tüm bunlar yaşanırken, bu sorunları ele alabilecek programlar da kapatılıyor.

Ev işi cephesindeki krizin, kadınların istihdamdan elde ettikleri memnuniyetle telafi edilmesi beklenebilir. Ama çoğu kadın için ev dışında çalışmak, bedenlerini ve zihinlerini yok eden, mağazalar, havaalanları ve süpermarketlerde genelde tüm gün ayakta tek başına müşteri bekleyerek, maaşlarının satın alamayacağı ürünler satarak ya da kutu gibi penceresiz ofislerde bir bilgisayar ekranına zincirlenerek yapılan işlere hapsolmak demektir. Dahası, kreş ve ulaşım için ödeme yapmak, böcek ilaçlarıyla yetiştirilmiş ve genetik yapısı değiştirilmiş ürünlerin yayıldığı, çocuklar da dahil etrafımızdaki insanlarda obezitenin arttığı bir ortamda tedbirli olmamız gerekirken hazır yemeklere bel bağlamak zorunda olmak anlamına gelir. Eklemeliyim ki pek çok işyeri ücretli hastalık ve annelik izni imkânı sağlamıyor ve kreşlerin ortalama maliyeti yılda on bin dolar.

Bütün bunlar ev dışında işleri kabul edip çalışmayacağımız anlamına gelmez. Bedenlerimize dair "tercih"leri ve onlar üzerindeki kontrolümüzü, yalnızca sahip olduğumuz çocuk sayısını azaltarak ya da çocuk sahibi olmayıp ücretli bir işte çalışma hakkı elde ederek gerçekleştiremeyeceğimizi fark etmek anlamına gelir. İki işte birden çalışmayalım, tüm zamanımızı para yüzünden endişelenmeye harcamayalım ve onlara bakamayacağımız için çocuklarımızı evlatlık verip onlardan vazgeçmeyelim diye, ailelerimiz ve topluluklarımızın ihtiyaç duyduğu kaynakların serbest bırakması için devleti zorlayabilecek gücü inşa etmek demektir. "Evden çıkmak" ve "eşitlik için savaşmak" yeterli değil. Kaynakları yeniden bizim kılmalı, daha az çalışmalı ve yaşamlarımızın kontrolünü yeniden ele geçirmeli, ayrıca ailelerimizden daha geniş bir dünyanın refahı için de sorumluluk almalıyız.

Nereye baksak ölümün işaretlerini gördüğümüz bir dünyada, ekonomik yoksulluğa bir de yaşamın yoksullaşması ekleniyor. Kuşlar gökyüzümüzü terk ediyor, nehirler kim-

yasal çöplüklere dönüşüyor, aşka, arkadaşlığa ve öğrenmeye zamanımız yok. Kapitalizm yaşamın büyüsünü gözden kaçırmamıza sebep oluyor. Bir toplantıda, doğum koçu olarak çalışan bir kadınla tanışmıştım.[4] Doğum koçluğu üreme adaleti hareketinden çıkan bir pratiktir ve tıp mesleğinin daha önce kötü muamele ettiği kadınların, doğum yapmak için hastanelere yalnız değil desteklenerek gitmesi gerektiğini savunan bir düşünceden yola çıkar. Bir zamanlar doğum anında hazır bulunan kadınlar topluluğunu yeniden oluşturmaya yönelik bir adımdır. Bu kadına "Büyü nedir?" diye soruldu, o da "Doğum yapan bir kadını görmeye gitmek. Hiçbir şey daha büyülü olamaz: annenin ritimlerinin çocuğun ritimleriyle eşgüdümlü oluşu tam anlamıyla büyülü bir şeydir," diye yanıtladı. Fakat bugün, montaj hatlarında doğum yapıyoruz. Meg Fox'un[5] doğumda öznel ve nesnel zaman üzerine yazdığı makalesinde betimlediği gibi, bugün "doğumun süresi ölçülüyor." Doğum,[6] "salt üretim"e dönüştü. Zaman etüdü çalışmalarında olduğu gibi, doğumda verimlilik vurgulanıyor. Doğumlar hissedilmiyor. Çocuklar, duyumsuz bedenlerden öylece çekilip çıkarılıyor. Doğum yapmak, mekanik bir sürece indirgendi.

Doğa da büyülüdür. Bir bakıyorsunuz kahverengi topraktan bin bir renkli çiçek çıkıyor. Nasıl oluyor da bu kahverengi topraktan o rengârenk ve farklı biçimlerdeki çiçeklerin çıktığını hiçbir bilim açıklayamadı. Bütün yaratıcılığı ve devinimiyle, dünya büyünün ta kendisidir. Etrafımızı çevreliyor ama bunun farkında bile değiliz. Onunla ilişki kurabilme becerimizi kaybettik. Dahası, insanlar arasındaki çekim

4 Doğum yapan kadınları destekleyen doğum koçlarının oynadığı rolün önemine ilişkin bkz. Alana Apfel, *Birth Work as Care Work*.

5 Meg Fox, "Unreliable Allies: Subjective and Objective Time in Childbirth", *Taking Our Time: Feminist Perspectives on Temporality*, s.125-126.

6 Federici, İngilizcede hem emek hem de doğum anlamına gelen labor sözcüğünü kullanıyor, ç.n.

de büyülüdür. "Kürelerin uyumu"ndan[7] bahseden Rönesans bilginleri, etkileri yerçekimi kuvvetine benzeyen, aşkla dolu bir gücün dünyayı bir arada tuttuğuna, "çekim" gücünün her şeyi yerli yerinde tuttuğuna inandılar. Bu, yıldızlar arasında olduğu kadar insanlar arasında da var olan bir güçtü. İçindeki her şeyin birbiriyle ilişkili olduğu yaşayan evren görüşü, mücadelemize güç katar. Dünyayı değiştirmek için çabalamanın bir işe yaramayacağını çünkü "artık çok geç" olduğunu, "işler[in] çığırından çıktı"ğını söyleyen ve başkalarına güvenemeyeceğimiz için onlara çok yaklaşmamamızı, ayrıca ilk önce kendimizi düşünmemiz gerektiğini telkin eden kinik bakışa karşı bir panzehir gibidir bu görüş.

Ötekiler ve doğa ile olan ilişkimizi iyileştirmeye yönelik çabalar da mevcut. Özellikle yerli topluluklarda yaşayan kadınlar kent bostanları ve tohum bankaları kuruyor, çocuklarına toprakla olan bağlarını hatırlatmak için plasentalarını toprağa gömüyorlar. Kent alanlarında, (Amerika'da da uygulanıyor), bir zamanlar sadece radikal gruplar arasında görülen kent bostanları ve zaman bankacılığı[8] gibi "müştereklik" biçimleri daha geniş kesimlere yayılıyor. Toprakla bağımızı kaybettiğimizde ekonomik bir kaynaktan çok daha fazlasını kaybettiğimizi fark etmeye başlıyoruz. Amerika yerlilerinin hep bildiği üzere, toprağı kaybettiğimizde bilgimizi, tarihimizi, kültürümüzü de kaybederiz. Marx'ın da belirttiği gibi, doğa bizim inorganik bedenimizdir, bir uzantımızdır.[9] Bu yüzden, yeryüzünün ölümü bizim ölümümüzdür. Bir orman dolusu ağaç kesildiğinde, denizler kirlendiğinde ve binlerce balina kıyıya vurduğunda biz de ölüyoruz. Bundan dolayı, ot

7 Aslen kökeni Pythagoras'a dayanan, kürelerin müziği/armonisi olarak da bilinen ve evrenin, uyuma işaret eden sayılar üzerine kurulduğu fikri, ç.n.

8 Zaman Bankacılığı, değişim aracı olarak para yerine zaman birimleri kullanılan ve alternatif bir ekonomik sistem örneği olarak değerlendirilebilecek bir karşılıklı hizmet değişimi modelidir, ç.n.

9 Marx, *1844 Elyazmaları*, s.75-76.

ve bitkilere dair eski bilgi biçimlerini yeniden canlandırmaya çalışan çok sayıda kadın örgütü var.

Sanayinin hemen her dalında hayvanlara uygulanan barbarca eziyete dair farkındalık da giderek artıyor. Hayvanlar da makinelere dönüştürülüyor. Ülkenin her yerinde artık sanayi tesislerine ya da daha doğrusu hayvan toplama kamplarına benzeyen ahırların ışıkları, tavukların çok daha fazla yumurta üretmesini sağlamak için gece gündüz açık tutuluyor. Aynı şey dişi domuzlara da uygulanıyor. Yalnızca yiyecek elde etme amacıyla milyonlarca hayvan üretiliyor. Hayvanlar canlı varlıklar olarak değil et üreten makineler olarak görülüyor; öyle mühendislik yöntemleri uygulanıyor ki bazı hayvanların gövdelerindeki et ağırlığı bacaklarının taşıyabileceğinden fazla olduğu için bu hayvanlar kesimhaneye götürülmeden önce hiç ayağa kalkamıyor.[10] Kanserin bu kadar yaygın olmasına şaşmamalı. Zehirli bir yeryüzünde yaşıyor, doğumlarından itibaren korkunç şekillerde işkence gören hayvanlarla besleniyor ve onların ıstırabına sebep olan bütün o zehri bedenlerimizin içine alıyoruz.

Söylediğim gibi, arzularımızı tatmin etmek adı altında milyonlarca canlı varlığa uygulanan Nazi benzeri caniliğe karşı kuvvetli bir tepki geliştirmeye başlıyoruz. Hayvan Özgürlüğü hareketinin yükselişi de devrimci politikalara önemli bir katkı sağladı ve bu sayede, bazıları belki kendi sağlıklarını düşündükleri için olsa da, et arzusunu tatmin edebilmek için uygulanan işkencelere karşı tepki olarak dünya çapında vejetaryen ya da vegan olan bir çok genç insanla birlikte sessiz bir devrim gerçekleşiyor.

10 Sunaura'da kesimhaneye götürülmeden önce binlercesinin yetiştirildiği endüstriyel çiftliklerde hayvanlara uygulanan zulmün güçlü, keskin bir kınaması için bkz. Taylor'ın *Beasts of Burden* metni. Bu kitap, gıda endüstrisinin üzerine kurulu olduğu cehennemi açığa çıkarırken, hayvanların aşağılanmasının "insanlara yönelik ağza alınmayacak şiddete katkıda bulunduğunu" da anlatır, s.107.

Her şeye rağmen hâlâ yapılacak çok fazla şey var. Amerika'da çok sayıdaki toplumsal harekete, toplumsal mücadeleye ve insan hakları övgüsüne rağmen, Amerikan toplumunun üzerine inşa edildiği, tıpkı bir kan denizi gibi, bu kıtada yapılan her şeyi etkileyen, çarpıtan kölelik ve soykırımla geçen yüzlerce yılın sonucu olan ana krize henüz değinemedik. Irkçılığı kabul edilemez bir suç olarak alıp, yalnızca ırkçılığa karşı değil, onu üreten kurumlara karşı mücadeleyi de gündeminin zirvesine yerleştiren bir feminist hareket nasıl olur?

Irkçılığın bütün biçimleri Amerikalı ve Avrupalı beyaz toplumların içine öyle işlemiştir ki onu kökünden söküp atmak uzun bir devrim süreci gerektirecek. Fakat feminist bir hareket, ırk ayrımcılığını destekleyen kurum ve politikalara, ayrıca yalnızca siyahların değil Güney Amerikalı ve diğer göçmen toplulukların tabi kılındığı yeni köleleştirme biçimlerine karşı da harekete geçebilir. Buna ek olarak, idam cezası ile hapishane sisteminin kaldırılması için ve yaşamlarımızın her yönüne nüfuz etmiş militarizme karşı savaşacak bir harekete de ihtiyacımız var. Diğer ülkeler arasında en yüksek kadın mahkûm oranına sahip Amerika'da binlerce kadının özgürleşmesi de feminist bir hedef olmalı. Bu kadınların çoğu, para karşılığı seks yapmak ya da sahte çek düzenlemek gibi "hayata tutunma suçları" işledikleri için hapsediliyor. Düşük gelirli siyah kadınlar açısından ise gebe olmak çoğu zaman suç görüldüğü için hapsedilme sebebi oluyor.

Tüm bunların yanı sıra yaşamları her gün tehdit altında olan çocuklarımızla dayanışma içinde olacak bir feminist harekete de ihtiyacımız var. Şu anda, her yaştan çocuğun anlamsız silahlı saldırıları okullarda ve anaokullarında bazı endişeler yaratıyor, ama belli ki silah denetimiyle ilişkili politikaları değiştirmeye yetecek kadar değil. Ayrıca, onlarca yıldır kiliselerde ve kutsal odalarda rahipler tarafından uy-

gulanan istismar da dikkat çekiyor. Fakat çocukların, çoğu zaman onları ailelerinden koruma adı altında devlet kurumları tarafından rutin biçimde maruz bırakıldıkları şiddete ve ev içindeki şiddete karşı, feministler henüz harekete geçmiş değiller.

Bize uygulanan şiddeti reddediyorsak, çok daha fazla nedenle çocuklarımıza uygulanan şiddeti de reddetmek zorundayız. Onlara bizden aşağı varlıklar olarak değil, yoldaşımız gibi bakmalı ve kıymet vermeliyiz. Biz yetişkinler olarak derhal neyin yanlış, yapay olduğunu görebilirken, çocuklar ötekilerle ilişkilerimizi şekillendiren uzlaşım ve yenilgileri henüz içselleştirmediler. Saklanmayı ve taklit etmeyi ancak yıllarca süren koşullanmanın ardından öğreniriz. Bu yüzden, onlardan öğrenebileceğimiz çok fazla şey var.

Amerika'daki okullarda çocukluk olağanüstü tehlike altında olduğundan, çocuklara uygulanan tüm şiddet biçimlerine son vermek ivedi bir meseledir. Okullar tüm o metal detektörleri ve kapılarda duran güvenlik görevlileriyle cezaevlerine dönüşüyor. Yaratıcı programlar devlet okullarında müfredattan kaldırılıyor. Evlerde çocuklara gitgide daha da az zaman ayrılıyor. O halde onları mutsuz ve asi gördüğümüzde şaşırmamalıyız. Fakat aksine bu isyan, akıl hastalığı gibi görülüp tıbbileştiriliyor. Çocukların hoşnutsuzluğunun nedenlerini tanımaktansa bunu yapmak daha kolay ve kârlı geliyor. Amerikan hükümeti nükleer sistemleri yeniden hayata geçirmek yerine, okullarda çocukların yaratıcılığını harekete geçirmeyi sağlayacak uygulamalara trilyonlarca dolar harcasaydı, hakikaten de bir devrim olurdu. Bu iyi bir feminist proje ve iyi bir feminist taleptir!

İkinci Kısım

Beden, Toplumsal Cinsiyet ve Performans Üzerine

Toplumsal cinsiyet "performans"ın bir ürünü olarak düşünülebilir mi? Bu varsayım Amerika'daki feministler arasında, anlaşılır sebeplerden dolayı yaygındır. "Kadın" gibi bir toplumsal cinsiyet kategorisini performans ürünü olarak betimlemek, yüzyıllardır bize dayatılan kuralları ve kısıtlamaları, mitsel bir dişi doğasından medet umarak reddetmek anlamına gelir. Simone de Beauvoir'ın[1] "Kadın doğulmaz, olunur" cümlesini yankılayan performans teorisi, 1970'li yıllarda "dişilik" kategorisinin toplumsal olarak inşa edilme niteliğine yapılan feminist vurgunun bir devamı gibi görünüyor. Ama bu kavramın teorik sınırlarına işaret eden farklılıklar da var ve bunların belirtilmesi gerekiyor. Normatif "dişilik" tanımının ister "ataerki"nin bir ürünü olduğunu varsayalım, isterse kadın emeğinin kapitalist sömürüsünde kök saldığını düşünelim, yalnızca yaşamımızı değil bir bütün olarak toplumu dönüştürecek politik stratejiler aradığımız için, bu kavrama yönelik eleştirimiz her daim

1 Simone de Beauvoir, *The Second Sex*, s.267 [*İkinci Cinsiyet*].

kadınların ezilmesinin kaynaklarını araştırıp adlandırdı. Uymamız beklenen "normların" kaynağını tanımlamak, adlandırmak ve analiz etmek, "toplumsal cinsiyet inşası"nın karmaşık doğasını gözler önüne sermek için önemliydi. Ayrıca, kurumsal olarak saptanan kuralları ve düzenlemeleri kabul etmemizin, "performans"ın ima ettiği gibi "norm"u sahnelemekten her zaman daha fazlası olduğunu göstermek de önemliydi. Çoğu zaman "kadın" olmanın bizim için ne anlama geldiğini biçimlendiren şeyin tam olarak, içsel bir adaletsizlik duygusu ve isyan arzusunun eşlik ettiği gönülsüz bir teslimiyet olduğunu keşfettik.

Performans kullanışlı bir kavram olmasına rağmen uygulama alanı sınırlı ve kısmidir. Kavram, bir kanuna, bir normun yasalaşmasına, bir rıza eylemine edilgen bir boyun eğişe işaret eder. Böyle bir boyun eğişte kadın olarak toplumsal kimlik edinmek, insanın kendi kendisine açtığı bir yaraya dönüşür. Bu yaklaşım toplumsal cinsiyetin uzun bir disiplin sürecinin sonucu olduğunu ve sadece "normların" dayatılması yoluyla değil işin örgütlenmesi, işbölümü, ayrıştırılmış emek piyasasının kuruluşu ve ailenin, cinselliğin, ev içi işlerin örgütlenmesiyle sürdürüldüğünü gözden kaçırır. Bu bağlamların her birinde "performans" denilen şeyi baskı ve sömürü olarak tanımlamak çok daha uygundur. Hemşire, seks işçisi, garson, anne ya da ücretli bakım işçisi olarak çalışırken "icra ettiğimiz" şey toplumsal cinsiyet değildir. Bu tür mesleklerde dişilik üretimimizi "performans" olarak tanımlamak, gerçek dinamikleri anlamamızı büyük oranda engeller; işin içindeki ekonomik zorlamayı ve performans tarafından pekiştirilmesi beklenen şeyin gelişip serpilen direniş ve reddediş pratiklerinin altını oyduğu gerçeğini rıza görüntüsü altında gizler. Bu elbette, bu işleri icra ederken, bütün kişiliğimizin bu işler tarafından yeniden biçimlendirileceği kadar onlarla özdeşleşebileceğimiz ihtimalini dışlamaz. Jean-Paul Sartre'ın "kendini

aldatma" analizindeki yorumunu açımlarsak, kamu bu işlerde işçilerden dişilik rolünü oynamalarını talep eder. Gerçekten de, bir kadını olması gereken şeye hapsetmek için çok sayıda önlem alınır. "Sanki insan [kadın] oradan kurtulamasın, dışına taşmasın, içinde bulunduğu durumdan sıyrılamasın diye sürekli bir kaygı içinde yaşarız."[2]

Yine de bu hapishaneden kaçıyoruz. Edilgen alımlama ve normatif standartları yeniden üretmeye yönelik imalarıyla "performans" kavramını asıl rehber olarak görseydik, kadın özgürlük hareketinin yükselişini kavrayamazdık. Rıza görüntüsü altında patlamaya hazır çok derin bir isyan olduğunu ve bu isyanın, toplumsal cinsiyetin kendisinin reddedilmesi değil de kadın hareketinin, çok sayıda kurumun onu korumaya yönelik girişimine rağmen ortadan kaldırdığı aşağılayıcı, özgül kadınlık tanımının reddedilmesi olduğunu gözden kaçırırsak eğer, Amerikan tarihindeki en baskıcı dönemlerden birinin sonuna doğru ortaya çıkan kadın özgürlük hareketi, toplumsal cinsiyet oluşumu ve disiplini açısından bakıldığında bir sır olarak kalırdı.

Bu durumda iki noktayı vurgulamak istiyorum. İlk olarak, performans, "dişiliğin" doğallığını bozmamıza yardım eder. Toplumsal cinsiyet kimliklerinin ve değerlerin toplum-

2 Jean-Paul Sartre, "Kendini Aldatma", *Varlık ve Hiçlik*, s.115. Kafedeki garson, bakkal ya da esnaf örneklerini kullanarak Sartre, performanslarının nasıl da (çok da ciddi) bir oyun, bir merasim gibi göründüğünü vurgular çünkü kamu bunu gerçekleştirmelerini talep eder. Bu sebeple, "bakkalın, terzinin, simsarın oynadıkları bir oyun vardır ve bu oyun aracılığıyla müşterilerini bir bakkaldan, bir simsardan, bir terziden başka bir şey olmadıklarına inandırmaya çalışırlar... Hepsi de insanı ne ise o olmaya hapseden önlemler. Sanki insan oradan kurtulamasın, dışına taşmasın, içinde bulunduğu durumdan sıyrılmasın diye sürekli bir kaygı içinde yaşarız", a.g.e., s.115. Sartre için "kendini aldatma", "olmak zorunda olduğumuz kişi" değilsek meydana gelir. Aslına bakılırsa Sartre'ın kaygısı, sergilemeye zorlandığımız kimlikleri aşabilecek ontolojik kapasitemizin farkına varmamızdır.

sal olarak inşa edilmiş niteliğine dair anlayışımızı genişletmekle birlikte bir şeyi de gözden kaçırmamıza sebep olur. Toplumsal/cinsel değişimin olması için hem bireysel ve kolektif toplumsal cinsiyet vizyonumuzu hem de işin cinsiyete dayalı işbölümünden ve yeniden üretim işinin değersizleştirilmesi üzerine inşa edilmiş toplumsal hiyerarşilerden başlayarak, toplumsal cinsiyet ilişkilerini sürdüren kurumları dönüştürmemiz gerektiğini kabul etmemize engel olur. İkincisi, performans, bize sadece rıza ve karşı çıkış alternatiflerinin açık olduğunu öne sürüp, toplumsal eylemin içeriğini baskılar, dolayısıyla birçok rıza eyleminde patlamaya hazır isyanı, belli tarihsel koşullar altında güçlü hareketlere dönüşebilecek, güya onay verdiğimiz sistemimizin altında inşa edilmiş çok sayıda sabotaj biçimini hafife alır.

Bu düşünceler, günümüzün radikal politikasında daha büyük bir rol oynayan diğer iki meseleyle de doğrudan ilgilidir. İlki "kimlik" ve "kimlik politikaları" meselesidir. Bu mevzu başka hedeflere daha uygun şekilde yönlendirebilecek bir dolu eleştiriyi ortaya dökerek, feministleri yıllarca gereğinden fazla meşgul etti. "Performans"a gelince, içinde yaşadığımız kapitalist sistemin yapısal unsurları ve onları sarsan kesintisiz mücadele süreci "kimlik" kavramıyla gizlenir.

Siyah Güç, "siyah özgürleşmesi", "siyah güzeldir" ifadelerindeki "siyah" sözcüğü açıkça bir kimliği dile getirmekle birlikte, bir sömürü ve mücadele tarihini simgeler. "Siyah", pasaportta, nüfus dairesinde bizi sabitleyen ve duvara asan bir kimlik değildir. John Locke'un çalışmasında[3] kişiyi oluşturan, benin aynılığını varsayan ve cezalandırma olasılığının temeli olan türden bir kimlik değildir bu. *Bir mücadele sürecinin ardından benimsenen kolektif bir kimliktir.* Yani toplumsal kimlikler, ne hegemonik bir sistemin bizi tıktığı hapishanelerdir ne de yırtıp atabileceğimiz, ters yüz edebile-

3 John Locke, *İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, s.458–59.

ceğimiz ve gözden çıkarabileceğimiz elbiselerdir. Toplumsal kimliklerin tek taraflı inşa edildiğini düşünmek ve bizi karalamayı amaçlayan etiketleri onur rozetlerine dönüştürme kapasitemizi yok saymak, kaçınılmaz olarak yenilgiyi varsaymak ve gücü yalnızca efendinin tarafında görmektir.

Aynı şey bir toplumsal kimlik olarak "kadınlar" için de geçerlidir.

"Kadın" biyolojik bir kavram değil de toplumsal bir inşa ise eğer, o zaman sorulacak soru şudur: Bu kavram neyi temsil eder ve inşa sürecine dahil olan failler kimlerdir? "Kadın"ı tanımlama gücü kimdedir ve kadınların mücadeleleri normatif anlamlara nasıl meydan okur?

Bir rahimle doğmanın ve üreme kapasitesine sahip olmanın, boyun eğdirilmiş bir yaşama mahkûmiyet olmadığını düşünen bizler için alternatif, tarihte, geçmişte ve şimdide insan emeğinin sömürüsüne yanıt aramaktı. "Kadın" bizim için her şeyden önce belli bir yer, kapitalist iş bölümünde belli bir işlev, ama aynı zamanda bir savaş çığlığı, içeriği değişip duran kadın tanımına karşı mücadeledir.

Diğer bir deyişle, "kadın" durağan, monolitik bir kavram değil, aksine eş zamanlı olarak farklı, hatta zıt ve hep değişen anlamlara sahiptir. Yalnızca bir performans ya da kurumsal normların cisimleşmesi değil, aynı zamanda uğruna sürekli mücadele edilen ve yeniden tanımlanan, tartışmaya açık bir alandır.

Son olarak, performans teorisi fizyolojik kuruluşumuzun toplumsal deneyimlerimizle çok az ilgisi olduğu gibi bir fikir de üretmiştir. Biyolojimizi kültürel filtrelerden geçirerek kavradığımız ve "biyoloji"nin kendisinin sosyo-kültürel unsurlardan doğrudan etkilendiği gerçeğinden yola çıkılarak, bedenlerimizin maddi oluşumu üzerine konuşmaya gerek olmadığı sonucuna varılıyor. Burada, Judith Butler'ın en azından son dönem çalışmalarında üretilen performans teorisinden ziyade, bu teorinin feministler arasında dola-

şıma girmiş popüler versiyonlarına işaret ediyorum. Öncelikle olası yanlış anlaşılmalara mahal vermesin diye zemini temizlemek istiyorum. "Biyoloji politikadır" diyen Donna Haraway'e katılıyorum, ancak bu cümleye farklı bir anlam atfediyorum. Politika olduğuna inanıyorum çünkü bize karşı ısrarla ve öylesine olumsuz anlamda kullanıldı ki, var olan önyargıları güçlendirme korkusu duymadan "biyoloji"den tarafsız biçimde bahsetmek neredeyse imkânsız hale geldi. Biyoloji politikadır, çünkü fiziksel yapımızın kuruluşu ve gelişimine dair en anlamlı etmenlere dair kararlar, denetimimizin ötesinde, politik ve ekonomik çıkarların teşvikiyle (üniversiteler, tıbbi laboratuvarlar vb.) kurumsal bağlamlarda alınır; çünkü biliyoruz ki bedenlerimiz uzun evrim süreçlerinin ürünleri olsalar da, DNA seviyesinde bile onları durmaksızın düzelten bir dolu politikadan etkilenirler. Başka bir deyişle, "bedenler" ve "doğa" birer tarihe sahiptir; üzerlerine kültürel anlamlar iliştirilen saf bir köken değildir.

Bedenlerimizin geçirdiği pek çok mutasyondan çevre ve gıda politikaları sorumludur, tıpkı bugün giderek artan oranda radyasyona maruz kaldığımız için deneyimlediğimiz olası mutasyon gibi. Bedenlerimiz ve eylemlerimiz söz konusu olduğunda bozulmamış ve değişmez bir doğadan bahsedilemez. Bununla beraber, bedenleşmemizin bazı temel boyutlarını toplumsal, tarihsel ve kültürel pratikler tarafından "kirletildiği" için toplumsal olarak önemsiz addedip görmezden gelmek de saçma olurdu. Uygunsuz biçimde "doğa, biyoloji, beden" diye adlandırdığımız dünyayı, toplumsal değerler, çıkarlar ve politik kaygılar çerçevesinden bakmadan anlayamayacağımız ve ayrıca "doğa" ile "fizyoloji"nin birer tarihi olduğu gerçeği, bunları söylemimizin dışına atmamız gerektiği ve yalnızca kurup bozma gücüne sahip olduğumuz, kültürel olarak üretilmiş gerçeklikler hakkında konuşabileceğimiz anlamına gelmez.

Belirsiz bir gelecekte, insanlık durumundan kaynaklı ölümü ortadan kaldırıp, ağaçlar gibi bedensel yapımız kendiliğinden çökene kadar yaşayabilir miyiz belli değil. Gerçek olan şu ki ölümü kültürel olarak nasıl deneyimlediğimizi ve yaşadığımızı bir yana bırakırsak, ölüm halen kaçınılmaz yoldaşımız, yaşamlarımızda anlamlı bir olgu olarak duruyor. Aynısı doğum ve annelik için de geçerlidir, bunlar zorunlu niteliklerinden ve ikiyüzlü kutlamalardan kurtarıldığında dünya nüfusunun büyük çoğunluğu ve özellikle de kadınlar için yaşamı tanımlayan olaylardır. Şunu da eklemeliyim ki, çoğu kadının hâlâ bubi tuzaklarıyla dolu annelik ve doğum konularıyla yüzleşmek istememesine çok büyük sempati duyuyorum. Fakat, kürtaj karşıtlarının gücünü arttırma ya da doğallaştırıcı dişilik kavramsallaştırmalarını güçlendirme korkusuyla, annelik konusunda sessiz kalıp onun üzerini örtmek, bu deneyimlerin yaratıcılığını geliştirmemize yarayacak süreçleri dışlar.

Paradoksal olan şu ki fiziksel yapımızı oluşturma deneyimlerimizdeki farkla ilişkili kanıt, trans hareket içindeki büyük bir kesimlerden geliyor; trans hareket içindeki çoğu kişi, cinsiyet değiştirmek için masraflı ve tehlikeli ameliyatlara, tıbbi tedavilere başvurduğu için, toplumsal cinsiyet kimliklerine dair inşacı görüşe güçlü bir şekilde bağlıdır.

Dahası, bedenlerimizin maddi/fizyolojik yönünü dikkate almaya karar verip, hâkim, indirgemeci toplumsal cinsiyet anlayışına meydan okuyabilir ve "doğa"nın sağladığı olasılıkların ne kadar kapsamlı olduğunu görebiliriz. Bu temelde, interseks hareket sadece edebi figürler ya da nadir fenomenler olmadıklarını çoktan gösterdi, zira hatırı sayılır sayıda çocuk belirsiz cinsiyet özellikleriyle doğuyor.[4] Bu, bir üçüncü ya da daha fazla cinsiyetin tanınmasına doğru ilerlemekte

4 Bu konu üzerine bkz. Anne Fausto-Sterling'in klasik çalışması, *Sexing the Body*.

olduğumuz anlamına gelir, çünkü şu ana kadar doğum odasının sırrı olarak kalan ve iki cinsiyete bağlı doktorlar tarafından hızla ve acımasızca düzeltilen şey, farklı toplumlar ve kültürlerdeki gibi tamamen görünür olmaya başlıyor. Ama bu durumda da, doktorların neşterlerinin interseks bedenleri düzene sokmasını engellemek yalnızca bir başlangıç olabilir, çünkü bir disiplin ve sömürü aracı olan toplumsal cinsiyetin üstesinden gelmek yaşamlarımız ve yeniden üretimimiz/üretememiz üzerindeki denetime yeniden sahip çıkmayı gerektirecektir. Latin Amerika'daki kadınların ısrarla belirttiği gibi beden dünyayla karşılaşmaların başlıca alanı ve savunmamızın başlıca nesnesi olarak kalsa da, bu, bedenin ötesine geçmek anlamına gelir.

Bedenlerimizi Yeniden Oluşturmak, Dünyayı Yeniden Oluşturmak?

Bedenlerimizi yeniden oluşturmak ve örneğin uçma kapasitesi gibi hayvani güçler edinerek onun sınırlarından kurtulmak fikri çok eskidir. Aslında insanlar, tarih boyunca hem kendi bedenlerini hem de başkalarınınkini yüze yapılan işaretler, kafatası değişiklikleri, kas geliştirme ve dövmeler yoluyla yeniden oluşturmuştur. Bunlar grup özdeşleşmesi, kişisel/kolektif gücü korumak ya da kendini güzelleştirmek adına yapılır.[1] Bedenler aynı zamanda iktidar rejimlerinin kendi kurallarını yazdıkları metinlerdir. İnsan dünyası ve insan-olmayan dünyanın karşılaşma noktası olarak beden, kendi ifademizin en güçlü aracı ve suistimale en açık noktamız olagelmiştir. Bu yüzden bedenlerimiz, çektiğimiz acıların, hissettiğimiz neşenin ve verdiğimiz mücadelelerin kanıtıdır. Baskı ve isyan tarihleri onlar üzerinden okunabilir.

Ama bedenlerimizi değiştirme olasılığının gerçekleşmesine ve böylesi yoğun bir arzunun nesnesi olmasına tarihte daha önce

1 Bu konuda bkz. Polhemus, *The Body Reader: Social Aspects of the Human Body*.

hiç bu kadar yaklaşmamıştık. Sabah parkta koşarken ya da gece bir spor salonunda yürürken, geçmişte politik eylemlerde görülen türde bir tutkuya yol açan kitlesel bir harekete dahil olduğumuz izlenimine kapılıyoruz. Her gün sürüyle insan parkları dolduruyor, grup halinde, biriyle birlikte ya da tek başına koşuyor veya bisiklet sürüp yürüyüş yapıyor. Bu esnada spor salonları etkileyici metal aletleri ve işleyen bedenlerin etkileyici teşhiriyle kentin görüntüsünü değiştirmeye katkı sağlıyor. Bu bedenlerin üzerine gittikçe daha çok dövme yapılıyor ve hatta dövmeler sanki yeni bir deriymişçesine bütün bedeni örtüyor. Bunlar, bedenlerimizi yeniden oluşturmanın sadece tek bir kısmı, düşük teknoloji gerektiren kısmıdır. İleri teknoloji gerektiren kısım söz konusu olduğundaysa, yeni bir döneme girdiğimiz duygusu daha sık dile getiriliyor. Yeni üretim teknolojileri sayesinde, kadınlar doğurma dönemlerini uzatabiliyor, menopozdan sonra çocuk sahibi olabiliyor ya da "çocuklarını" doğurma görevini başka kadınlara devredebiliyor. Hâlâ deneysel aşamada olan gen düzenleme yoluyla, doktorlar bedene kayıtlı tüm hastalık eğilimlerini doğum anında ortadan kaldırabileceklerini vaat ediyor. Ve mikroçiplerin bedene yerleştirilmesiyle, süper erkekler ve süper kadınların, arabalarının kapılarını açmak, binalara girmek için el salladıkları ve hayati verilerini bedenlerine kodlanmış şekilde taşıdıkları yeni bir dünya gelişiyor. Daha cüretkâr bilim insanları, yeni oluşumların bedeni ardımızda bırakacağı, onu aşacağı, ondan kurtulacağı ve zihinlerimizi daha dayanıklı elektronik devrelere yerleştirebilecekleri bir günün hayalini kurarken, bir zamanlar mitolojiye konu olan güçlerle[2] cerrah-

2 Burada Platon'un *Şölen*'inde anlatılan efsaneye atıfta bulunuyorum. Bu efsane Apollon'un, tanrıya meydan okuyan kadim varlıkları ikiye bölmesi ve sonra da modern bir cerrah gibi, genital organlarını ters yüz etmesini, oralarını buralarını dikmesini, şu an bildiğimiz biçimiyle, tamamlanmamış, eksik organlarıyla, kalıcı olarak birbirlerini arayan insan formunu yaratmasını anlatır.

lar cinsiyeti yeniden oluşturuyor.[3] Tüm bunlar olurken, özellikle kadınlara yapılan plastik ve kozmetik ameliyatlar tüm zamanların en üst seviyesine çıkmış durumda. Milyonlarca burun, dudak, meme ve hatta vajina dudağı yeniden modelleniyor, yaşlanmakta olan alınların kırışıklıkları düzleştiriliyor ve bu akım gittikçe büyüyor.[4]

Bedeni yeniden oluşturmanın hâlihazırdaki popülerliği neye işaret ediyor?

Bu popülerlik, değişen beden anlayışımıza dair bize ne söylüyor? Bu fenomenin "beden politikaları" nedir?

Açıktır ki, bedenlerin yeniden oluşturulması birçok insanın ihtiyacını ve arzusunu karşılıyor. Nereye dönsek bir rekabetle karşılaştığımız ve sürekli değersizleştirilme deneyimine maruz kaldığımız bir dünyada, bedeni yeniden oluşturma kendine değer biçmenin bir aracı olarak önemli hale geliyor. Bedenlerimizi "yeniden oluşturmak", bedensel krizlerimizi çözme konusunda artık ailelere ve sağlık sistemle-

3 Bkz. Finn Bowring, *Science, Seeds and Cyborgs*, özellikle 11. bölüm: "The Cyborg Solution."

4 Yüze yapılan estetik ameliyatlar şu anda 1990'larda olduğundan çok daha yaygın ve yaşlanma karşıtı bir çare olarak görülmüyor. Chiara Townley *Medical News*'teki (17 Mart 2019), "Cosmetic Surgery is on the Rise, New Data Reveal" adlı makalesinde estetik ameliyat tercih edenlerin büyük çoğunluğu kadın olsa da, bunu tercih eden erkeklerin sayısını da "önemli" addediyor. https://www.medicalnewstoday.com/articles/324693.php.

Ayrıca bkz. Brandon Baker, "Is Facial Plastic Surgery Still Popular?," *Philly Voice*, 12 Temmuz 2018, https://www.phillyvoice.com/plasticsurgery-still-popular-beauty-facelift/. Amerika Plastik Cerrahlar Topluluğu'na göre, beden biçimlendirmeye yönelik talep artıyor. Yalnızca Amerika'da 2018 yılında 17,5 milyon insan invazif, plastik ve estetik ameliyata girdi. Bütün bunların toplam maliyeti 16,5 milyar dolardır. "New Statistics Reveal the Shape of Plastic Surgery," 1 Mart 2018, https://www.plasticsurgery.org/news/press-releases/new-statistics-reveal-the-shape-of-plastic-surgery.

rine daha az güvenebileceğimiz bir ortamda bir ihtiyaca dönüşüyor. Hastalığın toplumsal-maddi maliyetini ve aileler, partnerler, arkadaşlar, herkes aşırı zorlandığı ve kapasitelerinin sınırında yaşadıkları için artık bize bakacak kimse olmadığı olgusunu aklımızda tutarak diyet yapıyor, koşuya çıkıyor, bisiklet sürüyor, fitness alanlarını dolduruyor ve meditasyon yapıyoruz. Eğer hasta olursak, bunun bizim sorumluluğumuz olduğu söyleniyor. Doktorlar bize kimyasal atık alanlarına yakın yaşayıp yaşamadığımızı ya da paramızın olup olmadığını değil de ne kadar alkol tükettiğimizi, ne kadar sigara içtiğimizi, ne kadar koştuğumuzu soruyorlar. Ayrıca toplumsal baskı da başka bir unsur olarak devreye giriyor. Hiçbir sendika sözleşmesinde şart koşulmasa da, sağlıklı kalmak ve iyi bir görünüşe sahip olmak artık işyerinde resmi olmayan bir zorunluluk ve bir iş görüşmesinde ya da randevuda lehimize bir koşul haline geliyor.

Fakat zorunluluk, hâlihazırdaki yeniden oluşturma çılgınlığının yalnızca bir yönüdür. Bu çılgınlığa duyulan arzu, zorunluluktan çok daha önemlidir.

Ne kadar zor ve külfetli olursa olsun, kozmetik ameliyatlar, farmakolojik terapiler ve yeni beden oluşturmanın öteki biçimleri (bunları maddi olarak karşılayabilenler için) görünüşün artık önemli olmayacağı eşitlikçi bir toplumun gelişmesini beklemekten çok daha umut vadeden çözümler sunuyor olabilir. Diğer yandan, beden oluşturma politikaları birkaç yönden sorunludur. Tıbbi spekülasyon ve yanlış tedavilerin taşıdığı tehlikenin yanında, bedeni yeniden oluşturmak tekil çözüm olarak kaldığı ve "bedenin bakımı" özellikle ameliyatlar kapsamlıysa çoğumuzun ayırabileceğinden daha çok para, zaman, hizmet ve kaynaklara ulaşım gerektirdiği için, bunların toplumsal katmanlaşmaya katkı sağladığına dair bir endişe de var. Daha şimdiden imgeler birbiriyle zıtlaşıyor. Bazılarının bedenleri gittikçe daha fit, daha mü-

kemmel olurken, aşırı kilo, hastalık ve yetersiz beslenmeden dolayı neredeyse hareket edemeyenlerin sayısı da artıyor. *Bedenler ve dünyalar birbirinden uzaklaşıp ayrı düşüyor.*

Hayatta kalma stratejilerimiz, bizi ölüme gönderen toplumsal kuvvetleri daha da güçlendirmesin, bedeli ve içeriği bizi öteki insanlardan uzaklaştıran bir iyi olma haline katkı sunmasın diye, bedenlerimizi ve onların yeniden oluşturulmuş halini yönetmenin daha kapsamlı bir toplumsal özgürleşme sürecine nasıl uyabileceğini düşünmemize yardım edecek yeni "beden politikaları"nın devreye girdiği yer işte burasıdır.

Kadınlar için bir başka tehlike, 1970'lerde reddettiğimiz estetik disiplinin kabul edilmesidir. Feminist hareket içinde güzel/çirkin olarak bölünmeyi ve çoğu zaman sağlığımız pahasına yaptığımız acı dolu diyetlerle peşinde koştuğumuz yeni güzellik modeline uymayı reddettik.[5] Dahası, Siyah Güç hareketinin yükselişinde olduğu gibi, feminizmin yükselişiyle güzellik de yeniden tanımlandı. Cüretkâr olduğumuziçin, kendimizi mizojinist toplumun kurallarından özgürleştirme yolunda yeni var olma yolları, yeni kahkaha atma, sarılma, saçlarımızı yapma, bacak bacak üstüne atma, birlikte olma ve sevişme yolları keşfettiğimiz için birbirimizi güzel gördük.

Bugün birçokları için yeniden doğma umudunu ifade eden tıp mesleğine karşı sağlıklı bir güvensizlik taşıyorduk.[6] Muhtemelen artık birçok doktor kadın olduğu için, bir devlet

5 Bu konuda bkz. Susan Bordo'nun muhteşem kitabı *Unbearable Weight*.

6 Bu güvensizliğin yoğunluğunu ve gücünü yakın zamanda yeniden okuduğum Barbara Ehrenreich ve Deirdre English'in, *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler* kitabı hatırlattı bana. Bu kitap tıbbın meslek olarak yükselişinin tarihinin, kadınların iyileştirme pratiklerinin baskılanması, cadılar diye fişlenerek şifacıların infaz edilmesi, ebelerin yerlerinden edilmesi aracılığıyla nasıl geliştiğini ve bu tarihin kadınların toplumsal disiplini için bir araç haline geldiğini etkili bir şekilde gözler önüne serer.

kurumu olarak tıbba yönelik korku azaldı. Günümüzde doktorlar, biyo-teknolojilerin gelişimiyle yalnızca sağlığımızın değil aynı zamanda hayatlarımızın devrimini yaratacak dönüşümün anahtarlarını elinde tutan müşfik büyücüler gibi görünüyorlar. Yine de, birçok iyi niyetli ve ilgili doktorumuz olsa da, bir kurum olarak tıp iktidara ve piyasaya hizmet etmeye devam ediyor. Sermayenin insanlığımızı yeniden perdahlamaya ve sömürüye direnişimizi kırmaya yönelik durmak bilmeyen girişimlerinin bir aracı olarak tıbbın tarihini unutmazsak iyi ederiz. Gerçekten de, bütün bir tıp tarihi disiplinci işlevi üzerinden yeni baştan yazılabilir. Öjeni çalışmaları doğrultusunda uygulanan kitlesel kısırlaştırma programlarından, lobotomi, elektroşok ve psikoaktif ilaçlara kadar bütün bir tıp tarihi, toplumsal denetimi ve bizi daha uysal, üretken kılmak için itaatsiz bedenlerimizi yeniden programlamaya yönelik bir iradeyi tutarlı biçimde sergiler.

Örneğin doktorlar yalnızca interseksiere, lezbiyenlere ve geylere değil ev işi disiplinini reddeden kadınlara karşı da savaş açmıştır. 1950'lerde, geri zekalı olarak sınıflandırılan her yaştan masum siyah insan ve çocuk, kimi zaman damardan tekrar tekrar radyoaktif maddelerin bile verildiği korkunç deneylere maruz bırakıldılar.[7] Bu gibi deneyleri yöneten hiçbir doktor kınanmazken ya da davranışlarının gerektirdiği cezayı çekmezken, Nuremberg'de Nazi bilim insanlarının benzer suçlardan ölüm cezasına çarptırılması dikkat çekicidir. Aksine, bu doktorlardan bazıları bu gibi programlar üzerinden parlak kariyerler inşa etti.[8]

Tıp ve tıbbi pratikler en iyi hallerinde bile mayınlı alan-

7 Bu konuda, James H. Jones'un *Bad Blood* metnine ek olarak bkz. A.M. Hornblum, Judith L. Newman ve Gregory J. Dober, *Against their Will: The Secret History of Medical Experimentation on Children in Cold War America*; ve Eileen Welsome, *The Plutonium Experiment*.

8 Hornblum ve diğerleri, *Against Their Will. The Secret History of Medical Experimentation on Children in Cold War America*, s.155, 176.

lardır, gerçek sağlığımızdan çok sigorta şirketlerinin, fon kaynaklarının, kariyer inşasının ihtiyaçlarına cevap verirler ve çoğu zaman aleyhimize dönen çözümler önerirler. İnfilak etmeyi ve bizi mezara göndermeyi bekleyen kusurlu DNA genlerimize[9] dair bizi uyarmak için örgütlenen ve halen devam eden korku kampanyasını bir düşünün. Bu kampanya öyle ürkütücü bir hal aldı ki, pek çok kadın, sağlıklarını, taşıdıkları varsayılan kusurlu genlerin evriminden daha fazla tehlikeye atabilecek olan önleyici radikal mastektomi gibi sarsıcı ameliyatlara, bilinmeyen sonuçlarına rağmen girmeye ikna oldu. Bu esnada, sularımız, yiyeceklerimiz ve soluduğumuz havanın kirlilik oranı artıyor; aşırı çalışmadan kaynaklı stresimiz (aslında umutsuzluğumuz), gelecekten umudu kesmemiz ve varoluşumuzun güvencesizleşmesi gitgide artıyor. Önceki nesillerin hiç yaşamadığı alerjiler salgın düzeyine ulaştı, ama tıp, hastalıklarımızın bu çok iyi bilinen nedenlerini açıkça kınamaz ve zorla bir şeyleri değiştirme talebi örgütlemez. Doktorların bedenlerimizin sağlığına yönelik sorumsuz yaklaşımlarından özellikle kadınlar etkilendi. Memelerini yeniden yaptırmak için doktorun onayladığı silikon implantlardan dolayı kanser olan birçok kadını ve özgür iradenin bir aracı olmaktan ziyade bir toplumsal denetim aygıtı olarak işlev gören Depo Provera ve Norplant gibi açıkça kadınların sağlığına zarar veren gebelik önleyicilerin pervasızca dağıtılmasını bir düşünelim. Gereksiz sezaryen doğumların çoğalmasını aklımıza getirelim. Bunlar, yalnızca birkaç örnek.

9 Yine Ağustos 2019'da, Ulusal Kanser Enstitüsü, meme kanseri türünün büyük olasılıkla (başlangıç olarak) tükettiğimiz yiyeceklerde ve suda bulunan böcek ilaçlarına yüksek oranda maruz kalmak gibi çevresel etmenlerden kaynaklandığını işaret eden çok sayıda kanıta rağmen, meme ve yumurtalık kanserinde risk seviyelerinin değerlendirilebilmesi için bu kanseri atlatmış kadınları BRCA testini yaptırmaya teşvik eden bir tüzük yayımladı.

Sermayenin Kartezyen rüyası

Üstelik, Finn Bowring'in *Science, Seeds and Cyborgs* metninde etraflıca tartıştığı gibi, milyarlarca yıl içinde inşa edilen sonlu biyolojik çerçevenin koyduğu engellerden kurtulmuş "maddi olmayan" insanın, kısaca cisimsiz bir insanlığın yaratılmasını toplumsal bir ideal olarak onaylayan yeni bir döneme giriyoruz. Birçokları gibi Browning'in de işaret ettiği üzere, bu yeni girişim yoktan var olmuyor. Bedeni merkezsiz mekanizmalardan oluşan, istek ve arzularımıza göre yeniden düzenlenmeye açık parçalı bir bütün olarak gören mekanik kavrayışlar, 1980'lerden beri felsefe, sosyoloji ve hatta feminist teorinin içinde kendilerine yer buluyor. Biyolojinin yeniden düzenlenebilir ya da yeniden oluşturulabilir olduğuna dair kavrayışlar, doğa/kültür ikiliğinin kaçınılmaz reddinden doğdu ve bedenlerimizle tıbbi deneyler yapmanın sonuçlarını anlamamızı etkiledi. Dolayısıyla Bowring'in analizi doğruysa eğer, klonlama, gen düzenleme ve gen aktarımı, nasıl ki yeni bitki ve hayvan türlerinin yaratımında zaten uygulanıyorsa insanın yeniden oluşturulmasında da uygulanabilir.[10] Bilimsel araştırmaların bir hamlesi de, bizzat biyolojinin eylemlerimize ve algılarımıza dayattığı sınırlardan bizi özgürleştirmenin yollarını düşünmeye yöneliktir. Daha hızlı düşünmemizi ve okumamızı sağlayan, hafıza alanımızı genişleten, bedensel yapımızın yiyecek ve uyku gibi rutin ihtiyaçlarından oluşan fiziksel koşullara daha az bağlı olmamızı sağlayan elektronik prostetiklerle beyin gücünü artırmak bu yollara örnek olarak verilebilir.

Şüphesiz ki nüfusun yalnızca seçkin bir kesimi bu tür yöntemlerden yararlanma hakkı elde edecek. Ama üretimin küresel örgütlenmesini bir gösterge olarak alırsak, sermaye

10 Farklı tür hayvanlardan yapılan DNA transferi yoluyla yeni karakteristik özellikler taşıyan hayvanların üretimi üzerine bkz. Bowring, *Science, Seeds, and Cyborgs: Biotechnology and the Appropriation of Life*, s.117–22.

birikimi kanlı canlı bedenlere hâlâ ihtiyaç duyuyor, hem de sermayenin siborg dünyasıyla ilgili rüyası açısından ne kadar geri zekalı olurlarsa olsunlar çocukların bedeni de dahil. Öte yandan kapitalist planlayıcılar (ve bazı solcular da) üretimin yeni bir cephesi olarak uzaya baktıkları için, yaşlı/sonlu bedenlerimizi teknolojik alternatiflerle dönüştürmek ya da yenisiyle değiştirmek zorunlu bir ihtiyaca dönüşüyor ve programlama makinelerini kullanma kapasitemizi hızlandıracak makineler üretiliyor. Özetle, yalnızca insan biçimli bir robot formunda değil aynı zamanda bedenlerimize mikroçiplerin yerleştirilmesinin çoktan hazırladığı, teknolojik bakımdan güçlendirilmiş insan türü olarak Dr. Frankenstein'ın rüyası yeniden gündemde.

Bedenlerimizi mi yoksa tıbbı mı yeniden oluşturalım?

Öngörülen değişiklerin kapsamı ve hızı ne olursa olsun, doktorların bu süreçte başrolü oynayacağından emin olabiliriz. Dolayısıyla görünüşte başka amaçlara yönelen tıbbi araştırmaların, bedensel gerçekliğimizin inşasında kendiliğinden başlayan bir evrimsel sıçrama yaratma konusunda hiç de bizim esenliğimizi geliştirme arzusundan ilham almayan bir araç olabileceğinden kaygı duymalıyız. Öjeni çalışmalarının ve Soğuk Savaş esnasında ve sonrasında doruk noktasına çıkan ve siyah insanlar, hatta çocuklar üzerinde yapılan iğrenç deneylerin tarihi de gösteriyor ki, Amerika'da tıbbın, bize vaat ettiği hediyeler ve rızamızdan elde ettiği güç konusunda dikkatli olmamızı gerektiren karanlık bir tarihi vardır.

Demek ki tıp mesleğini bedenlerimizin tanrısal yaratıcısı gibi görmekten kaçınmalı ve bunun yerine eylemliliğimizi, onunla karşılaşmalarımız üzerinde bir miktar denetim uygulamanın yollarını düşünmeye yönlendirmeliyiz.

Bunun çok sayıda örneği var. On dokuzuncu yüzyılın ortasında Amerika'da, resmi tıbba demokratik olmayan, elit bir işlem olarak şüpheyle yaklaşan ve insanları kendi tıbbi bilgilerini geliştirmeye teşvik eden Halk Sağlık Hareketi ortaya çıktı.[11] 1970'lerde Chicago'dan ve ülkenin diğer bölgelerinden feministler, kürtaj yasadışı olmaya devam etse bile, yine de yapılabilsin diye yeraltı klinikleri kurdular. Daha sonra 1980'lerde, Reagan yönetiminin AIDS krizine kayıtsız kalışına tepki olarak ACT UP (AIDS Coalition to Unleash Power), doktorlardan, araştırmacılardan, bakım işçilerinden ve yeni tedaviler arayan gey aktivistlerden oluşan takdire şayan bir ağ oluşturdu. Bu ağ, gey kardeşlerine bakma kapasitelerini ve kararlılıklarını dünyaya gösterdiği süreçte, ilaç şirketlerine hayat kurtaran ilaçların ücretlerini azaltmaları için uluslararası ölçekte baskı yaptı. Hem feminist yardımlaşma hareketi hem de ACT UP bakımın ne olabileceğine dair bir örnek oluşturarak resmi tıp üzerinde bir etki yarattı. Bedenlerimizi yeniden oluşturma eğilimindeki tıbbi teknolojiler yaygınlaştıkça, bunların sağlığımız üzerinde ne gibi etkiler yaratacağını, ne gibi avantajlar sağlayacağını, ne ölçüde onlara ihtiyacımız olduğunu anlamak ya da deney özneleri olarak kullanılıp kullanılmadığımız sorusu büyük önem taşıyan birer mesele haline geliyor. Böylesi girişimlerden geriye bugün yalnızca birkaç tane kaldı. ACT UP'ın deneyimi tekrarlanamadı. Siyah kadınlara yönelik sağlık projelerin-

11 Halk Sağlığı Hareketi ve bu hareketin feminist aktivizimle ilişkisi üzerine geniş bir tartışma için bkz. Ehrenreich ve English, *Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler: Kadın Şifacıların Tarihi* s.69–74. Ehrenreich ve English'e göre pratikleri terapiden ziyade önleyici bakımın ve tıbbi bilginin demokratikleştirilmesinin altını çizen kadınlar, hareketin "belkemiği" idi. Bu yüzden, "Ladies Physiological Societies" her bir insanın kendi doktoru olması gerektiği varsayımıyla, kadınlara "anatomi ve kişisel hijyen" konusunda bilgi vererek "her yerde çoğaldılar". Ayrıca bkz. Paul Starr, *The Social Transformation of American Medicine.*

den oluşan ve gittikçe büyüyen ağ hariç, beden bakımı seferberliği çoğunlukla yukarıdan örgütleniyor (kanser tedavisi, meme kanseri vb. için yapılan çok sayıda yürüyüşe bakın). Bunlar, çeşitli kuruluşlara fon aktarmamız için bizi harekete geçiriyor ama bu hastalıkların önlenmesi için neler yapılabileceğine dair bilgimizi genişletmeyi başaramıyor.

Sonuç olarak, (ister hastalıkları tedavi ederken, ister kozmetik yeniden modelleme yaparken isterse de daha yapısal yeniden oluşumlar esnasında) bedenlerimizin oluşturulması ve bozulmasıyla olan ilişkimizde, ticaret ve devlet ilkelerini rehber alan bir kuruma bağlıyız. Yine de, mahallemizdeki ya da kasabamızdaki ötekilerle endişeyi, korkuyu ve tıbbi bilgiyi paylaşma, ayrıca kurumlarda çalışan gönüllü hemşire ve doktorlarla ilişkiye geçme olasılığı da mevcut. Bu olasılık geliştirilmeli ki, ihtiyacımız olan tıbbi bakımı elde etmek için kolektif gücümüzü ve bedenlerimizi teslim ettiğimiz bu dönüşüme neyin dahil olduğunu anlayabilelim. Yaşamlarımızı derinden etkileyen karar süreçlerinde katılımcı olmanın ve bu kararları ticari kaygılara ya da insanlar üzerinde deney yapmaya karşı korumanın, yaşamlarımızda herhangi bir yeni beden oluşturmanın üretebileceğinden çok daha derin bir değişime yol açacağı kesindir.

Vekil Annelik[1]: Yaşamın Bir Hediyesi mi Anneliğin İnkârı mı?

Kapitalizmin, kadın bedenlerini emek gücü üretiminin makinelerine dönüştürmekle suçlanması, 1970'lerden beri feminist literatürün merkezi bir teması olagelmiştir. Ama gebeliği, ücret karşılığı tutulan kadının hiçbir duygusal bağlılık duymamasını gerektiren, salt mekanik, yabancılaşmış bir emek süreci olarak temsil ettiği için vekil anneliğin ortaya çıkışı bu süreçte bir dönüm noktası oldu. Ayrıca vekil annelik, hem bir çocuk piyasasının örgütlenmesi ve meşrulaştırılması hem de çocuğun devredilebilen, satın alınabilen ve satılabilen bir mülk olarak tanımlanması olduğu için, insan yaşamının metalaştırılması açısından da yeni bir dönemeçtir. Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere birkaç ülkede yaygınlaşan ama mistik bir bulutla sarılıp sarmalanan bir pratik olarak "vekil anneliğin" özü tam da budur.

1 İngilizcesi *surrogate motherhood* olan bu kavram Türkçe'de çoğunlukla *taşıyıcı annelik* olarak bilinmekle birlikte, bu metinde *vekil anneliği* tercih ettik. Çünkü metinde bahsedildiği gibi gebeliğin/doğumun mekanik bir "iş"e ve bebeğin de alınıp satılabilen bir "ürün"e dönüştüğü bu süreci, bir "iş"in yapılmasının sözleşmeyle havale edildiği kimse anlamına gelen *vekillik* daha iyi karşılar, ç.n.

İtalyan feminist sosyolog Daniela Danna'nın *Contract Children* kitabında belirttiği gibi "vekillik" kavramının kendisi aldatıcıdır, çünkü "doğuran anne"nin gerçek anne değil de yalnızca "bir yardım, bir yardımcı" olduğunu ve vekil annenin sonradan bir çocuğa dönüştürdüğü yumurtayı sağlayan "gerçek anne" adına bu işi yaptığını ifade eder. Gebe annenin yumurtayla herhangi bir genetik bağı olmadığından, yerleştirilen yumurtanın sahiplerinin çocuk üzerinde mülkiyet hakkına sahip olduğu yanılsamasını yaratan (tüp bebek ve embriyo transferi gibi) yeni üreme teknolojileri bu terminolojiye gerekçe sağlar. Danna'nın yorumuna göre bu, soyut bir mülkiyet anlayışı aracılığıyla sürdürülebilecek yanıltıcı bir iddiadır. Aynı iddia, "doğuran anne"nin çocuğu maddi olarak yaratan ve besleyen kişi olduğunu de göz ardı eder. Bu süreç yalnızca dokuz aylık hamilelik sürecini değil, çocuk gerçekten de "doğuran anne"nin etinden ve kemiğinden oluştuğu için, genetik özelliklerin aktarımını da gerektiren bir süreçtir.[2]

Son otuz yılda vekil anneliğin çok yaygınlaşması, bu mistifikasyon ile sigorta şirketleri, doktorlar ve avukatlardan oluşan destekleyici ticari ve kurumsal makine sayesinde gerçekleşti. Hâlihazırda her yıl binlerce çocuk bu yolla doğuyor. Üstelik bazı ülkelerde "vekil anneler"in döllendiği, hamilelikleri boyunca kaldığı "bebek çiftlikleri" bile açılmış durumda. Örneğin Hindistan'da, 2015'te ulusötesi vekil anneliğin yasaklanmasından önce, damızlık sanayi için altyapı sağlayan ve kadın bedeninin doğurgan bir makine olarak kurulmasını neredeyse tamamlayan bu türde üç bin klinik vardı.[3]

Ama yine de sorunlar aynen devam ediyor. Birçok Avrupa Birliği ülkesinde vekil annelik resmi olarak yasak ya da belli kısıtlama ve düzenlemelere tabi. Örneğin Hollanda'da

2 Daniela Danna, *Contract Children*, s.68.
3 Vora, 2019.

vekil anneye, çocuktan ayrılmak isteyip istemediğine karar vermesi için doğumdan sonra birkaç hafta veriliyor. Fakat Danna ve diğerlerinin belirttiği gibi, kısıtlamalar gittikçe aşındırılıyor ve yapılan düzenlemeler, bu pratiği sınırlandırmak şöyle dursun, onu yasal olarak tanımanın en hızlı yolu haline geliyor.

Tartışmalı vakalarda mevcut yasakların üstesinden gelmek ve yurtdışından vekil annelik yoluyla edinilen çocukların yasal olarak tanınmasına olanak sağlamak için kullanılan ilkeler arasında, kararların "çocuğun yararına" verilmesi ilkesi gözetiliyor. Ancak çocuğun aidiyetini tayin etmede varlıklı beyaz çiftlerin çıkarı her zaman öncelikli olduğundan, bu ilke, yasanın baypas edilmesine ve bu uygulamanın sınıfsal ve ırkçı imalarının meşrulaştırılmasına yarıyor.

Vekil anneleri doğumun ardından çocuktan vazgeçmeye yükümlü kılan "sözleşmelerin" zorlayıcı doğasına da başvuruluyor. Ne tür koşullar altında imzalandıkları pek dikkate alınmayan bu sözleşmelere kutsal bir statü verildiği için, vekil annelik, neoliberal reformun sürdürülmesinde yasanın ne kadar önemli bir rol oynadığını gösteren çarpıcı bir örnektir. Yine de, ünlü "Bebek M"[4] davasında da netleştiği gibi, sözleşme imzalandığı sırada, dokuz ay boyunca günden güne rahimlerinde bir başka yaşamın gelişimini deneyimledikten sonra kadınların kendilerini nasıl hissedeceklerini ön görmeleri zordur. Dahası, sözleşme koşullarında çocuktan ayrılmanın etkileri hiç göz önüne alınmıyor ve sözleşmeler

4 "Bebek M" mahkeme ve medya tarafından, New Jersey'de vekil anne olan Mary Beth Whitehead'in çocuğuna verilen isimdir. Mary Beth 27 Mart 1986'da bir kız çocuk dünyaya getirmesinin ardından, çocuğu onu alacak olan çifte bırakmamaya karar verdi. Bu kararın ardından gelen ve bir yıldan uzun süren dava çiftin çocuğun vekâleti ile ödüllendirilmesiyle son buldu. Bu sonuç, hiçbir Amerika eyaletinde bu pratiğe yönelik herhangi bir düzenlemenin olmadığı bir dönemde yoğun tartışma yarattı.

gittikçe daha karmaşık ve kısıtlayıcı hale getiriliyor. Bu tür sözleşmeler, vekil anneyi doğumdan sonra çocuktan feragat etmeye zorlamakla kalmayıp aynı zamanda tıbbi tedavi, cinsel davranışlar, gıda alımı ve birçok konuda hamilelik süreci boyunca kadının günlük yaşantısı üzerinde katı bir denetim de talep ediyor. Meşrulaştırıcı iddiaların oluşumunda bir başka nokta da, vekil anneliğin kaçınılmaz koşul haline geldiği *ebeveynlik yapma hakkının* yasal olarak kuramlaştırılmasıdır. Bu iddia, şaşırtıcı bir şekilde radikal çevrelerde bile, mutlak varsayılan babalık haklarını gerçekleştirmek adına bir vekil anne bulmak zorunda olduğu iddia edilen gey çiftler adına, çoktandır kullanılıyor.

Özetle, tehlike işaretleri geleceğin akımı olarak vekil anneliği gösteriyor. Fakat vekil annelik normalleştirildiği için, vekil anneliğin temellendirildiği sınıfsal ve ırkçı öncülleri ve bu yöntemle doğurulan çocuklar ve kadınlar için bunun yıkıcı sonuçlarını vurgulamak çok önemli. Ebeveynleri olmaya "niyetli" kişilerin ikamet ettiği ülkelerde çeşitli sebepler yüzünden yasal onay alamayan ya da engelli doğdukları için veya başka bir nedenden ötürü hem vekil anneleri hem de hizmeti satın alan çift tarafından reddedilen "askıdaki çocuklar", bu sonuçlardan endişe verici bir tanesi. Ayrıca bir Reuters araştırma raporu, yurt dışından çocuk edinen ailelerin bu çocuklardan, hiçbir yasal düzenlemesi yapılmamış "özel sahiplendirme" adlı bir yöntem aracılığıyla internet üzerinden hiçbir zorluk yaşamadan kurtulabildiklerini ortaya çıkardı (en azından Amerika'da).[5] Bazı çocukların or-

5 Aylar süren araştırmaları özetleyen Reuters raporu, internetten indirilen bir form ve bir savcının gücünden başka hiçbir şeye ihtiyaç duyulmayan vasilik transferi yoluyla ortalama haftada bir kez yeni bir çocuğun "sahiplendirilmek" için bir Yahoo grubunda reklamının verildiğini ortaya çıkardı. Bunun sonuçlarından biri, sabıka kaydı olan kişilerin bile bu yolla bir çocuk alabilmesi oldu. Amerikan hükümetinin hesaplamalarına göre 1990'ların sonundan itibaren yirmi binden fazla

gan piyasasına yönlendirildiklerine dair kanıtlar ise daha da endişe verici, çünkü çocukların alım satım işlemi bir kez gerçekleştikten sonra hiçbir kurumsal gözetim bu şekilde piyasaya sürülen, çoğu durumda doğum yerlerinden binlerce kilometre uzağa, başka bölgelere götürülen çocuklara ne olduğunu denetlemiyor.

Dikkate alınması gereken bir başka şey ise "doğuran anne"den ayrılan yenidoğanların yaşadıkları travmadır. Vekil annelik uygulanmaya başladığından beri, geçmiş vakalardan çıkarılabilecek yeterli bir birikim oluşturmak için yeterince zaman geçmedi. Ancak biliyoruz ki anne ve çocuk birbirlerini doğumdan çok önce tanır, gebeliğin başlangıcından üç ay sonra fetüs annesinin sesini ayırt edebilir ve onun bedeninin öyle bir parçası haline gelir ki doğumun ardından yiyecek ve bakım için nereye bakacağını bilir.[6] Vekil anneden doğan ve başkalarına verilen bazı bebekler, "doğuran annelerinden uzak tutulunca sakinleşemiyorlar", bazen aylarca ağlıyorlar.[7] Annesini, yeni doğmuş bebeğini yabancılara verirken görmek, o annenin diğer çocukları için de travmatik bir etkiye sahiptir, çünkü aynı yazgının onların da başına geleceğinden korkarlar.

Bu süreçte vekil anneler de acı çeker. Çocuktan ayrılmayı reddetme vakaları görünüşte nadir olsa da, bazı anneler bunu açık açık dile getirdi ve süreci örgütleyen aktörler bu olasılığın gerçekleşmesini engellemek için bu kadar dikkatli davranmasa muhtemelen çok daha fazla anne bunu yapar-

---

evlat edinilmiş çocuk ebeveynleri tarafından terk edildi. Bkz. Megan Twohey, "Americans Use the Internet to Abandon Children Adopted from Overseas." Reuters araştırma raporu, The Child Exchange: Inside America's Underground Market for Adopted Children, part 1 (9 Eylül). https://www.reuters.com/investigates/adoption/#article/part1.

6 Patricia Merino, *Maternidad, Igualdad y Fraternidad: Las madres como sujeto político en las sociedades poslaborales.*

7 Danna, *Contract Children*, s.63, 65.

dı. Sözleşme aracılığıyla vekil anneler taşıdıkları çocuk için herhangi bir duygu beslememeye zorlanıyor ve onlarla çocuk arasındaki teması kısıtlamak için her türlü önlem alınıyor. Sezaryen doğumlar tercih ediliyor ki anne uyandığında çocuk çoktan gitmiş olsun. Vekil annenin kendine önem verme duygusu da teşvik ediliyor. Cesareti ve cömertliği övülüyor, çocuktan ayrılışı özgeciliğin nihai sınaması olarak betimleniyor. Ayrıca ona sürekli çocukla hiçbir gerçek bağı olmadığı ve döllenmiş yumurtanın sağlayıcıları ya da "bağışçıları" ile doktorların gerçek aktörler olduğu farklı bir tür hamilelik geçirdiği hatırlatılıyor.[8] Buna rağmen pek çok vekil anne yaşadığı kayıp hissini kolayca atlatamıyor. Alacakları yoğun tıbbi tedavi ve sağlık risklerine dair hiçbir fikri olmayan ya da çocuğun gelecekteki yaşamında bir rol oynamaya devam edeceğine, çocuğu ekonomik durumu iyi bir çifte vererek ailelerindeki diğer üyelerin de bundan faydalanabilecek bağlar kurabileceğine inanan kadınlar için bu özellikle doğrudur.[9]

Vekil anneliği kapitalist toplumsal ilişkilere dair kavrayışın simgesi haline getiren başka etmenler de söz konusudur. Vekil anneliği savunanlar onu insancıl bir jest, çocuk sahibi olamayan çiftlerin ebeveynlik neşesini tatmalarını sağlayan bir yaşam hediyesi olarak betimlerken, asıl gerçek bu görevi genellikle dünyanın en yoksul bölgelerindeki kadınların üstlenmesi ve parasal karşılığı olmasa vekil anneliğin ortadan kalkacak olmasıdır. O halde Angela Davis'in, "Surrogates and Outcast Mothers: Racism and Reproductive Politics in the Nineties" metninde vekil anneliğin Amerikan köle plantasyonlarında zorla uygulanan damızlık pratiklerinin bir devamı olduğunu ileri sürmesi son derece yerindedir. Her iki durumda da yoksul kadınlar, zenginlerin çıkarları için doğar doğmaz kendi çocuklarından mahrum kalmaya mahkûmdurlar.

8 A.g.e., s.135.
9 Vora 2019.

Dorothy Roberts da tüm yeni üreme teknolojilerinin "üreme/doğurma için ırkçı bir standardı sağlamlaştırdığını" gözler önüne seren klasik metni *Killing the Black Body*'de, vekil annelik pratiğinin özünde bulunan derin ırkçılığın altını çizer. Örneğin, vekil anne arayanların ezici bir çoğunluğunun, genetik miraslarına dair takıntılı endişeler taşıyan ve vekil annelik sürecini satın alabilecek maddi imkânlara sahip beyaz aileler olduğuna işaret eder. Oysa siyah aileler, hastanenin ve doktorların onları suistimal edebileceklerini düşündükleri için, ne sorunlarını çözmeleri için tıp mesleğine başvurma eğilimindedir ne de vekil annelik için ödeme yapma araçlarına sahiptir. Üstelik bütün topluluğun çocuklardan sorumlu ve çocukların hepsinin de kardeş olduğu, uzun bir kölelik ve baskı tarihinin ardından gelişmiş farklı bir ebeveynlik anlayışları da vardır. Aslında vekil annelik daha çok beyazların tercih ettiği bir uygulamadır ve kendimizi yeniden üretme hakkımızın nasıl ciddi şekilde sınırlandırıldığının ve teknolojinin nasıl yalnızca uzmanlaşmayı değil, sınıf ayrıcalıklarını ve farklılaşmasını da derinleştirmeye hizmet ettiğinin dikkat çekici bir örneğidir. Tıp, çocuğu olmayan, maddi durumu iyi çiftlerin çocuk sahibi olma olasılığını garantiye almak için her yolu denerken, hem köleleştirilmiş Afrikalıların soyundan gelenler hem de uluslararası ekonomi politikalarının yoksullaştırdığı kadınlar bugün aynı haktan mahrum bırakılıyor. Yoksullaşan kadınlar, genellikle başkalarının çocuklarına bakma amacıyla başka ülkelere göç etmek ve kendi çocuklarını arkalarında bırakmak zorunda kalıyor ya da hamile kalamasınlar diye bedenlerine yerleştirilen ve denetleyemedikleri (Norplant ya da IUDs gibi) gebelik önleyici yöntemleri kullanmaya zorlanarak uluslararası aktörler ve bunların yereldeki temsilcileri tarafından takip ediliyor. Vekil annelik, şu an Amerika'daki siyah kadınlar için "hamileliğin suç sayılması" ile birlik-

te düşünülürse, sınıfsal ve ırkçı karakterini açık eder. Siyah kadınlar hamile kaldıklarında o kadar çok suçlamayla karşı karşıya kalıyor ki ulusal sağlık savunucusu[10] Lynn Paltrow'a göre (2003), pratikte Anayasa'nın yetkisi dışında kalıyorlar.

Ev işinde olduğu gibi, vekil annelikte de yeni bir cinsiyetçi işbölümünün ortaya çıkışını görüyoruz. Bu yeni işbölümünde yalnızca mekanik bir sürece indirgenen ve duygusal bütün unsurlarından soyutlanan üreme/doğurma işi, 1970'lerin sonlarından itibaren kitlesel yoksullaşma ve yeniden üretimin en temel araçlarından mülksüzleşmeye yol açan vahşi kemer sıkma programlarına maruz kalan, dünyanın eski sömürge bölgelerinde yaşayan kadınlara yükleniyor. Bu durumda da, sıklıkla Maria Mies'ın işaret ettiği gibi dünyanın bir bölgesinin "azgelişmiş" olması, diğer bölgesinin "gelişmiş" olmasının gerekli koşuludur. 1980'lerin başlarında dünya nüfusunu aşırı artırmakla suçlanan ve pratikte kısırlaştırılmayı kabul etmeye zorlanan kadınlar, şimdi "benim" diyemeyecekleri çocuklar doğurmak için kullanılıyor ve bu kadınların sahip olduğundan daha fazla parasal kaynağa sahip olan kadınlar için koşulsuz ve yasal olarak savunulan annelik hakkından bir kez daha mahrum bırakılıyor. Aslında, daha varlıklı olan kesimin kendi türünü devam ettirme hakkını düzenlemek ya da bu hakkın kullanılabilmesini garantilemek amacıyla bilim insanları, laboratuvarlar ve doktorlar tarafından kullanılan retorik ile; imzaladığı sözleşme uyarınca duygularından, hissiyatından ve sanki düşünmeye değmeyen, salt bir fiziksel oluşum, bir nesneymiş gibi taşıdığı çocuk için dayanışmasından vazgeçmesi beklenen vekil anneye yönelik kullanılan retorik arasında keskin bir fark var.

10 Sağlık savunucusu, hastalığınız hakkında sizi bilgilendirmek, tedavi için gereken bakım ve kaynaklara erişiminizi sağlamak için size sorular soran ve bilgi toplayan kişidir, ç.n.

Fakat vekil anneliğin en büyük suçu, insanların diğer metalar gibi alınıp satılabilir olduğuna ve özellikle bu amaç için çocuk doğurulabileceğine dair varsayımı bir adım öteye taşımasıdır. Bu yeni bir pratik değil. Tam da burada makinelerin emek sürecine dahil edilmesinin, ki kapitalistleri çocukları ve genç insanları satın almaya teşvik etmiştir, yarattığı etkilere dair Marx'ın görüşlerini hatırlayalım. Marx'a göre bu gelişme, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkiyi de değiştirdi. "İşçi, daha önce, üzerinde biçimsel açıdan özgür bir kimse olarak tasarrufta bulunduğu kendi emek gücünü satıyordu. Şimdi, karısını ve çocuğunu satıyor. Köle tüccarı oluyor."[11]

Vekil annelik sözleşmelerini imzalayan, çocuklara bir hayatta kalma aracı olarak bakan proleter figürlerin cisimleşmiş son halkası olan kadınlar için de aynı şey söylenebilir. Fakat vekil anneliği biraz farklı kılan şey, çocuğun başkalarına bir ömür boyu satılmasıdır. İşte vekil anneliği, sık sık kıyaslandığı seks işçiliğinden ayıran şey tam da budur. Çünkü seks işçisi başkalarına bir hizmet ve bedeninin geçici kullanımını satarken, vekil anne para karşılığında bir çocuğun yaşamı üzerindeki mutlak denetimi başkalarına verir.

Bu olguyu vurgulamak, elbette vekil annelik yapan, bu yola genelde aile üyeleri tarafından itilen ya da kendine ait kısıtlı geçim kaynakları olan ve sürekli hayatta kalma mücadelesi vermenin bir alternatifi olarak, tıpkı böbreklerini, saçını, kanını satmayı düşünenler gibi rahimlerini kiralamayı seçen kadınlara yönelik ahlakçı şikâyetler geliştirme amacı gütmez. Bu, pek çok vekil annenin deneyimlediği yoksulluğu anlatan bir göstergedir, bu öyle bir yoksulluktur ki vekil annelerle yapılan görüşmelerde bazıları, gebelik aylarını hayatlarında ilk kez yaptıkları

11 Marx, *Kapital I*, s.380.

bir tatil olarak betimler. Ama vekil annelik pratiği etrafında kurulan ve bir yandan bu pratiği bir sevgi işi, saf bir özgecilik ifadesi, bir "yaşam hediyesi"ymiş gibi gösteren, diğer yandan ise bu işi dünyadaki en yoksul kadınların yaptığı ve bu durumdan faydalanan müreffeh çiftlerin, çocuklarını alır almaz vekil anne ile bir ilişki istemedikleri gerçeğini gizleyen son derece ikiyüzlü retoriği açığa çıkarmalıyız.

Vekil annelerin sözde özgeciliğini ikiyüzlüce göklere çıkarmak yerine, bir kadını daha sonra bakımını üstlenemeyeceği ve sahip olacağı kaderi bilmesinin yasak olduğu bir çocuğu dokuz ay boyunca taşımaya iten berbat yoksulluk koşulları üzerine düşünmeliyiz. Birçok feministin endişelendiği gibi, anneliğin alt bölümlere ayrılıp gebeliğe özgü, toplumsal ve biyolojik bir uzmanlığa dönüşmesine de endişeyle bakmalıyız, çünkü bu, vekil annelik retoriğinde, "hayvani cismi" dışında hiçbir katkı sağlamadıkları bir yaşamın edilgen taşıyıcıları olarak resmedilen kadınlara ve onların bedenlerine dair cinsiyetçi, ataerkil, gerçek anlamda Aristotelesçi anlayışın dönüşünü ve bir zamanlar kadınların bir gücü olarak düşünülen sürecin değersizleştirilmesini temsil eder.

Vekil annelik *yasallaşmamalı* mı? Bu, yaşamlarımızın ihlal edilmediğinden emin olmak için devlete ne derece güvenebileceğimiz sorusunu barındırdığı için üzerinde şimdiye kadarkinden daha çok tartışılması gereken bir sorudur. Bu soru karşısında ortaya atılan bir iddiaya göre, vekil anneliğin yasallaşması vekil anneler için bir miktar koruma sağlayacaktır, çünkü suç sayıldığı durumda bu pratik, hiç kuşku yok gizlice devam edeceği için kadınlar açısından çok daha yüksek bir risk barındırır. Ayrıca, devletten herhangi bir cezai düzenleme ve müdahale talep etmek de tehlikelidir, zira tarih bu gibi önlemlerin her daim

mağdurların aleyhinde kullanıldığını gösteriyor. Peki o zaman vekil annelik yoluyla doğan çocukları nasıl koruyacağız? Diğer insanların yaşamının alınıp satılmasının yaygınlaşmasını engellemek için hangi inisiyatifleri almamız gerekiyor?

Üçüncü Kısım

Felsefe, Psikoloji ve Terörle: Bedenleri Emek Gücüne Dönüştürmek

[K]apitalist toplumda, emeğin toplumsal üretkenliğini yükseltmeye yarayan bütün yöntemler, maliyetleri bireysel işçinin sırtına yıkılarak hayata geçirilir; üretimi geliştirmeye yönelik bütün araçlar, üreticinin egemenlik altına alınmasını ve sömürülmesini sağlayan araçlar haline gelir; onu bir parça-insan biçiminde güdükleştirir, makinenin eklentisi durumuna indirir, katlanmak zorunda kaldığı işkence yüzünden emeğinin içeriğini yok eder; bilimin bağımsız bir güç olarak emek sürecinin bir parçası haline gelmesi ölçüsünde onu emek sürecinin zihinsel güçlerine yabancılaştırır; içinde çalıştığı koşulları bozar, emek süresi sırasında en nefret edilecek bir despotluğa boyun eğmek zorunda bırakır; bütün ömrünü emek-zaman haline getirir.
Karl Marx, *Kapital*, 1. Cilt, "Kapitalist Birikimin Genel Yasası"

Her ne kadar sahte-toleransını beyan etse de bütün biçimleriyle kapitalist sistem, bütün arzuları ... kâr, verimlilik ... sömürü, mülkiyet üzerine kurulu kendi totaliter örgütlenişinin diktatörlüğüne ... tabi kılmaya devam eder ... kendi yasalarını tenimize kazımak için bedenimizi bastırarak, parçalayarak ve ona işkence ederek ... yorulmak nedir bilmeden kirli işlerini sürdürür ... Organizmalarımıza giden uygun her erişim yolunu kullanarak, ölümcül köklerini içimizdeki derinliklere daldırır.
Félix Guattari, "To have done with the massacre of the body", *Chaosophy*.

Direniş yeteneği ya da tam tersine bir denetime boyun eğme, her teşebbüs düzeyinde değerlendirilir.
Gilles Deleuze, *Müzakereler.*

Giriş: neden beden?

Bu konuda hâlihazırda geniş bir literatür olmasına rağmen, bedenden bahsetmek zorunda oluşumuzun farklı nedenleri var.[1] İlk olarak, arzularıyla, güçleriyle ve sömürüye karşı çeşitli direniş biçimleriyle "başlangıçta beden olduğu" eski bir hakikattir. Sıklıkla kabul edildiği gibi, beden dolayımıyla ifade edilmeyen hiçbir toplumsal değişim, kültürel ve politik yenilik ya da bedene uygulanmayan hiçbir ekonomi pratiği yoktur.[2] İkincisi, beden hem günümüzdeki felsefi tartışmaların hem de içgüdüsel özgürleşme meselesini politik çalışmanın ilk sırasına taşıyan 60'lı ve 70'li yıllardaki hareketlerin başlattığı projeyi devam ettiren bir kültürel devrimin merkezindedir. Ama bedenden bahsetmemizin asıl nedeni, kapitalizmin bedenlerimizi emek gücüne nasıl dönüştürdüğünü yeniden düşünmenin, hâlihazırda bedenlerimizin maruz kaldığı krizi bir bağlama oturtmada ve aynı zamanda kolektif ve bireysel patolojilerimizin ardında yatan yeni antropolojik paradigmalar arayışını yorumlamada bize yardım etmesidir.

Önerdiğim analiz çerçevesi ortodoks Marksist metodolojiden, postyapısalcı ve postmodern teorilerin önerdiği beden ve disiplin açıklamalarından farklıdır. "Proletaryanın oluşumu"na dair ortodoks Marksist tanımların aksine, benim analizim, emek sürecinin örgütlenişi yoluyla bedende üretilen değişikliklerle sınırlı değil. Marx'ın da ifade ettiği gibi, emek gücü bağımsız bir varoluşa sahip değildir; "yalnızca, ya-

1 Bu makalenin bir önceki versiyonu, 28 Haziran 2011 tarihinde Selanik'te gerçekleştirilen Teorik Psikoloji Konferansı'nda sunuldu.
2 Turner, *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology.*

şayan bireyde", canlı bedende "bir kapasite olarak var olur."[3] Dolayısıyla insanların bağımlı emek disiplinini kabul etmeye zorlanması, yalnızca, "bağımsız üreticileri kendi geçimlik araçlarından mülksüzleştirmek"le ya da kırbaç, hapishane ve darağacının uyguladığı zor yoluyla gerçekleştirilmiş olamaz. Kapitalizm, gelişiminin ilk dönemlerinden günümüze değin insanları başkalarının hizmetinde ücretli ya da ücretsiz çalışmaya zorlamak için, yalnızca işle değil aynı zamanda kimlikle, zaman ve mekânla, toplumsal ve cinsel yaşamımızla ilişkimizi de yeniden şekillendirerek, toplumsal yeniden üretim sürecini sil baştan yapılandırmak zorunda kalmıştır.

Bu sebeple, emek üreten bedenlerin ve yeni "disipliner rejimler"in üretimi yalnızca işin örgütlenişindeki değişiklikler ya da postmodern teorisyenlerin önerdiği gibi "söylemsel pratikler"in bir etkisi olarak kavranamaz. "Söylem üretimi" kendini üreten, kendine münhasır bir faaliyet değildir. Ekonomik, politik planlamanın ve bunların ürettiği direnişin ayrılmaz bir parçasıdır. Aslında, kendi eylem biçimlerini başlatmış olan mücadelelerin bakış açısından bakarak, disiplinlerin, bunların değişen paradigmalarının ve getirdikleri yeniliklerin bir tarihini yazabiliriz.

Bedenlerimizi öncelikle söylemsel olarak kavramak, insan bedeninin, doğal çevremizle birlikte geçirdiğimiz uzun bir evrim sürecinde gelişen ve kolayca bastırılamayan güçleri, ihtiyaçları ve arzuları olduğu gerçeğini de göz ardı eder. Başka bir yerde de yazdığım gibi, ihtiyaç ve arzuların toplumsal yeniden üretimimizin binlerce yıldır önkoşulu olagelen bu birikmiş yapısı, emek sömürüsünün önünde güçlü bir sınır olagelmiştir; işte tam da bu yüzden gelişiminin ilk aşamasından beri kapitalizm, bedenimizi, maddi, bedensel, sonlu ve "akıl" karşıtı her şeyin bir göstereni haline getirerek evcilleştirmeye uğraşmıştır.

3 Marx, *Kapital I*, s.173.

Kapitalizmde beden: büyülü bedenden beden makinesine

Caliban ve Cadı'da kapitalizmin bedene açtığı "tarihsel savaş"ın, birikimin başlıca kaynağına işi yerleştiren, bunun sonucunda bedeni *emek gücünün varoluş koşulu* ve bu gücün tüketimine direnişin başlıca unsuru kılan yeni bir politik perspektiften doğduğunu ileri sürmüştüm. Nitekim "biyopolitika"nın yükselişi, türsel bir "yaşam idaresi" değil, tarihte işin kapitalist düzenine uymayan bütün yaşam biçimlerinin yok edilmesini ve toplumsal, teknolojik yeniliklerin sürekliliğini gerektiren bir süreç olarak kurulur.

Bu bağlamda on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda büyüye yönelik saldırıyı ve aynı dönemde yükselen mekanik felsefeyi, yeni bir beden kavrayışı üretiminin ve devlet terörü ile felsefe arasında yeni bir iş birliğinin ortaya çıkışının anahtar alanları olarak tanımlıyorum. Bunların her ikisi de farklı araçlarla ve farklı kayıt biçimleriyle de olsa, otonom güçlerinden yoksun bırakılmış, zaman ve mekânda sabitlenmiş, tek tip, düzenli, denetlenebilir davranış biçimleri gerçekleştirmeye muktedir bir beden tasavvur eden yeni bir disipliner ve kavramsal paradigmanın üretilmesine katkı sağladı.

On altıncı yüzyıla gelindiğinde, soyut emeğe uygun bir bireyin yaratılmasını hedefleyen ama işin örgütlenişindeki değişimlerle, baskın teknoloji biçimleriyle ve işçilerin boyun eğmeye karşı direnişiyle uyum içinde sürekli yenilenmesi gereken bir disiplin makinesi zaten etkindi.

Bu direnişe odaklanarak, on altıncı yüzyılda bedenin makineleşmesine ilham veren modelin, pompa ya da kaldıraç gibi dışarıdan hareket ettirilen bir makine, on sekizinci yüzyılda ise bedenin daha organik, kendi kendine hareket edebilen türde bir makine olarak modellenmeye başladığını görebiliriz. *Dirimselcilik* ve "içgüdü" teorisinin[4] ortaya çıkışıyla, kırbaca

4 Barnes ve Shapin, *Natural Order: Historical Studies of Scientific Culture*, s.34.

daha az, iç dinamiklerin işleyişine daha fazla bağlı farklı bir disiplin türünü mümkün kılan ve ücretli emeğin toplulaştırılması sonucunda emek sürecinin disipliner gerekliliklerinin iş gücü tarafından giderek daha çok içselleştirildiğinin olası işareti olan yeni bir beden anlayışı gelişir.

Fakat Aydınlanma politik felsefesinin, bedenin emek gücüne dönüşümünün talep ettiği araçlar cephanesinde yaptığı asıl atılım, emek disiplinine ve norm dışındakilerin yok edilmesine bilimsel bir gerekçe kazandırmasıdır. Daha önce cadılık ve şeytana tapınmaya başvurulurken, bunların yerini biyoloji ve fizyoloji aldı. On sekizinci yüzyılda ırk ve cinsiyet hiyerarşilerini ve farklı disipliner rejimlerin yaratılmasını meşrulaştırmak için, gelişmekte olan cinsel ve uluslararası iş bölümüyle uyum içinde bu ikisi bir araya getirildi. İster ırk ve cinsiyeti icat etsin,[5] ister parayı geçmiş zenginliğin bir kaydından ziyade çalışmanın bir dürtüsü olarak kavrayan yeni mali teoriler üretmiş olsun,[6] Aydınlanma'nın entelektüel projesinin büyük kısmı bu gelişme etrafında kurulur. Aslında bu olguyu farklı sömürü biçimlerinin, özellikle de ücret ilişkisi parametresinin dışında kalan sömürü biçimlerinin doğallaştırılmasıyla ilişkilendirmediğimiz sürece, Aydınlanma kültürünü ve politikasını, bu çerçevede insanların tek bir kökten türediğini savunanlarla çok sayıda kökten türediğini savunalar arasındaki tartışmaları, eril/dişil fizyolojilerinin karşılaştırılamayacak kadar farklı biçimde yeniden inşasını[7] ve beyaz erkek beyinlerin üstünlüğünü "bilimsel olarak gösteren"[8] kafatası araştırmalarını anlayamayız.

5 Schiebinger, 2004, 143–83; Bernasconi, "Who Invented the Concept of Race?", *Race*, s.11–36.

6 Caffentzis, *Exciting the Industry of Mankind: George's Berkeley's Philosophy of Money.*; Caffentzis, *Civilizing Money: David Hume's Philosophy of Money*, basıma hazırlanıyor.

7 Laqueur, *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*, s.4–6.

8 Stocking, *Bones, Bodies, Behavior: Essays on Biological Anthropology.*

Bu bağlamda, on sekizinci yüzyıl felsefesinde ve biliminde görünür hale gelen daha organik bir mekanizmanın ortaya çıkışını, emek gücü içinde artan çatallanmaya ve henüz kendini denetleyemeyen ama Peter Linebaugh'un *Londra İdamları*'nda gösterdiği gibi, ücretli iş disiplinini daha fazla kabul etmeye başlayan beyaz, eril proletaryanın oluşumuna atfetmek cezbedicidir. Diğer bir deyişle, biyolojide manyetizma, felsefe ve politik ekonomide içgüdüler teorisinin (ör. "takas etme içgüdüsü"), fizik ya da doğa felsefesinde elektrik ile yer çekiminin rolünün (ki bunların hepsi akıl-benzeri, kendi kendini harekete geçiren bir beden modeli varsayarlar), artan bir iş bölümünü ve buna uygun olarak bedenin emek gücüne dönüştürülme usullerinin farklılaşmasını yansıttığını düşünmek çok caziptir. Bu biraz daha incelenmesi gereken bir hipotez. İnsan biyolojisine dair yeniden inşa edilmiş görüşler, insana/doğaya dair yeni bir mekanik anlayışa zemin sağlar ve kesin olan şey şudur ki Aydınlanma ile birlikte bu görüşler insan ve makinenin asimilasyonunda yepyeni bir aşamayı gösterir.

Sanayi çağında bedenlerin emek gücüne dönüşümü ve psikoloji

On dokuzuncu yüzyılın sonunda, "insan-makine"nin inşasını mükemmelleştirmek, bu stratejik rolü felsefeden alan psikolojinin görevi olacaktı. Psiko-fiziksel yasalar ve nedensel düzenlere inanca duyduğu kaygı yüzünden psikoloji, Taylorcu sistemin işçilerin psikelerine verdiği zararı engelleme ve insanlarla makineler arasında uygun bağlar kurma sorumluluğunu üstlenerek Taylorculuğun hizmetine girdi. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanayi yaşamına daha çok dahil olan psikanaliz, uygun denetim araçları ve "tutum" araştırmaları için ürkütücü bir laboratuar sağlayarak, tek tip, itaatkar denekleri klinik araştırmaya müsait

hale getirdi.[9] Başlangıçta kas gücüyle çalışmanın bedendeki etkileriyle ilgilenen, ama sonra işçilerin işe gelmemesi ve bunun yanı sıra hem psikolojinin yöntem ve tekniklerine hem de sanayi disiplinine direnme biçimleriyle karşı karşıya kalan psikoloji, kısa sürede emek gücünü doğrudan denetlemenin sorumlusu oldu. "İşe en uygun kişi"yi seçmek, gerilimleri tespit edip terfilere karar vermek için binlerce mülakat ve test uygulayan psikologlar, işe alınacak işçinin seçiminde doktorlar ve sosyologlardan çok daha etkin bir rol üstlendi.[10]

Sanayi işinin örgütlenişine içkin patolojileri, önceden var olan içgüdüsel gerçekliklere (ihtiyaçlara, dürtülere, tutumlara) atfeden ve kâr arayışının dikte ettiği politikaları bilimsellik kılıfı altında gizleyen psikologlar, emek-sermaye politikalarına doğrudan müdahale eden kalıcı çalışanlar olarak 1930'lardan beri fabrikalardalar. Renato Rozzi'nin *Psicologi e Operai* metninde işaret ettiği gibi, mücadeleye yapılan bu müdahale psikolojinin bir disiplin olarak gelişmesi için hayatiydi, çünkü işçileri denetleme ihtiyacı, psikologları işçilerin "öznellik"lerini tahmin etmeye ve kendi teorilerini onların direnişinin etkilerine uygun hale getirmeye zorluyordu. Örneğin iş gününün kısaltılması mücadelesi, kas yorgunluğu sorunu üzerine, onu ilk kez bilimsel bir kavram haline getirecek heyecanlı tıbbi araştırmalara yol açtı.[11]

Ama endüstriyel psikoloji, işçileri, "patolojilerinin" kökenlerinin sistematik olarak mistikleştirilmesi ve yabancılaşmış emeğin normalleştirilmesine dayalı bir kısıtlamalar ağına (güdü, tutum, içgüdüsel dispozitifler söylemine) kapattı. Aslında psikologların görevi, işçilerin gündelik gerçekliklerini inkar etmekti, öyle ki, Rozzi'nin belirttiği gibi, soykütüksel veya tarihsel bakış açısı dışında o dönem yapı-

9 J.A.C. Brown, *The Social Psychology of Industry*; Rozzi, *Psicologi e Operai: Soggettività e lavoro nell'industria italiana*, s.16–17.

10 Rozzi, a.g.e., *s*.19.

11 Rozzi, a.g.e., *s*.158.

lan psikolojik çalışmalar hiçbir değer taşımaz. Örneğin, "işçilerin normal kaza yapma oranı"[12] gibi teorileri herhangi bir itiraz etmeden kabullenmek imkânsızdır. Bu gibi teoriler, 1950'lerde Amerikan işyerlerindeki kaza sıklığını açıklamak ve çevresel iyileştirmelerin işe yaramadığını onaylamak için rutin olarak kullanılırdı.

Psikoloji, özellikle cinselliğin akılcılaştırılması yoluyla, toplumsal yeniden üretimi yeniden şekillendirmek için de gerekliydi. Freud'un dişilik mefhumunu biyoloji temelli inşasına ve bunun, orta sınıf ailenin yeni yüzyılın başlangıcında yaşadığı krizle ilişkisine (Freud'a göre, kadın cinselliğinin aşırı baskılanmasına dayanır) yöneltilen dikkat, psikolojinin aynı dönemde işçi kadınlar başta olmak üzere, işçi sınıfının cinselliğini disipline etmeye sağladığı katkıyı gölgede bıraktı. Cesare Lombroso'nun fahişelerin "doğuştan suçlu" olduğuna dair teorisi ibretliktir.[13] Bu teori, kendisine atanmış dişi rolüne meydan okuyan herhangi bir kadının, evrimini tamamlamamış bir soydan geldiğini iddia eden çok sayıda antropometrik araştırmayı tetikledi. "Eşcinsellik", "dönmelik" ve mastürbasyonun zihinsel hastalıklar olarak kurgulanması (örneğin, Kraft-Ebbing, *Psychopathia Sexualis*, 1886) ve Freud'un 1905 yılında "vajinal orgazm"ı "keşfetmesi" de aynı projenin ürünleridir. Bu eğilim, çığır açıcı uygulaması olan beş dolarlık gündelik ücret ile işçinin cinsel "tatmin" hakkını doğrudan ücretine bağlayarak karısının ona hizmet etmesini garanti altına alan ve seks yapmayı ev kadının iş yükünün önemli bir parçası haline getiren Fordizmin gelişiyle doruk noktasına ulaştı. Büyük Buhran döneminde, işsizlik yardımı alan proleter kadınların sosyal hizmet görevlileri tarafından, örneğin evlilik olasılığı olmadan

12 Brown, a.g.e., s.257-29.

13 Lombroso ve Ferrero, *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman*, s.182–92.

bir erkekle görüşmek gibi "iffetsiz davranışlar" şüphesiyle kaçırılmaları, ardından akıl hastanelerine kapatılıp, eğer özgürlüklerini geri kazanmak istiyorlarsa tüplerini bağlatmak zorunda olduklarına onları ikna etmekten sorumlu psikologların ellerine teslim edilmeleri bir tesadüf değil. Özellikle ev işlerine heveslerini kaybetmiş, görevini yerine getirmeyen depresif ev kadınlarında etkili olduğu düşünülen bir tedavi olan lobotominin keşfiyle, isyankâr kadınlara verilen cezalar, 1950'lere gelindiğinde daha da ağırlaştı.[14] Psikoloji, Afrikalıların Avrupalı işçilerden aşağı olduklarını gerekçelendirip bu temelde ücret farkı ile ırk ayrımcılığını haklı çıkarmak adına bir Afrikalı kişilik varlığına dair teori üretsin diye sömürgelerde de kullanıldı. Güney Afrika'da 1930'lardan itibaren, Afrikalıları altın madenlerinde çalışmaya hazırlayan aşağılama ritüellerinin uygulanması için psikologlar bir araçtı. Bu ritüeller, "ısı tolerans testleri" adı altında, onları her türlü haktan mahrum bırakan iş koşullarına alıştırıyordu.[15]

---

14 Lobotomi yirmi yıldan uzun bir süre uygulanan ana akım bir prosedürdü. İlki 1936'da olmak üzere çoğu lobotomi prosedürü Amerika'da uygulandı ve 1950'lere gelindiğinde yaklaşık kırk bin kişiye lobotomi yapılmıştı. Zirve noktası, beş binden fazla uygulamanın yapıldığı 1949 yılıdır. Lobotomiler Büyük Britanya ve üç İskandinav ülkesi Finlandiya, Norveç ve İsveç'te de yapıldı. İskandinav hastaneleri, Amerikan hastanelerinden iki buçuk kat daha fazla kişiye lobotomi yaptı. Lobotomi hastalarının ezici çoğunluğu kadınlardı. Bkz. Joel Braslow, "Therapeutic Effectiveness and Social Context: The Case of Lobotomy in a California State Hospital, 1947–1954," *Western Journal of Medicine* 170, no. 5, Haziran 1999, s.293–96. Hem doktorlar hem de erkek eşler, kendiliğindenliklerini ve bireysel arzularını kaybetseler de kadınların, yemek pişirme, temizlik ve ev işlerini yapmalarının iyileşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası olduğunu göz önünde bulundurarak, lobotomi yapılan kadınların bu operasyondan fayda sağladığına inanıyorlardı.

15 Buchart, *The Anatomy of Power: European Constructions of the African Body* s.93-103.

Günümüze dönersek

Bu karmaşık tarihten bugün neler öğrenebiliriz? Bence üç önemli ders çıkarılabilir. İlk olarak, kapitalist iş disiplini, bedenin makineleşmesini, özerkliğinin ve yaratıcılığının yok edilmesini talep eder ve psikolojik ve toplumsal yaşamımıza dair hiçbir açıklama bu gerçekliği görmezden gelmemelidir. İkincisi, bedenlerin emek gücüne dönüştürülmesinde suç ortaklığı yapan psikologlar, analiz etmeleri beklenen gerçekliğin temel boyutlarını, örneğin işçilerin, sanayi işinin bedenlerimize ve zihinlerimize dayattığı sistematik düzenlemeden nefret ettiklerini bir kenara atarak, tam da kendi bilimsel iddialarının önvarsayımlarını ihlal ederler.

En önemlisi de, bedenlerin emek gücüne dönüştürülmesinin tarihi, kapitalizmin 1960'lardan beri karşı karşıya olduğu krizin derinliğini gün yüzüne çıkarır. Bu, kapitalist sınıfın, emek süreçlerini küresel ölçekte yeniden düzenleyerek içermeye çalıştığı, ama sadece krize neden olan çelişkileri daha da şiddetli bir düzeyde yeniden tetiklemede başarılı olduğu bir kriz. Zira değer üretimi için gerekli disiplini güvence altına alan mekanizmaların artık işlemediği günbegün daha da açık hale geliyor. Montaj hattından ev içi emeğe ve her ikisi için de işlevsel olan toplumsal cinsiyet kimliklerine kadar, "toplumsal fabrika"nın her alanında harcanan sanayi emeğine karşı bir isyanı dile getiren 1960 ve 1970'lerin hareketleri, bu bakımdan dönüm noktasıydı. "Mavi yakalı işçilerin" ve sanayi işçilerinin daha fazla iş karşılığında para değil de "mola/dinlenme" talep etmeleri, yeniden üretim emeğinin doğallaştırılmasının feminist reddi ve gey hareketin hemen ardından transseksüel hareketin ortaya çıkışı bunun örnekleridir. Tüm bu hareketler, insanın etkinliğinin soyut emeğe indirgenmesinin, arzularının tatmininden vazgeçmesinin, bedenlerimizle makinelermiş gibi ilişki kurmamızın reddini

ve *bedeni emek gücü olarak işlev görme kapasitesinden bağımsız şekillerde tanımlama* kararlılığını dile getirir.

Bu reddin derinliği, ona karşı harekete geçirilen güçlerin çeşitliliğiyle ölçülebilir. Tüm dünya ekonomisi, bu reddi içermek üzere yeniden yapılandırılmakta. İşin güvencesizleştirilmesi ve esnekleştirilmesinden tutun da devletin yatırımlarını toplumsal yeniden üretimden çekmesine kadar çeşitli politikalar, hem kapitalist ilişkilerin hegemonyasına ve aynı anda birçok yerde bulunmasına dayalı yeni bir disiplin yaratmaya hem de bu mücadeleyi dağıtmaya uğraşıyor.

Örneğin *güvencesizliğin* kurumsallaştırılması, yalnızca hayatta kalma kaygımızı yoğunlaştırmakla kalmaz, aynı zamanda kişiliğinden sıyrılmış, uyum sağlayan, işini her an değiştirmeye hazır işçiler de yaratır.[16] İşin bilgisayarlaşması ve otomatikleşmesi, kişinin daha geniş bir mekanik sistemin yalnızca bir parçası olduğu, hayli mekanik, militarist, bizi insanlığımızdan çıkaran davranış biçimlerini teşvik eder ve bu da kimliğimizi kaybettiğimiz ve güçsüzleştiğimiz duygusunu daha da yoğunlaştırır.[17] Aslında emeğin soyutlaşması ve yeniden düzenlenmesi ve dolayısıyla yabancılaşma ve toplumsallıktan uzaklaşma duygumuz da günümüzde son noktaya ulaşmış durumda. Bu durumun yaşamlarımızda ürettiği stres seviyesi, örneğin panik, anksiyete, korku, dikkat eksikliği gibi hastalıkların kitleselleşmesi ve Prozac'tan Viagra'ya kadar birçok ilacın artan tüketimiyle ölçülebilir. Reality şov programlarının başarısının da, yaşamlarımızdan yabancılaşma duyusunun bir ürünü olduğu iddia ediliyor. Başkalarının nasıl yaşadığını, ne yaptığını görme ve kendimizi onlarla karşılaştırma arzusu, Renata Salecl'ın[18] gösterdiği gibi, aynı zamanda medya sektörünü güdüler ve

16 Berardi, *Precarious Rhapsody: Semiocapitalism and Pathologies of the Post-Alpha Generation*; *Ruh İşbaşında: Yabacılaşmadan Otonomiye.*

17 Levidow ve Robins, *Cyborg World: The Military Information Society.*

18 Renata Salecl, *On Anxiety.*

yaşamlarımızın kaybolduğu duygusunu gözler önüne serer, üstelik bu programlar gerçekliğe daha sıkı tutunmak yerine bizi sanallığa sürükler.

Hayatta kalıp kalmayacağımıza dair belirsizliğin sebep olduğu korku ve endişe, bugün küresel iş makinesine karşı isyanı boğmak için stratejik olarak uygulanan dehşetin yalnızca bir yönü. Şimdilerde uluslararası bir eğilime dönüşen, günlük yaşamın militerleşmesi de eşit derecede önemli. Bu, 1990'larda Amerika'da benimsenen ve özellikle siyah gençlere karşı yürütülen bir savaş olarak yorumlanabilecek kitlesel hapsetme politikalarıyla ve Avrupa Birliği'nin her yanında göçmenler için ıslahevlerinin çoğalmasıyla başlamıştır. Ayrıca hem zorlayıcı ceza, "üç hata" yasası,[19] şok tabancası kullanımı ve hücre hapsi gibi acımasız cezalandırma yöntemlerinin sayısında hem de tutuklanan kadınların ve çocukların sayısında bir artış görüyoruz.[20] İşkence artık yalnızca "terörle mücadele"de değil, Amerikan cezaevlerinde de rutin olarak uygulanıyor. Kristian Williams'ın öne sürdüğü gibi, bunlar ne anomali ne de rayından çıkan adaletin kasıtsız etkileridir. Gündelik yaşamın militerleşmesi, devletin vatandaşın bedenini yok etme hakkını teyit ederek protestoyu cezalandırır, ekonomik yeniden yapılanma ağlarından kaçışı denetler ve ırk temelinde iş bölümünü sürdürür.[21] Aslında bugünün hapishane sistemi, ıslah edici bir etkiye sahipmiş gibi yapmaz ve tam bir dehşet aracı ve sınıf iktidarı olarak işlev görür.

---

19 ABD'de aynı suçu üçüncü kez işleyenlere verilen ömür boyu hapis cezası, ç.n.

20 Williams, *American Methods: Torture and the Logic of Domination*, s.205; Solinger ve diğerleri, *Interrupted Lives: Experiences of Incarcerated Women in the United States*; Danner, "Three Strikes and It's Women Who Are Out: The Hidden Consequences for Women of Criminal Justice Policy Reforms", *It's a Crime: Women and Justice*.

21 Williams, *a.g.e.*, s.216.

Kapitalist iş örgütlenmesine karşı isyanı frenleyen, bu kitlesel güç konuşlanmasıdır. Fakat sermayenin en temel ihtiyaçlarımızı karşılayamaması daha da belirgin hale geldikçe, bedenlerimizin emek gücüne dönüştürülmesi de o kadar sorunlu hale geliyor. Tam da terörün araçları parçalanıyor. Artık gönüllülerden oluşan Amerika ordusundaki yüksek intihar oranları, askerliğin ve savaşın reddini gözler önüne seriyor. Bu reddin, kitlesel bir yeniden eğitim ve "bedenen formda kalma" programını tetiklediğine şahidiz. Güvencesizliğin kurumsallaştırılması ise ikili yönlü bir silah, çünkü hem bağımlı işin radikal biçimde doğallıktan çıkarılışının hem de sosyologların uzun zaman boyunca sanayi nüfusu açısından vazgeçilmez olduğunu düşündükleri becerilerin kaybedilişinin koşullarını oluşturur. Chris Carlsson'ın *Nowtopia*'da belgelediği gibi, artık daha fazla insan iş ve piyasanın düzenlediği bir yaşama alternatifler arıyor, çünkü güvencesiz iş rejiminde işin kendisi artık bir kimlik oluşumunun kaynağı olmaktan çıktı ve bu insanlar artık daha yaratıcı olmak istiyor. Aynı anlayışla, işçilerin bugünkü mücadeleleri geleneksel grevlerden farklı bir örüntüye işaret ediyor, ki bu insanlar ile doğa arasında yeni ilişkiler ve yeni bir insanlık modeli arayışını yansıtır. Bunu zaman bankaları, takaslar, kent bostanları ve topluluk tabanlı sorumluluk yapıları gibi çoktandır yayılmakta olan, "ortak alanlar" pratiği ve bağlamına yönelik ilgide görüyoruz. Ayrıca, daha *androjen* bir cinsiyet tercihinde, transseksüel ve interseks hareketlerin yükselişinde, toplumsal cinsiyetin queer reddinde de, tüm içerimleriyle birlikte, emeğin cinsiyete dayalı bölünmesini sorgulayan bir ifade görüyoruz. Bunlara ek olarak, cinsiyet, ırk ve sınıf sınırlarının ötesinde yeni ve hayali bir topluluk yaratan beden süsleme sanatının ve dövme tutkusunun küresel yaygınlaşmasından da bahsetmeliyim. Bütün bu fenomenler yalnızca disipliner mekanizmanın çöküşüne

değil, aynı zamanda kapitalist disiplinin yüzyıllardır bize uyguladığından farklı, hatta aksi yönde biçimlerle insanlığımızı yeniden şekillendirme arzusuna da işaret ediyor.

Peki psikologlar bu fenomenler açısından nasıl konum alacaklar? Bugün için bu, ucu açık bir soru. Psikoloji kendini dönüştürebileceğini ve incelediği öznelerin öznelliğini tanıyabileceğini gösterdi, ama İktidar'la ilişkisini koparma cesaretini henüz gösteremedi. 1960'larda (Félix Guattari ve Franco Basaglia gibi) muhalif psikolog ve psikiyatrlardan gelen radikal eleştirilere rağmen, ana akım psikoloji iktidarın işbirlikçisi olmaya devam ediyor. Günümüzde psikoloji, Amerika'da işkence ve sorgulama metotlarının seçiminde aktif olarak yer alıyor. Amerikan Psikoloji Derneği, Amerikan Psikiyatri Derneği'nin aksine, üyelerinin uluslararası hukukun ya da Cenevre Sözleşmesi'nin ihlal edildiği yerlerde sorgulara katılmalarını engelleyecek, üyeleri tarafından kabul edilmiş bir önerge uygulamayı halen reddediyor.

Psikologlar yalnızca eylemleri için değil ihmalleri için de suçlular. Birkaç istisna olmakla birlikte, kapitalist iş düzeni ve disiplinini patojenik olduğu için eleştirmediler, aksine, emeğin satılmasını toplumsal yaşamın normal bir olgusu olarak kabul edip, buna karşı isyanı da sabit yatkınlıklarla ilgili bir söylemle boğulması gereken bir anormallik olarak yorumladılar. Bu ihmale basit ve açıklayıcı bir örnek, ücretlerin önemi ve değerine, özellikle (de)motive edici bir unsur olarak zam ya da ücret kesintilerine dair herhangi bir psikolojik araştırmanın olmamasıdır. "Performans değerlendirme üzerine çok geniş bir psikolojik literatür olmasına rağmen, bu çalışmaların çok azı ücretleri, iş yerinde değerlendirilen performansla ilişkilendirmenin sonuçlarını inceler."[22] İşsiz-

22 Rynes, Gerhart ve Parks-Leduc, "Personnel Psychology: Performance Evaluation and Pay for Performance", *Annual Review of Psychology* 56, s.572–73.

lik, sağlık sigortasından yoksunluk ve işe karşı isyan gibi ekonomik nedenlerin ruhsal bozukluklara yol açabileceği ihtimaline de benzer şekilde itibar etmiyorlar. Bunun yerine psikologlar, "mutluluk çalışmaları" yaparken iktisatçıların izinden gidiyor. Bizi, olumlu düşünme, iyimserlik ve her şeyin ötesinde (semantik disiplin araçlarının yeni sloganı) "dirençliliğin" başarının anahtarları olduğuna ikna etmek için bir kez daha çabalarlar. "Mutluluk çalışmaları"nın duayeni Martin Saligman'ın Amerikan ordusu ve CIA'de, muhtemelen işkence sürecinin bir parçası olarak gelişen "öğrenilmiş çaresizlik" üzerine ders verdiğini burada belirtmekte fayda var. Askerleri, savaşın neden olduğu travmalara daha "dirençli" olsunlar diye eğitmek için ordudan 31 milyon dolarlık bir hibe aldı.[23]

Psikologların bedenin emek gücüne dönüştürülmesi için geliştirilen teknikleri reddetmesinin zamanı geldi. Bu teknikler kaçınılmaz olarak felsefeyi teröre, psikolojiyi işkenceye sürüklüyor. Psikoloji, kapitalizmin neden olduğu patolojilerin suçunu önceden-inşa edilmiş bir insan doğasına atfedemez artık. İçinde yaşadığımız ekonomik ve politik sistemde her gün bütünlüklerinin ihlal edildiğini göz ardı ederek, bedenlerimizi içine tıkacakları deli ceketlerini üretmeye de devam edemez.

23 Greenberg, "The War on Unhappiness", *Harper's Magazine*, s.34.

ABD ve Britanya'da Seks İşinin Kökenleri ve Gelişimi

Kapitalist toplumun başlangıcından itibaren seks işi, kapitalist üretim ve kapitalist iş bölümü bağlamında iki temel işlevi yerine getiriyordu. Bir yandan yeni işçilerin üremesini güvence altına alıyordu. Öte yandan cinsel rahatlama, en azından erkekler için, iş günü boyunca biriken gerilimlerini atmanın güvenlik vanası olduğu ve seks uzun zamandır erkeklere bahşedilen ve giderek vazgeçilmez olan birkaç zevkten biri olageldiği için seks işi işçilerin gündelik yeniden üretimlerinin temel veçhesiydi. Zaten "proletarya" kavramının kendisi, sırf yeni bir çocuk yeni bir fabrika işçisi ve yeni bir gelir kapısı anlamına geldiği için değil, aynı zamanda seks, yoksulların tek zevki olduğu için de bereketli bir şekilde üreyen bir işçi sınıfına işaret ediyordu.[1]

Sanayileşmenin ilk aşamasında, önemli olmasına rağmen, işçi sınıfının cinsel etkinliğine yönelik çok fazla devlet düzen-

1 Burada, Latince'de *yavrulamak*, *çoğalmak* anlamı taşıyan *prolet* sözcüğünden türeyen iki kelimeye vurgu yapılıyor: proletariat (proletarya) ve prolifically (bereketli/doğurgan bir şekilde), y.n.

lemesi yoktu. On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısına kadar süren bu aşamada kapitalist sınıf, üretilecek emek gücünün niteliğinden ziyade niceliğiyle ilgileniyordu. Güneşin doğuşundan batışına, çocukluklarından ölümlerine kadar bütün hayatları bir fabrikada geçtiği ve sürekli saf dışı kalanların yerine konacak yeni emek gücü bol bol üretildiği sürece, kadın ya da erkek olsun tüm İngiliz işçilerin, ortalama otuz beş yaşında ölmeleri Britanyalı fabrika sahiplerinin hiç umurunda değildi.[2] İşçilerden beklenen yalnızca çok sayıda başka işçi üretmeleriydi, dolayısıyla "ahlaki davranışlar"ıyla ilgili pek kaygı duyulmuyordu. Hatta New York ve Glaskow'daki gibi, işçilerin fabrikanın dışında sahip oldukları birkaç saati geçirecekleri genelevlerde serbest cinsel ilişki bir norm olarak görülüyordu. İngiliz ve Amerikalı kadın işçilerden ise, bu ülkelerde sanayileşme sürecinin atağa geçmesiyle birlikte patlayan fahişeliği, ya fabrikadaki işin ardından ya da iş esnasında yapmaları bekleniyordu.[3]

İşçi sınıfı mücadelesinin baskısıyla on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında bir şeyler değişmeye başladı; üretimin yeniden yapılandırılması, farklı bir işçi türü ve bu işçinin

2 Örneğin Amerika'da on dokuzuncu yüzyıl boyunca, kadınlar için rıza yaşının 10 olarak belirlenmesi önemlidir.

3 İngiltere'de sanayileşmenin ilk aşamasında yaşanan "fahişelik" patlamasının ana nedenlerinin düşük kadın işçi ücretleri ve gecekondu bölgelerindeki serbest cinsel ilişkiler olduğu genel anlamda kabul edilir. William Acton seks işçiliği üzerine yazdığı ünlü çalışmasında şöyle der: "Birçok kadın konumlarının onları özellikle ayartılmaya maruz bırakmasıyla seks işçilerinin safına katıldılar. Bu durumun geçerli olduğu kadınların başında oyuncular, tuhafiyeciler, hizmetçiler ve fabrikada ya da tarım birliklerinde çalışan kadınlar gelir Çeşitli alanlarda kadınlara ödenen düşük ücretlerin seks işçiliği için verimli bir kaynak olması utanç verici de olsa doğrudur." Bkz. Acton, *Prostitution*, s.129-130. Uzun zaman boyunca burjuva ailelerde, kadınların serbest cinsel ilişkileri ve "ahlaksız" davranışlarının bir tür *déclassement* ile cezalandırılması şaşırtıcı değildir. "O kadınlardan biri gibi davranmak" işçi kadınlar gibi, "alt sınıftan" kadınlar gibi davranmak demekti.

yeniden üretimi sürecinde bir değişim gerektirdi. Hafif sanayiden ağır sanayiye, mekanik tezgâhlardan buhar makinesine, kumaş üretiminden kömür ve çelik üretimine geçişle beraber, daha güçlü kuvvetli, hastalıklara daha dirençli, ağır sanayiye geçişin gerektirdiği yoğun çalışma ritmini sürdürebilecek nitelikte bir işçi ihtiyacı doğdu. Sanayi işçilerinin yüksek ölüm oranına kayıtsız kalan kapitalist sınıf, bu bağlamda yeni bir yeniden üretim stratejisi üretti; bu stratejiyle birlikte erkek işçilerin ücretleri arttırıldı, proleter kadınlar evlerine geri gönderildi ve aynı zamanda yeniden üretim süreci iyileştirilen ücretli işçinin artık yapmaya muktedir olduğu fabrika işinin yoğunluğu arttırıldı.

Dolayısıyla on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında, Taylorculuğun uygulanmaya başlaması ve iş sürecinin yeniden düzenlenmesine paralel uygulanan, kadınları daha nitelikli bir emek gücü üretiminin güvencesi haline getiren ve onlara biçilen yeni bir ev içi rolünün inşasını merkeze koyan bir işçi sınıfı ailesi reformu görüyoruz. Hem emek gücü saflarını dolduracak yeni işçiler doğursunlar diye hem de işçilerin çalışma kapasitelerini yenilemesinde gerekli olan fiziksel, duygusal ve cinsel hizmetleri sağlayarak onları her gün yeniden üretsinler diye kadınları kandırmak anlamına geliyordu bu reform.

Daha önce belirtildiği gibi, daha sağlıklı, daha disiplinli ve daha üretken bir emek gücünü güvenceye alma ve her şeyin ötesinde işçi sınıfı örgütlenmesinin ani yükselişinin önüne geçme ihtiyacı, 1850-1880 yılları arasında İngiltere'de işin yeniden örgütlenmesini dikte etti. Ancak bir başka kaygı da kadınların fabrikalarda işe alınmış olmasının, yeniden üretim işini kabul etme ve yapabilme kapasitelerini, İngiliz işçi sınıfını ciddi tehlikeye atacak kadar yok etmiş olmasıydı; tabii bir çözüm bulunmazsa. Savunulan yeniden üretim rejimi değişikliğinde işçi sınıfı erkeklerinin sağlığı ve müca-

deleciliğine dair endişeden çok daha fazlasının risk altında olduğunu anlamak için, İngiltere'de devletin atadığı müfettişlerin kadın fabrika çalışanlarının davranışları üzerine 1840-1880 yılları arasında periyodik olarak yazdıkları raporları okumak yeterlidir.

Disiplinsiz, ev işi, aile ve ahlakı umursamayan, işin dışındaki birkaç saatte iyi vakit geçirmeye kararlı, erkekler gibi içki ve sigara içecekleri caddelere, barlara gitmek için evden çıkmaya hazır, çocuklarına yabancılaşmış, evli ya da evlenmemiş fabrika işçisi kadınlar, burjuvazinin imgeleminde, düzenli bir emek gücü üretimine yönelik bir tehdit oluşturuyordu ve bu kadınların hepsi evcilleştirilmeliydi. İşçi sınıfı ailesinin "evcilleştirilmesi" ve tam zamanlı ev kadını işçinin üretimi, bu bağlamda bir devlet politikası haline geldi ve ayrıca yeni bir sermaye birikimi biçimini de başlatmış oldu.

1850'lere gelindiğinde bir grup reformcu, fabrika yaşamının gerçeklerini sanki bir anda fark etmiş gibi, kadınların evden uzakta geçirdikleri uzun saatleri sorun haline getirdi ve esip gürlemeye başladı. "Koruyucu yasa" ile önce kadınların gece vardiyaları kaldırıldı, sonra da evli kadınlar fabrikalardan atıldı, böylece özellikle kaderleri haline getirilen ev işine ücret ödenmeyeceği için, kadınlar, "kalbin melekleri", tabiiyet ve sabır sanatlarının ustaları olarak işlev görsünler diye yeniden terbiye edilebilecekti.

Yüzyılın dönümüne kadar orta ve üst sınıftan kadınlara atfedilen idealleştirilmiş "kadın erdemi", işçi sınıfından kadınları da kapsayacak şekilde genişletildi, böylece onlardan beklenen ücretsiz emek gizlendi. Bu dönemde işçi sınıfı arasında, mutlak fedakârlık olarak anlaşılan *annelik* ve *sevgi* ideallerini teşvik eden ideolojik kampanyalar görmek şaşırtıcı değil. Çocuğuna bakabilmek için saçını ve iki dişini satan, *Sefiller*'in fahişe annesi Fantine bu ideale uygun bir cisimleşmedir. Fabrikada çalışmanın kadınların ahlakı ve

yeniden üretim rolleri üzerindeki habis etkilerinden yana şikâyetlerine ek olarak, "evlilik içi aşk" ve "annelik içgüdüsü", Viktoryen reformcuların söyleminde kullanılan yaygın temalardı.

Oysa seks işini düzenlemeden ev işini düzenlemek mümkün değildi. Ev işinde olduğu gibi, bu dönemde devlet ve sermayenin cinsel politikalarının öne çıkan özelliği, hâlihazırda burjuva ailelerdeki kadınların cinsel davranışlarını düzenleyen ilkelerin proleter kadınları da kapsayacak şekilde genişletilmesi oldu. Bu ilkelerin başında kadın cinselliğinin haz ve para kazanma kaynağı olarak olumsuzlanması gelir. Kadın işçi/fahişe'nin, ki iki durumda da ücretli bir işçidir, kendi ilgi ve arzularını ailesinin iyiliği için feda etmeye hazır, ücretsiz kadın-eş/anne'ye dönüşmesi için esas öncül anne sevgisinin erotik unsurlardan "arındırılmasıydı."

Kadın-eş/anne'nin herhangi bir karşılık ve seks arzusu taşımayan bir duygu olarak tasarlanan "sevgi"nin hazlarının tadını çıkarması gerektiği anlamına geliyordu bu. Seks işinin kendisinde de, "üreme için seks" ve "haz için seks" arasındaki işbölümü ve kadınlar söz konusu olduğunda, seksin topluma zararlı niteliklerle ilişkilendirilmesi derinleşti. Hem Amerika hem İngiltere'de "iffetli kadınlar"ı "fahişeler"den ayırmayı hedefleyen yeni bir düzenleme getirildi. Bu ayrımı, daha önceleri kadınların fabrikalarda işe alınması ortadan kaldırıyordu. İngiltere'deki reformun destekçilerinden William Acton, fahişelerin kamusal alanlarda sürekli boy göstermelerinin nasıl da kötücül olduğundan bahsedip, bu konuda ileri sürdüğü gerekçeleri şöyle ifade eder:

> Benim esas kaygılandığım şey, çapkın ve ahlaksız kızkardeşliğin şen şakrak bir tarzla gözler önüne serilmesini görmek için bu arkadaş toplantılarının müdavimi ya da kendi ifadeleriyle "birinci sınıf" olmanın, erkeklerin bir hediye gibi sunduğu bütün ilgiyi kabul etmenin, en iyi yerlerde oturmanın, çok fazla para harcayıp kendi mevkilerinin el-

> verdiğinden daha iyi giyinmenin, hiçbir eğlence ve keyiften geri kalmamanın, ev işlerinin ve çocukların sorumluluğunu asla üstlenmemenin evli kadınlar üzerinde yarattığı etkidir. Bu gösterinin manası ne olursa olsun, bu gevşek yaşantının fiili üstünlüğü, kıvrak zekalı cinsiyetin dikkatinden kaçmış olamaz.[4]

Acton'un girişimi bir başka kaygıya daha işaret ediyor ve başta frengi olmak üzere cinsel yolla bulaşan hastalıkların işçiler arasında yayılmasının sonuçlarını anlatıyordu:

> Vicdanlı olan bir ebeveyn olan okur ister istemez beni destekleyecektir; zira, savunduğum hijyen önlemleri yürürlükte olsaydı eğer, bu ebeveyn oğullarının çocukluktan erkekliğe geçiş sürecini izlerken daha az endişelenmez miydi? Devlet adamları ve iktisatçılar zaten benden yana, zira savaşmamız gerektiğini öne sürdüğüm şeytanlar yüzünden ordular ve donanmalar çürümüyor mu, (emek güçten düşmüyor mu) ve hatta nüfusun geneli bozulmuyor mu?[5]

On dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren Fransa'da benimsenen modele göre, fahişeliği düzenlemek seks işçilerini tıbbi kontrole mecbur etmek demekti.

Devletin, kolluk kuvvetleri, tıp uzmanları ve seks işinin doğrudan denetçileri eliyle yaptığı bu düzenleme sayesinde, *ayrı, birbirini karşılıklı dışlayan fahişe ve anne figürlerinin ve işlevlerinin kurumsallaştırılmasını, yani hazdan yoksun annelik ve annelikten yoksun bir "haz"zın kurumsallaştırılmasını* gördük. Toplumsal politikalar fahişelerin anne olmamasını gerektirmeye başladı.[6] Fahişenin anneliği gizlenmeli, iş yerinde

4 Acton, *Prostitution*, s.54-55.

5 A.g.e., s.27.

6 Ancak bu kolay bir iş değildi. Acton şöyle hayıflanıyordu: "Fahişeler, genel kanıya göre, çalışırken ölmezler aksine, çoğu zaman, er ya da geç, lekeli bedenleri ve kirli zihinleriyle anne ve eş olurlar, oysa bu esnada bazı insan gruplarında ahlak o kadar bozulmuştur ki onu kiralayan kişiyle yaşayan kadın neredeyse toplumsal ilişkide onunla eşit düzeyde görülür. Öyleyse açıktır ki, bu kadınlara toplum dışı ve

görünürlüğü sona ermeliydi. Dönemin edebiyatında yazıldığı gibi fahişelerin çocukları, hayırsever bakıcılara emanet edilmiş şekilde kırsalda yaşar. Oysa anne ve eş olan "iffetli kadın"ın sekse yalnızca ev içi hizmet, kaçınamayacağı ama ona hiçbir zevk vermeyecek, erkek eşine karşı bir görev olarak bakması bekleniyordu. Anneye bahşedilen, evlilik ve üreme ile aklanmış seksti; yani, çok az neşeyle yerine getirilen ve her zaman gebe kalma korkusunun eşlik ettiği, ücretsiz emekle geçirilen sonsuz saatler. Dolayısıyla, on dokuzuncu yüzyıl romanlarından bize kalan klasik imge, erkek eşin cinsel girişimlerinden muzdarip, toplumun başına takmak istediği kutsallık haresiyle çatışmamaya özen gösteren kadındır.

Fakat emeğin seks işi ve annelik olarak bölünmesi, sermayenin çok miktarda psikolojik ve fiziksel şiddet kullanması koşuluyla mümkün oldu. On dokuzuncu yüzyıl edebiyatının sayfalarını dolduran "baştan çıkarılmış ve terk edilmiş", annelik adına yaptığı fedakârlıklar yüceltilen bekâr annenin kaderi, bir kadının "onurunu kaybetmiş" ve "yosma" olarak görülmektense her şeyi tercih edebileceği yönünde yapılan sürekli bir uyarıdır. Yine de kadınları hizada tutmanın en etkili yolu, fahişelerin diğer kadınlardan giderek yalıtıldığı ve aralıksız devlet denetimine tabi kılındığı koşullarda yaşamak zorunda bırakılmalarıydı.

Ama fahişelik suç sayılmasına rağmen, saygıdeğer bir işçi sınıfı ailesi yaratma çabaları uzun bir süre boşa düştü. Erkek işçilerin yalnızca küçük bir kısmı, sırf "erkeğin çalışması" ile ailenin hayatta kalmasına yetecek kadar ücret alabiliyordu ve seks işi proleter kadınlar için en müsait gelir kaynağıydı. Çoğu zaman onları, karınlarında bir çocukla baş başa bırakan cinsel ilişkilerin havailiği de onları bu işe zorladı. İtalya'da, Birinci Dünya Savaşı öncesinde çoğu pro-

parya desek de, toplumun her kesiminde şeytani bir etkiye sahipler. Fahişeliğin toplumda açtığı ahlaki yara tahmin edilemez; fiziksel yara da en az onun kadar büyüktür." a.g.e., s.84–85.

leter çocuğun doğum kayıtlarında baba adına "bilinmiyor" (NN, *nomen nescio*, ismi bilinmiyor) yazıldığını 1970'lerde öğrenmek çarpıcı bir keşifti. İşverenler kadınları fahişeliğe zorlamak için, sahip oldukları işleri korumaya ya da erkek eşlerinin işten çıkarılmasını engellemeye çalışan kadınların yoksulluğundan faydalandı.

"İffetli" işçi sınıfı kadınına gelince, onlar evlilik ile fahişelik, saygıdeğer kadın ile orospu arasındaki çizginin çok ince olduğunu hep biliyordu. Proleter kadınlar, onlar için evliliğin "gündüz hizmetçi, geceleri orospu"[7] olmak anlamına geldiğini hep biliyorlardı, çünkü ne zaman kocalarının yatağını terk etmeyi planlasalar, ekonomik yoksulluklarını dikkate almak zorunda kaldılar. Yine de kadın cinselliğinin bir hizmet olarak inşası ve haz olarak olumsuzlanması, onun günah olduğu, yalnızca evlilik ve üreme için yaşandığında hoş görülebileceği fikrini uzun süre canlı tuttu ve *her kadının* sürekli denetlenmesi gereken *potansiyel bir fahişe olarak değerlendirildiği* bir durum ortaya çıkardı. Sonuç olarak, feminist hareketin yükselişinden önce kadınlar, cinselliklerini bir utanç kaynağı olarak görüp fahişe olmadıklarını kanıtlama zorunluluğuyla nesiller boyu yaşadılar. Bu esnada fahişelik, devlet denetiminde bir toplumsal kınamanın nesnesi olsa bile, tam da kadının erkek eşinin cinsel ihtiyaçlarını tümüyle tatmin edemeyeceği düşünüldüğünden, emek gücünün yeniden üretimi için gerekli bir bileşen olarak kabul gördü.

Bütün bunlar, *seks işinin* neden *ev işlerinin toplumsallaşan ilk yönü* olduğunu açıklar. Sermayenin seks işini planladığı ilk dönemin tipik örnekleri olan devlet genelevleri, "casa chiusa" (kapalı ev) ya da "maisonne des femmes", *kadınları kolektif erkek eş ya da pezevenk olan devletin hizmetinde doğrudan ya da dolayı şekilde çalışan kolektif bir oynaş olarak kurumsallaştırdı*. Seks işinin toplumsallaşması, milyonlarca kadı-

7 Feminist bir arkadaşımın anneannesi yaşamını böyle tanımlıyordu.

nın ücretsiz sağlayacağı şeyi ücret karşılığında icra edecek kadınların yalıtılmasının yanı sıra, üreme/üretim verimliliği kriterine de cevap verdi. Genelevlerdeki yaygın haliyle çiftleşmenin Taylorculaştırılması, seks işinin üretkenliğini belirgin oranda arttırdı. Düşük maliyetli, kolay ulaşılan, devlet sponsorluğundaki seks, fabrika ya da bir ofiste gününü geçirdikten sonra aşk maceraları aramak ya da gönüllü ilişki yolunu benimsemek için zamanı ve enerjisi olmayan bir işçi için idealdi.

Seks işine karşı mücadele

Çekirdek aile ve evlilik içi seksin ortaya çıkıp yaygınlaşmasıyla birlikte, ev işi ve seks işine karşı yürütülen kadın mücadelesi tarihinde yeni bir dönem başladı. Bu mücadeleye bir örnek, yirminci yüzyılın şafağında en çok Amerika ve İngiltere'de çekirdek aile modelini ilk benimseyen orta sınıfta görülen boşanmaların artışıdır.

O'Neill'a göre, "On dokuzuncu yüzyılın ortalarına kadar boşanma Batı dünyasında nadir yaşanırdı; bu tarihten sonra ise öyle sabit bir hızla arttı ki yüzyılın sonuna gelindiğinde evliliklerin yasal feshi, önemli bir toplumsal fenomen olarak tanındı ... Viktoryen aileyi yeni bir kurum olarak kabul edersek ... neden boşanmanın aile sisteminin gerekli bir parçası olduğunu anlarız. Aile toplumsal örgütlenmenin merkezi olduğunda, mahremiyeti boğucu, kısıtları dayanılmaz ve beklentileri gerçekleştirilemeyecek kadar yüksek olur."[8]

O'Neill ve çağdaşları, aile krizi ve boşanma furyasının ardında kadınların isyanının olduğunun gayet farkındaydılar. Amerika'da boşanma taleplerinin büyük kısmı kadınlara aitti. Boşanma, kadınların aile disiplinini reddettiklerini ifade eden tek yöntem değildi. Aynı dönemde, Amerika ve İngiltere'de, doğum oranları da düşmeye başladı.

8 O'Neill, *Divorce in the Progressive Era*, s.1, 6.

Amerika'da 1850'den 1900'e kadar, aile üyesi sayısı bir kişi azaldı. Kölelik karşıtı hareketin ilham olduğu, "ev içi köleliği" hedefi olarak seçen feminist bir hareket, her iki ülkede eş zamanlı gelişti.

1889 yılında *North American Review* dergisinde yayımlanan, boşanma üzerine "Suçlu Kadınlar mı?" başlıklı sempozyumun metinleri, o dönemde kadınlara karşı başlatılan saldırının tipik bir örneğidir. Kadınlar açgözlü ya da bencil olmakla, evlilikten çok şey beklemekle, sorumluluk almaktan kaçınmakla ve sığ kişisel çıkarlarını ortak refahın üstünde görmekle suçlandılar. Boşanmadıkları durumlarda bile, genelde hastalık ve cinsellikten vazgeçme biçimini alan yöntemlerle her gün ev işine ve seks işine karşı mücadele ettiler. Henüz 1854'te Amerikalı bir doktor ve aile reformunun savunucusu olan Mary Nichols şöyle yazacaktı:

> Dünyaya gelen on çocuktan dokuzu anneleri tarafından istenmiyor ... Kadın medeniyetinin büyük bir kısmı ne cinsellik ne de annelik tutkusu taşıyor. Tek istedikleri sevgi ve destek. Bu sevgi ya da destek için kahpe ya da anne olmak istemiyorlar. Şimdilerde evlilikte çocuk doğurmaya ve aşkın kucağına teslim olmaya karşı çıkan içgüdü, doğurulan çocuğa duyulan sevgi kadar yaygındır. Kadında hem annelik içgüdüsünün hem de cinsel içgüdünün tahrip edilmesi korkunç bir patolojik olgudur.[9]

Kadınlar eşlerine karşı görevlerinden ve istenmeyen gebelik tehlikesinden kaçmak için mecalsizlik, kırılganlık ve (migren, baygınlık, histeri gibi) ani hastalık bahanelerini kullandı. Bu fenomenin sırf yaygınlığı değil, erkek eşlerin şikâyetleri ve doktorların vaazları da bunların gerçek "hastalık" değil de aslında ev işi ve seks işine direniş biçimleri olduğunu gösterir. Yeni yüzyıla girmek üzere olan orta sınıf

9 Alıntılayan Cott, *Root of Bitterness: Documents of the Social History of American Women*, s.286.

ailelerde hastalık ve inkar diyalektiğini hem kadınlar hem erkekler açısından inceleyen Amerikalı doktor Mrs. R.B. Gleason durumu şöyle tarif eder:

> Asla evlenmemeliydim, çünkü hayatım hiç bitmeyecek bir ıstıraba dönüştü. Bir tek ben olsam katlanabilirdim ama yıldan yıla çektiğim çilenin bir parçası olacak ve onu sürdürecek kişilerin annesine dönüşüyor olduğum düşüncesi beni öylesine acınası bir hale sokuyor ki neredeyse aklımı kaybediyorum.
> Doktor:
> Erkek eş adayı, seçtiği zarif ama kırılgan kişiyi korumak için büyük çaba sarf edebilir: O ... gençliğinin aşkını sürekli canı yanarken ve erkenden yaşlanırken içtenlikle el üstünde tutabilir; yine de yaşamın neşesini ikiye katlayacak ya da yaşam emeğini onun için hafifletecek bir zevceye sahip değildir. Bazı hasta kadınlar bencilleşebilir ve onlarınki gibi bir ortaklıkla, kadınlar acı çekerken ötekilerin de acı çektiğini unutabilirler. Hasta bir kadın eşe sahip her gerçek erkeğin hayatı yarımdır.
> Erkek eş:
> Hiç iyi olabilecek mi?[10]

Hastalanmadıkları zamanlarda kadınlar ya cinsel anlamda soğuklaştılar ya da Mary Nichols'un deyimiyle "onları cinsel birleşmeye istek duymayan kayıtsız bir ruh hali" benimsediler.[11] Özellikle orta sınıf kadınları seks yaşamları üzerinde herhangi bir denetimden yoksun bırakan cinsel disiplin bağlamında ele alındığında, cinsel soğukluk ve bedensel ağrıların artışı, olağan bekâret savunusunun bir uzantısı olarak maskelenebilecek etkili birer reddediş biçimleriydi; kadınların işleri kendi lehlerine çevirmesine ve kendilerini cinsel ahlakın gerçek savunucuları olarak sunmasına izin veren aşırı erdemlerdi. Bu yolla, orta sınıf Viktoryen kadınlar cinsel görevlerini, kız torunlarının daha sonra redde-

10 Alıntılayan Cott, *Root of Bitterness: Documents of the Social History of American Women*, s.274-275.
11 A.g.e., s.286.

debileceğinden daha çok reddedebildiler, çünkü kadınların seks işini on yıllarca reddetmesinin ardından, psikologlar, sosyologlar ve diğer "uzmanlar" akıllandılar ve artık geri adım atmıyorlar. Aslında bugün, "soğuk kadın"ı özgürleşmemiş olma iddiasıyla suçluluk duygusu tuzağına düşüren koca bir kampanya yürütülüyor.

On dokuzuncu yüzyılda sosyal bilimlerin gelişmesi, kısmen aile krizi ve kadınların aileyi reddi ile ilişkilendirilmeli. Aile ilişkileri reformuna yönelik stratejiler sunmakla görevli psikanaliz, cinsel denetim bilimi olarak doğdu. Hem Amerika'da hem de İngiltere'de cinsellik reformuna dair planlar yirminci yüzyılın ilk on yılında gün yüzüne çıktı. Yalnızca krizin derinliğini değil aynı zamanda yeni bir cinsel/ailevi etiğe ihtiyaç duyulacağına dair artan farkındalığı da gösteren kitaplar, kitapçıklar, el ilanları, makaleler ve bilimsel eserler, aile ve "boşanma sorunu"nu ele alıyordu. Dolayısıyla Amerika'da daha muhafazakâr çevreler Aile Koruma Derneği'ni kurarken ve radikal kadınlar bağımsız sendikaları savunup bu sistemin çalışabilmesi için "devletin tüm annelere bir hak olarak maddi yardım sağlamasının gerekli olacağını"[12] tartışırken, sosyologlar ve psikologlar sorunun bilimsel yolla çözülmesini önererek tartışmaya katıldılar. Yeni cinsel kodu sistematikleştirme işi Freud'a düşecekti. İşte Freud'un her iki ülkede de bu kadar popüler olmasının sebebi budur.

Freud ve cinsellik reformu

Yüzeysel bakıldığında, Freud'un teorisi genel anlamda cinsellikle ilgili gibi görünür, fakat asıl odağı dişi cinselliğidir. Freud'un çalışması kadınların ev işini, üremeyi ve seks işini reddetmelerine verilen bir yanıttı. Yazılarında da açıkça belirttiği gibi, "aile krizi"nin kadınların işini yapmayı is-

12 O'Neill, a.g.e., s.104.

tememesi ya da yapamıyor olmalarından kaynaklandığının gayet farkındaydı. Erkeklerin cinsel iktidarsızlığının, kendi çağının temel toplumsal olgularından biri olarak tanımlayabileceği boyutlara ulaşmış olmasından da endişe duyuyordu. Freud bunu "kadınların erkeğin cinsel yaşamına yönelik yoğun taleplerine ve tek eşli evlilik dışındaki cinsel münasebet tabusu"na atfediyordu. Ona göre "Medeni cinsel ahlak ... tek eşliliği yücelterek ... erkeğin seçimini -ırkın gelişimini sağlayabilecek tek etkiyi- sakatlar."[13]

Kadınların cinsel görevlere karşı mücadelesi yalnızca onların ev içindeki âşık rolünü tehlikeye atıp hoşnutsuz erkekler üretmekle kalmadı, aynı zamanda (o dönem belki de daha önemli olan) üretici rollerini riske attı. Freud, "Duyarsızlaşmış kadın tipi, eğitimli uygarlık dışında da var mı bilmiyorum, ama muhtemel olduğunu düşünüyorum. Her durumda, zevk almadan gebe kalan bu kadınlar daha sonraları acı dolu sık doğumlara katlanmaya çok az istekli olurlar, öyle ki evlilikten önceki eğitim tam da evliliğin amacına doğrudan ket vurur."[14]

Freud'un stratejisi, daha özgür ve tatmin edici bir cinsel yaşam aracılığıyla kadınların geleneksel eş ve anne rollerini daha katı bir zeminde inşa edebilmek için, seksi ev içi iş gününün ve disiplininin bir parçası kılmaktı. Başka bir deyişle, Freud ile birlikte, *cinsellik ev işinin pekiştirilmesinin hizmetine sokuldu* ve işin bir unsuru haline dönüştürüldü, kısa süre sonra da kendisi bir görev haline geldi. Kadının histerik ve nevrotik olup evliliğin ilk aylarından sonra cinsel soğukluk bahanesine sarılması, belki de lezbiyenlik gibi "yoz" deneyimler aracılığıyla günah işlemesi yerine, bir kadın eş olarak işleviyle özdeşleştiği daha sağlıklı bir aile yapısı açısından Freud daha özgür bir cinsellik önerdi.

13 Freud, *Civilized Sexual Morality and Modern Nervous Illnes*, s.11 [*Kültürel Cinsel Ahlak ve Modern Sinirlilik*].
14 A.g.e., s.25.

Freud'dan itibaren, cinsel özgürleşmenin kadınlar için anlamı, ev işlerinin yoğunlaşması oldu. Psikoloji disiplini tarafından beslenen kadın eş ve anne modeli, artık çok sayıda yavru yetiştiren anne-üretici değildi, aksine, erkek eşlere edilgen/dirençli bir bedeni basitçe penetre etmekten alınandan çok daha yüksek seviyedeki hazları garanti eden kadın eş-âşık modeliydi.

Amerika'da cinselliğin ev işiyle yeniden birleştirilmesi, İlerici Dönem'de proleter ailede aileciliğin gelişimiyle baş gösterip, işin ve ücretlerin Fordist yeniden düzenlenişi ile hızlandı. Erkeklerin geceleri barlarda boş boş gezmek yerine bir başka zor iş günü için dinlenmiş olmalarını talep eden montaj hattı, günlük beş dolar ücret ve işin hızlanması ile birlikte ortaya çıktı. Taylorizm ve Fordizmin Amerikan fabrikalarına getirdiği katı iş disiplini ve üretim artışı yeni bir hijyen, yeni bir cinsel rejim, dolayısıyla cinsellik ve aile yaşamının eski haline dönmesini gerektirdi. Başka bir deyişle, işçilerin fabrika yaşantısının sıkı düzenini devam ettirebilmeleri için, onlara verilen ücret, barlarda sunulan sıradan karşılaşmaların sağladığından daha kıymetli bir seks satın almalıydı. Ev içi seksi yeniden örgütleyerek evi daha cazip kılmak, ücretlerin arttığı dönemde de hayatiydi, zira aksi halde bu aksi halde bu paralar eğlence âlemlerinde harcanacaktı.

Bu değişim politik kaygılarla da teşvik edildi. Erkekleri, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra zamanlarının çoğunu geçirdikleri barlardan eve yönlendirme girişimi, bu barlar hem fahişeliğin hem de politik örgütlenme ve tartışmaların merkezi olduğu için de desteklendi.

Ev kadını için bütün bunlar, çocuk yapmaya devam etmesi ve kalçalarının fazla genişleyeceğinden endişelenmesi gerektiği anlamına geliyordu ve diyetler silsilesi de tam bu sıralar başladı. Kadınlar ojeli tırnakları ve fırfırlı önlükle-

riyle bulaşıkları ve yerleri temizlemeye devam edip, güneşin doğuşundan batışına kadar köle gibi çalıştıktan sonra, akşamları eşlerini uygun şekilde karşılamak için kendilerine çeki düzen vereceklerdi. Tam da bu noktada, yatakta hayır demek zorlaştı. Hatta psikoloji kitapları ve kadın dergilerinin yaygınlaştırdığı yeni kurallar, iyi işleyen bir evlilik için cinsel birliğin çok önemli olduğunu vurgulamaya başladı.

1950'lerden itibaren, fahişeliğin işlevinde de bir değişiklik meydana geldi. Yüzyıl ilerledikçe, Amerikalı ortalama bir erkek ihtiyaçlarının giderilmesi için fahişelere daha az bağlıydı. Ama kadınların kendilerine ait bir gelirlerinin ya olmaması ya da az olması, ailenin korunmasında her şeyden çok rol oynadı. Hem İngiltere'de hem Amerika'da, savaş sonrası boşanma oranlarının yüksekliğinden de anlaşıldığı üzere, Amerikan ailesinde her şey yolunda değildi. Aile ve kadından daha çok şey beklendikçe, kadınların reddi de büyüdü. Bariz ekonomik nedenlerden dolayı evliliği reddedemeseler de daha ziyade *evlilik içinde daha yüksek bir hareketlilik talep* ettiler. Yani (bir işverenden diğerine gibi) bir erkek eşten diğerine gidebilme olasılığı ve daha iyi ev işi koşullarını elde edebilme yönünde bir talep vardı. Bu dönemde, fabrika ve ofis kadınlar için ücretsiz ev içi emeğe, aile içinde yalıtılmaya ve erkek eşlerin arzularına tabi olmaya tek alternatif olduğu için, ikinci bir iş (ve refah) arayışı aileye karşı mücadele ile yakından ilişkiliydi. Erkeklerin uzun bir süre kadınların sahip olduğu ikinci işleri fahişeliğe giden yolun ilk adımı olarak görmeleri tesadüfî değildir. Refah mücadelesinin patlamasına kadar, dışarıda bir iş edinmek kadınların evden çıkmaları, insanlarla tanışmaları, katlanılmaz bir evlilikten kaçmalarının tek yoluydu.

1950'lerin başlarında, kadınların yeterli seviyede seks işi icra etmeye direnişini gösteren Kinsey Raporu bu konuda çoktan uyarı yapmaya başlamıştı. Çoğu Amerikalı kadının

firijit olduğunu ve seks işine katılmaksızın yalnızca hareketlerini yerine getirdiklerini ortaya koydu. Birçok Amerikalı, erkeklerin yarısının ya zaten eşcinsel ilişkisi olduğunu ya da olmasını istediğini de keşfetti. Amerikan işçi sınıfıyla evlilik üzerine birkaç yıl sonra yapılan bir başka araştırma da benzer sonuçlara ulaştı. Bu araştırma, evli kadınların dörtte birinin eşleriyle yalnızca görev icabı cinsel ilişkiye girdiğini ve bunlardan büyük bir çoğunluğun da bu cinsellikten herhangi bir haz almadığını da gözler önüne serdi.[15] Amerika'da sermaye, işte tam bu anda, çok sayıda kadının cinselliğe yönelik direngen ilgisizliğini teori ve pratik yollarla yenmek için muazzam bir kampanya başlattı. Bu kampanyanın hâkim teması, eşler arasındaki birleşmede mükemmellik çıtası olarak görülen kadın orgazmına ulaşma arayışıydı. 1960'larda kadın orgazmı bir dizi psikolojik çalışmanın konusu haline geldi ve bu çalışmalar Masters ve Johnson'ın kadın orgazmının var olduğu, hatta çeşitli biçimlerinin olduğuna dair sözde çığır açan keşfiyle zirveye ulaştı.

Masters ve Johnson deneyleri ile kadınların seks işinden talep edilen üretkenlik çıtası çok yükseğe çekildi. Kadınlar yalnızca sevişip orgazma ulaşabilmekle kalmıyordu, bunu yapmak *zorundaydılar.* Başarılı olamıyorsak, gerçek kadın değildik; daha da kötüsü "özgürleşmemiş"tik. Bu mesaj 1960'larda sinema ekranları, kadın dergilerinin sayfaları ve tatmin edici bir cinsel birleşmeye ulaştırabilecek pozisyonları öğreten "kendin-yap" broşürleri ile bize iletildi. Ayrıca "tam" cinsel ilişki, onu toplumsal ve psikolojik denge için bir koşul olarak koyan psikanalistler tarafından da salık veriliyordu. 1970'lere gelindiğinde, "seks klinikleri" ve "seks-mağazaları" ortaya çıktı. "Açık evlilik", grup seks ve otoerotizm gibi evlilik dışı ve öncesi ilişkilerin meşrulaşmasıyla, aile gözle görülür şekilde yeniden yapılandı. Bu esnada teknolojik ilerleme, işi

15 Komarovsky, *Blue-Collar Marriage*, s.83.

sağlama almak için, en güncel Kama Sutra'nın bile faaliyete geçiremediği kadınlar için vibratörü üretti.

Bunların kadınlar için anlamı nedir?

Hiçbir kuşkuya yer bırakmayacak terimlerle ifade edersek, en az annelerimiz ve ninelerimiz için olduğu kadar, bugünün kadınları için de cinsel özgürleşme seks işinin yoğunlaşmasından ziyade "seks"ten özgürleşme anlamına gelebilir.

"Seksten özgürleşme", cinselliğimizi yaşamaya zorlandığımız koşullardan özgürleşmektir. Bu koşullar seks işini, en güncel gebelik önleyicilerin bile dikkate değer sağlık riskleri taşıdığı düşünüldüğünde, özellikle hamile kalma tehlikesi gibi kazalar ve bilinmezliklerle dolu, meşakkatli bir işe dönüştürür. Bu koşullar hüküm sürdükçe, herhangi bir "ilerleme" daha çok iş ve endişe demektir. Ayrılmak istedikleri için partnerleri tarafından öldürülen kadınların sayısı sürekli artıyor olsa da, bakire ve "sadık" olmayıp "yaramazlık" yaptığımız ortaya çıkınca babalar, erkek kardeşler ve erkek eşler tarafından linç edilmemek şüphesiz büyük bir avantajdır. Fakat cinsellik bizim için bir endişe kaynağı olmaya devam eder, çünkü "cinsel özgürleşme", çağ dışı olmakla suçlanmak istemiyorsak eğer, kabul etmek zorunda olduğumuz bir göreve dönüştü. Bu yüzden, yorucu bir iş gününün ardından anneannelerimiz migren bahanesiyle huzurlu bir uykuya dalarken, biz, özgürleşmiş kız torunlar, seks yapmayı reddettiğimizde, sekse aktif katılım göstermediğimizde ya da hoşumuza bile gitmediğinde kendimizi suçlu hissediyoruz.

Boşalmak, orgazm olmak, öyle kategorik bir buyruk haline geldi ki "bir şey olmadığını" itiraf ederken, erkeklerin ısrarcı sorularına yalan cevaplar verirken ve sonuçta yataklarımızı spor salonlarına dönüştürür biçimde bir tur daha denemeye kendimizi zorlarken huzursuz hissediyoruz.

Ancak temel fark şu ki annelerimiz ve anneannelerimiz seks işine bir mübadele biçimi olarak baktılar: evli olduğun erkekle, yani sana kesin bir finansal güvence sağlayan adamla yatağa girerdin. Buna karşılık bugün, yalnızca seks işi ücretsiz olduğundan değil aynı zamanda karşılığında hiçbir şey beklemeden cinsel hizmet sağladığımız için yatakta da mutfakta da ücretsiz çalışıyoruz. Gerçeği söylemek gerekirse, özgürleşmiş kadın sembolü, her zaman müsait olan ama karşılığında artık herhangi bir şey talep etmeyen kadındır.

Uzaydaki Mormonları Yeniden Düşünmek

George Caffentzis'le

Sermayenin yeryüzünü terk etme, eş zamanlı olarak onu yok edip aşma ısrarını nasıl açıklarız? Neden uzay mekikleri, uzay kolonileri, Mars'a seyahate dair hayaller uzayın askerileştirilmesiyle iç içe? Kapitalizm bedenlerimizi yeniden yapılandırmayı istediği gibi, bu karmaşık yeryüzünü de mi yok etmek istiyor? Her ikisi de kapitalist olmayan biçimlenmenin milyarlarca yıllık kalıntıları olan dik kafalı bedenlerimizin ve yeryüzünün nihai imhası: kapitalizmin iğrenç sırrı bu mu? Uzayı askerileştirmeye, neden kromozomlarımızın ve sinir sistemimizin yeniden kodlanması ile eş zamanlı girişiliyor? Tamamen kapitalist bir plazmada ve tamamen kapitalist bir iş düzeni içinde hakiki bir kapitalist varlık tanımlamak için değilse eğer, neden sonsuz ağlar oluşturmaya hazır hafif ve biçimsiz sinir sistemleri var?

"Dış uzay" bildiğimiz anlamda uzay değil. Sermaye, Mars'ta bulunabilecek ya da üretilebilecek madenler değil, aynı zamanda bizi oraya götürdüklerinde bize yapabilecekleri için de Mars'ı şehvetle arzuluyor.

Zamanımızın ruhunu Yeni Sağ üzerinden ifade ederek tanımlamaya çalışırsak, şifresi çözülmez bir bulmacayla karşı karşıya kalırız. Bir yanda genetik uçbirleştirme, rekombinant DNA, zaman sıkıştırma teknikleri, uzay kolonileri, birkaç yıl önce olsa bilim kurgu hissi verebilecek bilimsel ve teknolojik devrimin temsilcileridir. Aynı esnada Yeni Sağ çevrelerde, Püriten Kurucu Babalar'la birlikte kesinkes gömülmüş olduğu düşünülen ahlaki muhafazakârlık ve dini eğilimlerin geri dönüşüne de tanıklık edildi. Nereye baksak, dini bütün, şeytan akıllı gruplar mantar gibi türüyor: Christian Voice [Hristiyanların Sesi], Pro-Family Forum [Pro-Aile Forumu], National Prayer Campaign [Ulusal Niyaz Kampanyası], Eagle Forum [Kartal Forumu], Right to Life Commission [Yaşam Hakkı Komisyonu], Fund to Restore an Educated Electorate [Eğitimli Seçmenler Yenileme Fonu], Institute for Christian Economics [Hristiyan Ekonomi Enstitüsü]. Demek ki genel hatlarıyla anlaşıldığı üzere, Yeni Sağ'ın bedeni, aynı anda hem geçmişe hem de geleceğe yönelik cesur adımlar atmaya girişerek iki zıt yöne genişliyor gibi görünüyor.

Bu grupların ayrı hiziplerden olmadığını, aksine aynı insanlardan oluştuklarını ve aynı parasal kaynaklardan beslendiklerini fark ettiğimizde şaşkınlık artar. Çoğulculuk görüntüsünü ayakta tutmak için birkaç küçük ağız dalaşı ve bazı eğip bükmelere rağmen, mekiği yörüngeye gönderen, fare ve tavşanın genlerini çapraz birleştiren el, aynı zamanda geyleri, transları ve kürtaj yaptıran kadınları da topun ağzına koyan ve yalnızca yirminci yüzyılın değil, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyılların da üzerine kocaman bir çarpı atan eldir.

Yaşam hakkı havarileri ve gelecek bilimcilerinin nasıl da tek ruh ve tek misyonla birleştikleri, bireysel sözcülerinin yaşamlarından değil de zamanın "temel meseleleri"yle yüzleştiklerinde sergiledikleri ortak niyetten anlaşılabilir

en iyi. Ekonomik ve politik meseleler söz konusu olduğunda, aralarındaki en ufak farklılıklar silinmeye başlar, Yeni Sağ'ın havarileri de bilimcileri de parayı ve kaynakları ortak hedeflere yönlendirir. Serbest piyasa, serbest ekonomi ilkesi, ("güçlü bir askeri savunma kurma" adı altında) ülkenin askerileştirilmesi, "iç güvenliği" desteklemek, örneğin FBI ve CIA'e günlük yaşamımızın kontrolü üzerinde tam yetki vermek, hapishaneler inşa edip milyonlarca insanın onları doldurmasından emin olmanın dışında tüm toplum harcamalarını kesmek; kısacası, ABD'nin dünya sermayesine sahip olduğunu iddia etmek ve "Amerika"yı asgari ücretle (ya da daha azına) işe koşmak Yeni Sağ'ın ulaşmak için İncil üzerine yemin ettiği hedeflerdir.

Gerici sosyal politikalar ve bilimsel yüzsüzlük karışımının kapitalizm tarihinde bir yenilik olmadığını idrak etmek, Yeni Sağ'ın çifte ruhunu anlamak için bir ipucudur. Kapitalizmin başlangıcına, Ahlaki Çoğunluk'un[1] seve seve dönmek isteyeceği on altıncı ve on yedinci yüzyıllara baktığımızda da benzeri bir "kalkışma" görürüz. Galileo'nun teleskobunu aya doğrulttuğu ve Francis Bacon'un bilimsel rasyonalitenin temellerini attığı bir zamanda, modernleşmeci Avrupa entelijansiyasının evrensel kutsanışıyla kadınlar ve geyler tüm Avrupa'da kazıklarda yakılıyordu.

Bir delilik anı mı? Açıklanamaz şekilde barbarlığa teslim oluş mu? Aslında cadı avı, modern rasyonalitenin babalarının rüyaları olarak genel kabul gören "insanın mükemmelleştirilebilirliği"ne yönelik girişimin parçası ve zeminiydi. Zira ortaya çıkan kapitalist sınıfın doğayı sömürmeye ve tahakküm altına almaya yönelik saldırısı, düzenli, öngörülebilir ve denetlenebilir davranışları olan yeni bir tür bireyin yaratımı ona eşlik etmezse hükümsüz kalırdı. Bu

1 1979'da Jeryy Falweel tarafından kurulan ve muhafazakâr bir yaklaşımla Cumhuriyetçileri destekleyen siyasi bir yapılanma, ç.n.

amaca ulaşmak için, sömürgelerdeki yerlilere dünyayı kazmanın onun kutsallığını bozmak olduğunu düşündüren ve Avrupa'dakilere "uğursuz günler"de her türlü girişimden kaçınılması gerektiğini öğreten büyülü dünya anlayışının yok edilmesi gerekti. Dahası cadı avları, kürtajı ve tüm gebelik önleyici yöntemleri insanlığa karşı işlenen birer suç haline getirerek, emeğin ana kaynağı olan kadın bedeni üzerinde devlet denetimi sağladı. Zina yapan, adı çıkmış, lezbiyen, yalnız yaşayan, annelik ruhu taşımayan ya da gayri meşru çocukları olan kadınlar kazıklarda can verdi. Onlara biraz bira ve ekmek vermeyi reddedenlere lanet okuyan çok sayıda dilencinin de sonu kazık oldu. Modern rasyonalitenin babaları da buna izin verdi. Hatta bazıları devletin daha da ileri gitmemesinden şikâyet etti. Bilindiği üzere Jean Bodin, ateşe atılmadan önce "merhamet" edip cadıların boğazlanmaması, yani kadınların canlı canlı ateşe atılması için ısrar ediyordu.

Bugün Amerika'da da benzer bir durumun hüküm sürmesi sermayenin krizine dair bir işarettir. Sermaye ne zaman temellerine dair kuşkuya düşse, her daim özüne geri döner. Günümüzde bu, bir yanda (üretim kutbunda) sermayeyi merkezileştiren ve işin otomasyonunu eşi görülmemiş bir dereceye çıkaran, diğer yanda da milyonlarca işçiyi ya ücretsizliğe, işsizliğe ya da çokça övülen "serbest girişim bölgeleri"nde düşük ücret karşılığında aşırı çalışmaya sevk eden cesur bir teknolojik sıçramaya girişmek demektir. Buna, emeğin yeniden üretilmesini sağlayacak sürecin yeniden örgütlenmesi de dahildir.

Yeni Hıristiyan Sağ ile birlikte, bugün işçi sınıfı yelpazesinin her iki tarafı, yani teknolojinin üretebileceği en gelişmiş ekipmanla çalışmaya mahkûm olanlar için olduğu kadar geçici, düşük ücretli işlere ya da yıllarca süren iş arayışına mahkûm olanlar için de baskının ve öz-disiplinin kurumsal-

laştırılması gereklidir. Hataya düşmeyelim. Wall Street'ten orduya kadar, sermayenin bütün ütopyaları, hayvani ruhumuza gem vurup "mutluluk arayışı"nın anlamını güzelleyen, beden düzeyinde işleyen sonsuz küçük bir mikro-politikaya dayanır. İşçi sınıfının alt kademelerinde çalışanların değil ama sopayla yönetilemeyecek olan ileri teknoloji işçilerinin gelişimi için bu özellikle gereklidir, çünkü onların çalıştıkları makineler son derece masraflıdır.

İleri teknoloji sanayinin bugün ihtiyaç duyduğu şey insan makinede teknolojik bir sıçrama yapmaktır; sermaye yatırımının ihtiyaçlarına uygun yeni bir işçi tipi yaratacak büyük bir evrimsel adım. Peki gelecek bilimcilerinin savunduğu bu yeni varlığın gerektirdiği yetiler neler? Bunu anlamak için uzay kolonilerine dair tartışmaya bakmamız açıklayıcı olabilir. Uzayda insan kolonilerinin gelişmesinin önündeki asıl engelin teknolojik değil de biyo-toplumsal olduğu konusunda herkes hemfikir. Uzay mekiğinin levhalarını Mars'a gidebilecek sağlamlıkta yapıştırabilirsiniz ama doğru uzay işçisini üretmek genetik ilerlemelerin bile henüz çözemediği bir problem. Herhangi bir ruhsal çöküş yaşamadan uzun süre duyusal yoksunluğa ve toplumsal yalıtıma dayanabilecek, aşırı derece tehditkâr/yabancı, yapay bir çevrede ve muazzam stres altında "mükemmel şekilde" performans sergileyecek, psikolojik tepkileri (öfke, nefret, kararsızlık) ve bedensel işlevleri üzerinde müthiş bir denetim sağlayacak (uzayda sıçmanın bile bir saat sürdüğünü bir düşünün!) bir bireye ihtiyaç var.

Oldukça insani olan zayıflıklarımız uzaydaki hassas yaşamda felaketle sonuçlanabilir. Bu, emirleri çabuk kavramayı, onlara topyekûn itaati ve uyum sağlamayı gerektirir. En ufak bir sabotaj eyleminin, insan eline teslim edilmiş masraflı, karmaşık ve güçlü ekipmanlar için yıkıcı sonuçlara sebep olabileceği an geldiğinde, sapmalara ve anlaşmazlıklara

tahammül çok düşük olur. Uzay teknisyenlerinin makineleriyle neredeyse dini bir ilişki kurmaları yetmez; uzayın uzun gecelerinde tek rehberleri, yoldaşları, ahbapları ve arkadaşları olan bilgisayarlarla mükemmel bir ortakyaşam kurarak kendileri de gittikçe daha çok makine-gibi olmak zorundadırlar.

O halde uzay işçilerinin beden ve ruhen saf, mükemmel performanslı, iyi kurulmuş saatler kadar itaatkâr ve zihinsel tarzlarını fetişleştiren çileci tipler olması gerekir. Böyle cevherler nerede yetiştirilebilir? Köktendinci bir tarikatta. Biyolog Garrett Hardin'in sözleriyle ifade etmek gerekirse:

> Bu en yeni Cesur Yeni Dünya'ya (uzay kolonisine) en uygun insan topluluğu hangisidir? Muhtemelen dini bir grup. Düşüncede birlik ve disiplinin kabulü gerekir. Fakat bir grup Üniteryen ya da Quaker sömürgeci olamazdı çünkü bunlar birey vicdanını en doğru eylem rehberi olarak görürler. Uzay kolonileri sakinlerinin Hutterites ya da Mormon'lardan oluşması gerekir ... Bu hassas gemide, terörizm ve sabotaj korkusuyla bütünleşme riske atılamaz. Yalnızca "arınma" bütünleşme sağlar.[2]

Dünyaya inişlerinden birkaç gün sonra, ilk uzay astronotlarının Mormon Kilisesi'nde Elder Neal Maxwell tarafından karşılanmaları şaşırtıcı değildir. O buluşmada "Bu akşam Tanrı'yı bütün haşmeti ve gücüyle gören adamları onurlandırıyoruz" demesinin ardından cemaatteki altı bin kişi "Amin" diyerek cevap verdi.

Bu açıdan bakıldığında, yaratılışçılık ve evrimcilik arasındaki çatışma, en elverişli denetim araçlarını belirleme amacı güden kapitalist bir iç tartışma gibi görünür. Toplumsal biyologlarımız ve genetik mühendislerimiz (günümüz bilimsel ilerlemesinin kahramanları) mükemmel robotu keşfedene kadar, özellikle 1960'ların anarşik/yıkıcı ideoloji-

2 Brand, *Space Colonies*, s.54.

lerinden halen etkilenen bir dönemde, denetimi yine kırbaç yapacak.

Dahası, püriten öğretinin temelleri olan çilecilik, özdenetim, yeryüzünden ve bedenden kaçış, sermayenin bilimsel ve ekonomik planlarının en iyi şekilde yeşerebileceği topraktır. Kendini daha güvenli kıyılara ulaştırma girişiminde sermaye gayet bilinçli olarak bütün dinlerin hayaline kucak açar: bütün fiziksel sınırların üstesinden gelmek, insanları melek benzeri, tamamen ruh ve iradeden oluşan yaratıklara indirgemek.[3] Evrenin bilimsel keşfinin-sömürüsünün rahibi olan sermaye, elektronik/uzay işçisinin yaratımında hem yeryüzünün hem de mevcut biçimiyle ve indirgenemez kısıtlılıklarıyla aşılması gereken "insan doğası"nın sınırlarını bir çırpıda parçalamaya girişerek, bir kez daha maddeye karşı tarihsel savaşını veriyor.

Uzay sanayilerinin planlı örgütlenmesi ve bedenin gayri maddileştirilmesi birlikte ilerler. Zira milyonlarca yıllık maddi evrimin ürünü olan ve şimdiye kadar da biyo-toplumsal yeniden üretimimizin maddi koşulları olagelen maviler, yeşiller, meme uçları, testisler, portakalların dokusu, sığır eti, havuçlar, rüzgârlar ve deniz kokusu, gün ışığı, fiziksel temas ihtiyacı, SEKS! vb. ihtiyaçların, dileklerin ve arzuların bağlandığı nokta yeniden biçimlendirilmeden uzay sanayileri gerçekleştirilemez. Cinsel arzunun tehlikeleri, geceler boyunca yalnız kalabilen, yalnızca bilgisayarlarıyla konuşup zihinlerini ekran dışında hiçbir şeye odaklamayan mutlak öz-denetimli varlıklar üretme girişiminde sermayenin karşılaştığı engellerin sembolüdür. Uzayda azgın ya da yalnız olmaya tahammül edebilir misin? Kıskançlık duyguna veya evliliğinin çökmesine katlanabilir misin?

Bu konuda, görünüşte kutbun meteorolojik, astronomik ve coğrafi koşullarını incelemek için kurulmuş ama aslında

3 Bu konuda bkz. Sol Yurick, *Behold Metatron, the Recording Angel.*

insanların uzay koşullarında (aylarca yalıtılma, tensel temas yoksunluğu vb.) çalışıp çalışamayacağını sınama işlevi gören Kuzey Kutup İstasyonu üzerine yazılmış bir raporda doğru bir tutum sergileniyor. Rapora göre, "Tüm adaylar, buradaki aşırı zor koşullar altında cinsel ilişkilerin 'tehlikelerine' dair uyarıldı. Bundan uzak durmak en iyi yoldu... İlk haftalar boyunca insanlar seksten başka hiçbir şeyi düşünmezler ama sonra kış bitene kadar seks düşüncesi silinip gider. [Bir işçinin anlattığına göre,] 'Öylece aklınızdan çıkarıyorsunuz. Aralıksız çalışıyorsunuz; mahremiyet yok.'"[4]

Cinsellikten uzak durma, perhiz yapma: Fiziksel dokunuşun yerine zihinsel görüntüyü koyan sermayenin, yaşamlarımızın ve diğer insanlarla karşılaşmalarımızın duyusal-cinsel içeriğini azalttığı uzun bir sürecin son aşamasıdır bu. Yüzyıllardır süren kapitalist disiplin, dokunma korkusuyla birbirlerinden çekinen bireyler üretmeye doğru giden uzun bir yol kat etti. (Toplumsal mekânlarımızda nasıl yaşadığımıza bakalım: her yolcunun görünmez sınırlarla kendi alanına kapandığı, kişinin kendi kalesi olduğu otobüsler, trenler. Doktorlar da bedenlerimize artık çok nadiren dokunuyor, teşhis koymak için yalnızca laboratuar raporlarını veri alıyorlar.) Bilgisayarlar ve cep telefonları aracılığıyla kurduğumuz iletişimin yoğunlaştırdığı bu hem duygusal hem fiziksel yalıtılma biçimi, kapitalist elbirliğinin yeni biçimi ve özüdür. Fakat bütün yaşam biçimlerimizin gayri maddileşmesi yönündeki bu eğilim, melek gibi olurlarsa başarılı olabilecek, yeryüzündeki günlük besini olan tensel uyarıcılara ihtiyaç duymayan, kendine yeten, kendi-merkezli bir irade gücünden beslenerek yaşayabilen, gelecekteki uzay kolonilerine yerleşmesi tahayyül edilen kişilerde doruğa çıkar.

Yaşamın soyutluğu ölümün soyutluğuyla eşleştirilir.

4 Robert Reinhold, "Strife and Despair at South Pole Illuminate Psychology of Isolation," *New York Times*, 12 Ocak 1982.

Günümüzün savaşlarında düşmanın bedeni, yok edilmesi bir video oyunu oynamak kadar basit olan anlık bir ekran görüntüsüdür. İnsanlığı seçilmişler ve lanetliler olarak ikiye bölen dini eğitim burada da önemlidir. Yeryüzünü tüm toplumsal sapmalardan arındırmanın bir aracı olarak cehennem ateşinin zorunluluğunu seçmekle diğer bedenlerin (hatta nükleer savaşta milyonlarca kişinin) yok edilmesini seçmek arasında ufacık bir adım vardır. Kendimiz ve ötekiler arasındaki bütün bağları koparmak, kendi bedenlerimizle bile araya mesafe koymak bir ilk adımdır. Senin için dua etme ihtimalinden dolayı para gönderdiğin bir adres ve imge olarak binlerce ekranda beliren şifacıyı gayri maddileştiren elektronik kilisemiz bu yüzden var.

Dahası, toplumsal ilişkilerin yerine sesler ve imgeler geçiyor. Kestirilemez insan karşılaşmalarının yerine, istendiği an etkinleştirilebilecek ve sonlandırılabilecek bir tekno-toplumsallık ikame ediyorlar. Meselenin özü, makine ile yaşamak ve makine gibi olmaktır. İdeal tip, makinenin boşlukları arasında hareket eden, astronot kapsülündeki gibi iş mekânı ile yaşam mekânını mükemmel biçimde kaynaştıran, insan arzusu ve ayartmalarının uyguladığı çekim gücünden arındığı için ağırlığı olmayan cinsiyetsiz melektir - ve işin reddi nihayet olumsuzlanır. Bacon'dan Descartes'a, on altıncı ve on yedinci yüzyıl ütopyalarında öne çıkan, sermayenin insan mükemmelliğine dair eski rüyası gerçekleşmeye çok yakın görünüyor. 1968'de Apollo 7'ye pilotluk yapan NASA astronotu Wally Schirra'nın uzaydaki tecrübesine dair konuşmasına bakalım:

> Ağırlıksız hissetmek... Bilmiyorum, birçok şey bir arada gibi. Gurur, sağlıklı bir yalnızlık, kirli, yapışkan olan her şeyden özgürleşmenin asaletini hissetmek. Seçkin bir rahatlık hissediyorsun, uygun kelime bu, seçkin... Rahat hissediyorsun ve büyük bir enerjiye, bir şeyler yapma isteğine, bir şeyler yapabilme becerisine sahip olduğunu hissediyor-

> sun. Ve iyi çalışıyorsun, evet, iyi düşünüyorsun, iyi hareket ediyorsun, terlemeden, zorlanmadan, sanki İncil'de "yüzündeki ter ve acı içinde" şeklindeki lanet artık yokmuş gibi. Sanki yeniden doğmuşsun gibi.[5]

Sermayenin yeryüzündeki evimize bu kadar umursamaz olmasına ve onu Tanrı'nın ilk eylemi kadar yaratıcı bir şekilde (yeryüzü-madde üzerinde tinin zaferinin mükemmel cisimleşmesi olan) nükleer patlamalarla yok etmeye hazır olmasına şaşmamalı. Büyük Patlama ve güce doymayan özüne indirgenmiş Büyük Fallus, bütün kısıtlamalardan tanrı-gibi özgürleşme arzusuyla insanlığın dünyasını paramparça ediyor. Yalnızca yeryüzünde değil, bütün evrende iradesini gerçekleştirmeye kararlı astronot/uzay-işçisi kılığında bir Faust, herhangi bir bedene ihtiyaç duymayan bir süper-adam.

Dini-vatansever kaygılarla motive olan bir melekler toplumu. Yine de uzayın sömürgeleştirilmesi, reddedilmişlerin, sözleşmeli hizmetçi ve kölelerin iskan ettiği bir yeryüzü olma açısından, "Yeni Amerika" gibi olmayacaktır. İş-projeyle tam özdeşleşme, tam itaat, tam öz-disiplin ve öz-denetim ihtiyacı o kadar yüksektir ki, NASA'ya göre, eski ödül biçimlerinden bile vazgeçilmeli: "Yanlış insanları çekeceğinden, uzayın sömürgeleştirilmesi için yapılacak işçi alımlarında yüksek parasal teşvik kullanılmamalı."[6] Ücretsiz bir iş. İşte bu nihai kapitalist rüyadır; işin kendi kendinin ödülü olması ve itiraz edenlerin soğuk yıldızlı geceye savrulması. Kapitalizm en nihayetinde hedefine ve sınırına ulaştı.

---

5 Walter M. Schirra'nın 12 Ocak 1982 yılında, Apollo 7'den katıldığı bir televizyon yayınında yaptığı konuşma.

6 Johnson ve Holbrow, *Space Settlements: A Design Study*, s.31.

Dördüncü Kısım

Dans Eden Bedene Övgü

Bedenin tarihi, insanın tarihidir çünkü öncelikle bedene uygulanmayan hiçbir kültürel pratik yoktur. Bedenin yalnızca kapitalizmdeki tarihinden bahsederken bile, zor bir görevle karşı karşıya kalırız, zira bedeni disipline etmek için kullanılan, bedenlerimizin maruz kaldığı farklı emek biçimlerindeki değişimlere bağlı olarak sürekli değişen teknikler çok kapsamlıdır.

Kapitalizmin bedene karşı etkinleştirdiği farklı baskı biçimleri tanımlanarak bir beden tarihi yeniden inşa edilebilir. Ama ben bunu yapmak yerine, bir direniş zemini olarak beden, yani beden ve bedenin harekete geçme, kendini dönüştürme güçleri, bedenin sömürüye doğal bir sınır olması üzerine yazmayı tercih ettim.

Toplumsal olarak inşa edilmiş ve performatif bir şey olarak bedende ısrar etmek bize bir şeyler kaybettiriyor. Bedene toplumsal (söylemsel) üretim olarak bakmak, bedenimizin hem onu sömürüye doğal bir sınır yapan kuşaklar arası pratiklerin hem de doğal çevremizle geçirdiğimiz uzun evrim sürecinde

geliştirilen direnişin, kapasitelerin ve güçlerin toplandığı bir hazne olduğu gerçeğini saklar.

Bir "doğal sınır" olarak beden derken, yalnızca bilinçli kararlarımızın ya da kolektif pratiklerimizin değil, aynı zamanda milyonlarca yıllık maddi evrimin bizde oluşturduğu ihtiyaç ve arzuların yapısından bahsediyorum: güneşe, mavi gökyüzüne ve ağaçların yeşiline, odun ve okyanusun kokusuna, dokunma, koklama, uyku ve sevişmeye duyduğumuz ihtiyaç.

Toplumsal yeniden üretimimizin binlerce yıldır koşulu olagelmiş ihtiyaç ve arzuların bu birikmiş yapısı, sömürülmemize bir sınır koyar ve kapitalizm bu yapının üstesinden gelmek için durmadan mücadele eder.

İnsan emeğinin sömürüsüne dayanan ilk sistem kapitalizm değildi, ama emeği, birikimin esas ilkesi haline getirecek bir ekonomi dünyası yaratmak için tarihteki öteki sistemlerin hiç yapmadığı kadar çok uğraştı. Benzer şekilde, bedenin makineleşmesini ve sıkı denetim altına alınmasını zenginlik birikiminin temel öncülü haline getiren ilk sistem de kapitalizmdir. Aslında, başlangıcından günümüze kadar kapitalizmin esas toplumsal hedefi enerjilerimizin ve bedensel güçlerimizin emek gücüne dönüştürülmesidir.

Caliban ve Cadı'da kapitalizmin, nasıl ki tıpkı toprakları daha üretken kılmak ve hayvanları canlı fabrikalara çevirmek için yeryüzünü yeniden biçimlendirdiyse insan doğasını da öyle biçimlendirdiği stratejilerine baktım. Bedene, maddiliğimize açtığı tarihsel savaştan ve bu amaç uğruna yaratılmış çok sayıda kurumdan bahsettim: hukuk, kırbaç, cinselliğin düzenlenmesi ve tabi uzayla, doğayla, birbirimizle ilişkimizi yeniden tanımlayan sayısız toplumsal pratik.

Kapitalizm insanların topraktan koparılmasıyla başladı, ilk görevi ise işi mevsimlerden bağımsızlaştırmak ve iş gününü dayanabileceğimiz sınırın ötesine uzatmak oldu.

Genelde bu sürecin ekonomik yönünü, kapitalizmin yarattığı para ilişkilerine ekonomik bağımlılığı ve bunun ücretli bir proletaryanın oluşumundaki rolünü vurguluyoruz. Ama topraktan ve doğadan koparılmanın bedenimiz için ne anlama geldiğini bazen gözden kaçırıyoruz, bu da bedenimizi yoksullaştırıyor ve kapitalizm öncesi toplumların ona atfettiği güçleri bedenden koparıyor.

Marx'ın kabul ettiği gibi, doğa bizim "inorganik bedenimiz"dir.[1] Bir zamanlar rüzgârları, deniz ve nehirlerdeki akıntı değişimlerini okuyabiliyorduk. Kapitalizm öncesi toplumlar uçma güçleri olduğunu, beden dışı deneyimler yaşadıklarını, hayvanlarla konuşup onlarla iletişim kurabildiklerini, onların güçlerini alabildiklerini ve hatta şekil değiştirebildiklerini düşünüyorlardı. Ayrıca birden fazla yerde olabileceklerine ve örneğin düşmanlarından intikam almak için mezarlarından çıkıp gelebileceklerine inanıyorlardı.

Bu güçlerin hiçbiri hayali değil. Özellikle Amerikada sömürge öncesi dönemde meydana gelen gıda devrimine ya da yelken açma teknikleri devrimine aktarılan büyük miktarda bilginin kaynağı, doğa ile her gün kurduğumuz bağımızdı. Örneğin, botlarını kıyıya yönlendirirken kullandıkları farklı yolları dalgaların titreşiminden hissedebildikleri için Polinezyalıların yalnızca bedenlerini kullanarak geceleri açık denizlerde seyahat ettiğini biliyoruz.

Kapitalizmin bedeni kıskaca almak için kullandığı en basit ve kalıcı tekniklerden biri, onu zamana ve mekâna sabitlemektir. Tarih boyunca serserilere, göçebelere ve berduşlara yönelik saldırılara bir bakın. Bilgiyi, deneyimi ve mücadeleyi dolaşıma soktuğu için hareketlilik, iş dışında bir şey uğruna yapılıyorsa bir tehdittir. Kırbaçlar, zincirler, kızağa çekilmek, sakatlama ve kölelik eski dizginleme aygıtlarıdır. Bugün göçebeliği denetlemenin bir aracı olarak kırbaç ve ıslahevlerinin

1 Marx, *1844 Elyazmaları*.

yanı sıra, kuş gribi gibi salgınların düzenli olarak oluşturduğu tehdit ve bilgisayar gözetleme sistemleri var.

Makineleşme (kadın ve erkek bedenlerini makinelere dönüştürme), kapitalizmin durmaksızın peşinden koştuğu şeydir. Dişi domuzlar iki kat yavrulayabilsin, verimsiz olan tavuklar kıymaya dönüşürken diğerleri kesintisiz yumurtlayabilsin ve buzağılar kesimhaneye götürülmeden önce ayağa bile kalkamasın diye, hayvanlar da makinelere dönüştürülüyor. Bedenin makineleştirildiği tüm yöntemleri burada anlatamam. Tutsaklık ve tahakküm tekniklerinin, hâkim emek rejimine ve beden için model olan makinelere göre değiştiğinden bahsetmek yeterli.

Dolayısıyla, on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda (manifaktür döneminde) bedenin, pompa ve kaldıraç gibi basit modellere göre tasarlandığını ve disipline edildiğini görüyoruz. Bu, her devinimin hesaplandığı ve bütün enerjinin göreve yönlendirildiği zaman-hareket modeli Taylorizmde doruğa ulaşan rejimdi.

Beden budala bir hayvan, emre karşı gelen bir canavar olarak resmedildiği için, burada direniş atalet biçiminde tahayyül edildi.

On dokuzuncu yüzyıla gelindiğinde bunların yerine buhar makinesini model alan disiplin tekniklerini ve beden anlayışını, üretkenliğin girdi ve çıktı üzerinden hesaplanışını ve *verimliliğin* anahtar kelime olduğunu görüyoruz. Bu rejimde bedenin disipline edilmesi çalışan bedenin ihtiyaç duyacağı kalorilerin hesaplanması ve beslenme kısıtlamaları yoluyla gerçekleştirildi. Bu bağlamda doruk noktası, her işçi türünün kaç kaloriye ihtiyaç duyduğunu açıkla belirten Nazi tablosu oldu. O noktada düşman, enerjinin saçılması, entropi, ziyan ve düzensizlikti. Bu politik ekonomi tarihi, Amerika'da 1880'lerde barlara saldırı ve merkezine tam zamanlı ev kadınının koyulduğu yeni aile modeli ile başladı.

Tam zamanlı ev kadını, tüketilen yemeklerin yerine yenisini koymaya, banyodan sonra kirlenen bedenleri temizlemeye hazır, her daim iş başında, daha sonra yeniden yırtılacak giysileri tamir eden, anti-entropik bir araç niteliğindeydi.

Bizim zamanımızın modelleri ise gayri maddi, çok parçalı, bedenin geri kalanına kayıtsız, her biri kendi programına sahip hücreler kümesi olarak tahayyül edilen bir bedeni ustalıkla işleyen bilgisayar ve genetik kodlamadır. "Bencil gen" teorisi buna bir örnek: piyasa hâkimiyetinin yalnızca grup dayanışmasına değil kendi içindeki dayanışmaya da sırtını döndüğü neoliberal yaşam anlayışının mükemmel metaforu gibi görebileceğimiz, bedenin her biri kendi programını takip eden tekil gen ve hücrelerden meydana geldiği fikri. Bununla tutarlı olarak beden, geri kalanlara duyarsız şekilde kendi bencil hedeflerine ulaşmaya çabalayan bencil genlerin bir asamblajı olarak parçalarına ayrılır.

Bu görüşü içselleştirdiğimiz ölçüde, yalnızca emirlerimize itaat etmeyen büyük bir canavarla değil, bize her an saldırmaya hazır, kendi bedenimizin içine yerleşik mikro-düşmanlarla da karşı karşıya kaldığımız için, en derin kendine-yabancılaşma deneyimini de içselleştiririz. Bizi denetimimizde olmayan güçlerin merhametine bırakan sanayiler, bu beden kavrayışının ürettiği korkular üzerine inşa edilir. Eğer bu görüşü içselleştirirsek, kaçınılmaz olarak kendimize iyi görünmeyiz. Aslında, bedenimiz bizi korkutur ve biz de ona kulak vermeyiz. Bedenimizin ne istediğini duymayız, aksine radyasyon, kolonoskopi, mamografi gibi bütün dallarıyla bedene karşı bitmeyen bir savaşa girişen ve bizi de bedenimizi ateş hattından çekmek yerine ona saldırmaya yönlendiren tıbbın önerebileceği bütün silahlarla bedenimize saldırırız. Böylece, beden parçalarını piyasa metalarına dönüştüren ve bedenimizi hastalık havuzu gibi gören bir dünyaya hazırlanıyoruz: veba, salgınların kaynağı, akıldan yoksun beden.

O zaman mücadelemiz, bedenimizi yeniden sahiplenmekle, bedenin direniş kapasitesini yeniden keşfedip bunun değerini yükseltmekle ve tekil ya da kolektif güçlerini genişletip kutlamakla başlamalı.

Bedenimizi yeniden sahiplenmenin merkezinde dans vardır. Aslında dans eylemi, bir bedenin yapabileceklerinin, kapasitesinin, konuştuğu dillerin, varoluş mücadelemizin ifadesinin icadı ve keşfidir. Dansın felsefesi olduğu kanaatine vardım çünkü dans dünyayla ilişki kurduğumuz, diğer bedenlerle bağlandığımız, kendimizi ve etrafımızdaki mekânı dönüştürdüğümüz süreçleri taklit eder. Maddenin aptal, kör, mekanik olmadığını, aksine bir ritmi, bir dili olduğunu ve kendini etkinleştirdiğini, kendini örgütlediğini danstan öğreniriz. Bedenlerimiz, öğrenmemiz, yeniden keşfetmemiz, yeniden icat etmemiz gereken bir akla sahip. Nasıl ki yeryüzünün sağlığı ve şifasına giden yol olarak doğal dünyamızın dilini ve ritimlerini dinlemeye ihtiyacımız varsa, bedenimizin sağlığı ve şifasına giden yol olarak da onun diline kulak vermeye ihtiyacımız var. Beden, yalnızca ölümle son bulan yok edilemez bir kapasite olarak hareket etme ve harekete geçirilme, etkileme ve etkilenme gücünden oluştuğu için, bedende ikamet eden içkin bir politika vardır: kendini, diğerlerini dönüştürme ve dünyayı değiştirme kapasitesi.

Sonsöz
Neşeli Militanlığa Dair

Neşeli militanlığın ilkesi, politikamızın özgürleştirici olması, yaşamlarımızı olumlu, bizi büyüten, bize neşe veren bir yolla değiştirmesidir, aksi durumda politikamızda yanlış giden bir şeyler var demektir.

Kederli politikalar çoğu zaman, bireysel olarak, tek başımıza neler yapabileceğimize dair abartılı bir duygudan kaynaklanır ve bu da kendimize fazla yüklenme alışkanlığına yol açar. Burada, Nietzsche'nin deveyi yük taşıyan hayvan, ağırbaşlılık ruhunun cisimleşmiş hali olarak betimlediği *Böyle Buyurdu Zerdüşt* metnindeki başkalaşımları hatırlıyorum. Deve daima devasa miktarda iş yüklenen militanların prototipidir, çünkü onlar dünyanın kaderinin kendilerine bağlı olduğunu düşünürler. Kahraman Stakhanovcu[1] militanlar sürekli kederlidir zira o kadar çok şey yapmaya çalışırlar ki yaptıkları şeyi asla tam olarak ortaya koymazlar, hiçbir zaman yaşamlarına yansıtmazlar ve yaptıkları politik çalışma-

1 SSCB'de üretim rekortmeni kömür işçisi Aleksey Grigorieviç Stakhanov'dan esinlenen ve "önceden saptanan üretim miktarını aşma" anlamında kullanılan terim, ç.n.

nın dönüştürücü olanaklarının değerini bilemezler. Bu şekilde çalıştığımızda, yaptığımız şey bizi dönüştürmediği, birlikte çalıştığımız insanlarla ilişkilerimizi değiştirecek zamanımız olmadığı için hayal kırıklığına uğrarız.

Bir şey inşa etmeyi denemekten ziyade ulaşamayacağımız hedefler koymak ve daima bir şeye "karşı" mücadele etmek hatadır. Bu, bakışımızın daima gelecekte olduğu anlamına gelir oysa neşeli politika zaten şimdide kurucudur. Bugün, daha fazla insan bunu görüyor. Hedeflerimizi, sürekli uzaklaşan bir gelecekte konumlandıramayız. Açıkça daha geniş bir ufka sahip olmamız gerekse de, şimdide kısmen ulaşabileceğimiz hedefler koymaya da ihtiyacımız var. Politik etkin oluşumuz, yaşamımızı ve etrafımızdaki insanlarla ilişkilerimizi olumlu biçimde değiştirmeli. Gerçekleştirebileceğimiz şeyleri, asla görmeyeceğimiz bir geleceğe sürekli ertelemekten keder doğar ve sonuçta şimdide neyin mümkün olduğunu görmeyiz.

Ayrıca, kendini feda etme kavramına da itiraz ediyorum. Kendimizi bastırmak, ihtiyaçlarımıza, arzularımıza, potansiyellerimize karşı şeyler yapmak zorunda olmak anlamına geliyorsa eğer, fedakârlığa inanmıyorum. Politik çalışmanın acıya yol açmayacağını söylemiyorum. Fakat yapmaya karar verdiğimiz bir şeyin (baskıyla karşı karşıya kalmak, değer verdiğimiz insanların zarar gördüğüne tanık olmak gibi) acı verici sonuçları olmasından dolayı acı çekmek ile yalnızca görevimiz olduğunu düşündüğümüz için arzumuz ve irademizin aksine bir şeyler yapmak, kendini feda etmek arasında bir fark var. İkincisi mutsuz ve tatminsiz bireyler üretir. Oysa politikayla uğraşmak sağaltıcı olmalı. Bize güç, öngörü kazandırmalı, dayanışma duygumuzu arttırmalı ve birbirimize bağlılığımızı fark ettirmeli. Acımızı politikleştirebilmek, onu bir bilgi kaynağına, bizi diğer insanlara bağlayan bir şeye dönüştürebilmek, bütün bunların iyileştirici bir gücü var. Bu bizi "güçlendirir" (her ne kadar bu kelimeden hoşlanmamaya başlasam da).

Bence Radikal Sol, politikayla uğraşmanın, birlikte yediğimiz yemekler, kolektif bir özne olma duyumuzu güçlendiren şarkılar, kendi aramızda geliştirdiğimiz etkili bağlar gibi yeniden üretici taraflarıyla hiç ilgilenmediği için, insanları etkilemekte çoğu zaman başarısız oluyor. Örneğin Amerika kıtasındaki yerli halklar, yemekli şölenlerin sadece yenilenmenin değil, aynı zamanda dayanışma inşa etmenin, karşılıklı muhabbetimizi ve sorumluluğumuzu yeniden anlamlandırmanın bir aracı olarak ne kadar önemli olduğunu öğretirler bize. İnsanları bir araya getiren, dayanışmanın sıcaklığını hissettiren ve güven inşa eden etkinliklerin önemini de öğretirler. Bu yüzden yemekli şölenlerin örgütlenmesini çok ciddiye alırlar. İşçi örgütleri eskiden (erkek) işçilerin işten sonra bir bardak şarap içmek, yoldaşlarla buluşmak, hareket planlarını ve son havadisleri edinmek için gittiği merkezler inşa ederek, bu işlevi bütün kısıtlarına karşın yerine getirdi. Politika bu yolla genişletilmiş bir aile yarattı, bilginin farklı nesiller arasında aktarılmasını güvence altına aldı ve politikanın kendisi farklı bir anlam kazandı. En azından bizim zamanımız açısından söylemem gerekirse Sol'un artık böyle bir kültürü yok ve keder de kısmen bunun olmamasından kaynaklanıyor. Politik çalışma insanlarla ilişkilerimizi değiştirmeli, daha güçlü bağlantılar kurmamızı sağlamalı ve dünyayla tek başımıza karşı karşıya olmadığımız bilgisiyle bize cesaret vermeli.

Mutluluktan ziyade, neşe üzerine konuşmayı tercih ederim. Neşeyi tercih ediyorum zira etkin bir tutku o. Durgun bir varlık durumu değil. Oldukları haliyle şeylerden tatmin olmak da değil. Güçlerimizi hissetmek, kendimizin ve etrafımızdaki insanların kapasitesinin arttığını görmektir. Bu, dönüşüm sürecinden kaynaklı bir duygudur. Spinoza'nın ifadesiyle, içinde bulunduğumuz durumu anlamak ve o durumda bizden istenene uygun biçimde hareket etmek demektir. Böylece diğer insanlarla birlikte değişme gücüne sahip olduğumuzu ve değiştiğimizi hissederiz. Bu var olan her neyse, ona teslim olmak değildir.

Spinoza neşenin, akıl ve anlama yetisinden geldiğini söyler. Birçok yara iziyle harekete katıldığımızı anlamak, burada önemli adımdır. Hepimiz, kapitalist bir toplumda yaşamanın izlerini taşırız. Dünyayı değiştirmeyi ve mücadele etmeyi istememizin sebebi budur aslında. Eğer bu toplumda mükemmel insan varlıkları (bu her ne demekse artık) olsaydık zaten buna ihtiyaç olmazdı. Oysa harekette sadece uyumlu ilişkiler bulacağımızı zannedip, bunun yerine haset, sataşma ve eşitsiz güç ilişkileriyle karşılaştığımız için de çoğu zaman hayal kırıklığına uğrarız.

Sancılı ve umut kırıcı ilişkileri, kadın hareketinde de görebiliriz. Hatta kadın örgütleri ve grupları, büyük ihtimalle hepimizin en derin hayal kırıklığını ve acıyı deneyimlediği yerlerdir. Erkeklerin bize ihanet etmesini ve bizi hayal kırıklığına uğratmasını bekleriz ama bunu kadınlardan ummayız. Kadınlar olarak birbirimizi incitebileceğimizi, değersiz, görünmez hissedebileceğimizi ya da öteki kadınlara böyle hissettirebileceğimizi tahayyül etmeyiz. Kişisel çatışmaların ardında, üstesinden gelmenin mümkün olmayabileceği, kabullenilmemiş politik farklar olduğu zamanlar elbette var. Radikal ve bilhassa feminist bir hareket içinde olmanın, bedenlerimizde ve ruhlarımızda taşıdığımız bütün yaralardan özgürleşme garantisi olduğunu varsaydığımız için, ihanete uğramış ve dertli hissetmemiz muhtemeldir. Dolayısıyla, karma bir örgütte ya da erkeklerle kişisel ilişkilerimizde asla yapmadığımız bir biçimde gardımızı düşürürüz. Keder kaçınılmaz olarak içimize işler, ki bazen ayrılmaya karar verecek noktaya geliriz. Kadın hareketlerinde sıklıkla karşılaştığımız küçük işler peşinde koşma davranışının, hasetin, aşırı kırılganlıkların, çoğu zaman kapitalist bir toplumda yaşamanın yarattığı çarpıtmanın bir parçası olduğunu zamanla öğreniriz. Onları teşhis etmeyi ve bizi yok etmelerine izin vermemeyi öğrenmek, politik olgunluğumuzun bir parçasıdır.

Kaynakça

Acton, William. (1857) 1969. *Prostitution.* New York: Praeger.

Apfel, Alana. 2016. *Birth Work as Care Work: Stories from Activist Birth Communities.* Oakland: PM Press.

Arditti, Rita, Renate Klein ve Shelley Minden (der.), 1984. *Test-Tube Women: What Future for Motherhood?* Londra: Pandora Press.

Baggesen, Lise Haller. 2014. *Mothernism.* Chicago: Green Lantern Press.

Barnes, Barryve Steven Shapin, (der.), 1979. *Natural Order: Historical Studies of Scientific Culture.* Beverly Hills, CA: Sage.

Beauvoir, Simone de. 1989. *The Second Sex.* New York: Vintage Books. Fransızca, *Le Deuxième Sexe.* Gallimard, 1949 [*İkinci Cinsiyet*, çev. Gülnur Acar Savran, Koç Üniversitesi Yayınları, 2019].

Beckles, Hilary McD. 1989. *Natural Rebels: A Social History of Enslaved Black Women in Barbados.* New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.

Berardi, Franco. 2009a. *Precarious Rhapsody: Semiocapitalism and Pathologies of the Post-Alpha Generation.* Londra: Minor Composition.

..... 2009b. *The Soul at Work: From Alienation to Autonomy.* Los Angeles: Semiotext(e) [*Ruh İşbaşında*, çev. Fırat Genç, Metis Yayınları, 2012].

Bernasconi, Robert. 2001. "Who Invented the Concept of Race?" *Race,* (der.) R. Bernasconi, 11–36. Malden, MA: Blackwell.

Bordo, Susan. 1993. *Unbearable Weight: Feminism, Western Culture and the Body.* Berkeley: University of California Press.

Boston Women's Health Book Collective. 1976. *Our Bodies, Ourselves: A Book by and for Women.* New York: Simon and Schuster. İlk basım 1971.

Bowring, Finn. 2003. *Science, Seeds, and Cyborgs: Biotechnology and the Appropriation of Life.* Londra: Verso.

Brand, Stewart, (der.) 1977. *Space Colonies.* New York: Penguin.

Braverman, Harry. 1974. *Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work in the Twentieth Century.* New York: Monthly Review [*Emek ve Tekelci Sermaye*, çev. Çiğdem Çidamlı, Kalkedon Yayınları, 2008].

Briggs, Laura. 2002. *Reproducing Empire. Race, Sex, Science, and U.S. Imperialism in Puerto Rico.* Berkeley: University of California Press.

Brown, J.A.C. 1954. *The Social Psychology of Industry.* Londra: Pelican.

Brown, Jenny. 2018. *Birth Strike: The Hidden Fight over Women's Work.* Oakland: PM Press.

Butchart, Alexander. 1998. *The Anatomy of Power: European Constructions of the African Body.* Londra: Zed Books.

Butler, Judith. 1993. *Bodies That Matter: On the Discursive Limits of Sex* New York: Routledge [*Bela Bedenler*, çev. Cüneyt Çakırlar ve Zeynep Talay, Pinhan Yayınları, 2014].

..... 1999. *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity.* New York: Routledge [*Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*, çev. Başak Ertür, Metis Yayınları, 2008].

..... 2004. *Undoing Gender.* New York: Routledge.

Caffentzis, George. 2000. *Exciting the Industry of Mankind: George's Berkeley's Philosophy of Money.* Dortrecht: Kluwer.

..... 2012. *In Letters of Blood and Fire: Work, Machines, and the Crisis of Capitalism.* Oakland: PM Press.

Yayıma hazırlanıyor. *Civilizing Money: David Hume's Philosophy of Money.*

Carlsson, Chris. 2008. *Nowtopia: How Pirate Programmers, Outlaw Bicyclists, and Vacant-Lot Gardeners Are Inventing the Future Today.* Oakland: AK Press.

Connelly, Matthew. 2008. *Fatal Mis-Conception: The Struggle to Control World Population.* Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press.

Corea, Gena. 1979. *The Mother Machine: Reproductive Technologies from Artificial Insemination to Artificial Wombs.* New York: Harper and Row.

Cott, Nancy. 1972. *Root of Bitterness: Documents of the Social History of American Women.* New York: E.P. Dutton.

Danna, Daniela. 2015. *Contract Children: Questioning Surrogacy.* Stuttgart: Ibidem-Verlag.

..... 2019. *Il peso dei numeri: Teorie e dinamiche della popolazione.* Trieste: Asterios Editore.

Danner, Mona J. E. , 2000, "Three Strikes and It's Women Who Are Out: The Hidden Consequences for Women of Criminal Justice Policy Reforms." *It's a Crime: Women and Justice*, (der.) Roslyn Muraskin. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Davis, Angela. 1998. "Surrogates and Outcast Mothers: Racism and Reproductive Policies in the Nineties." *The Angela Y. Davis Reader*, (der.) Joy James, s.210–21. Malden, MA: Blackwell.

Deleuze, Gilles. 1997. *Negotiations: 1972–1990*. New York: Columbia University Press [*Müzakereler*, çev. İnci Uysal, Norgunk, 2006].

Diepenbrock, Chloé. 2000. "God Willed It! Gynecology at the Checkout Stand: Reproductive Technology in the Women's Service Magazine, 1977–1996." *Body Talk: Rhetoric, Technology, Reproduction*, (der.) Mary M. Lay vd., 98–121. Madison: University of Wisconsin Press.

Ehrenreich, Barbara. 2001. "Welcome to Cancerland: A Mammogram Leads to a Cult of Pink Kitsch." *Harper's Magazine*, Kasım 2001, s.43–53.

..... 2018. *Natural Causes: An Epidemic of Wellness, the Certainty of Dying, and Killing Ourselves to Live Longer*. New York: Hachette Book Group.

Ehrenreich, Barbara ve Deirdre English. 2010. *Witches, Midwives and Nurses: A History of Women Healers*. New York: The Feminist Press at CUNY. İlk basım 1973. [*Cadılar, Büyücüler ve Hemşireler*, çev. Ergun Uğur, Kavram Yayınları, 1992].

Fanon, Frantz. 1967. *Black Skin, White Masks*. New York: Grove Press. [*Siyah Deri, Beyaz Maske*, çev. Cahit Koytak, Versus Kitap, 2015].

Fausto-Sterling, Anne. 2000. *Sexing the Body: Gender Politics and the Construction of Sexuality*. Boston: Basic Books.

Federici, Silvia. 2004. *Caliban and the Witch: Women, the Body and Primitive Accumulation*. Brooklyn: Autonomedia [*Caliban ve Cadı: Kadınlar, Beden ve İlksel Birikim*, çev. Öznur Karakaş, Otonom Yayıncılık, 2017].

..... 2012. *Revolution at Point Zero: Reproduction, Housework and Feminist Struggle*. Oakland: PM Press [*Sıfır Noktasında Devrim: Ev İşi, Yeniden Üretim ve Feminist Mücadele*, çev. D. Meral, H. Mertol ve Ö. Avcı, Otonom Yayıncılık, 2014].

..... 2018. *Witches, Witch-Hunting, and Women*. Oakland: PM Press [*Cadılar, Cadı Avı ve Kadınlar*, çev. Bilge Tanrısever, Otonom Yayıncılık, 2019].

Firestone, Shulamith. 1970. *The Dialectic of Sex: The Case for Feminist Revolution*. Londra: Woman's Press [*Cinselliğin Diyalektiği*, çev. Yurdanur Salman, Payel Yayınları, 1993].

Foucault, Michel. 1978. *A History of Sexuality*, Vol. 1, *An Introduction*. New York: Penguin. Fransızca, *La Volonté de Savoir*. Gallimard, 1976 [*Cinselliğin Tarihi*, çev. Hülya Uğur Tanrıöver, Ayrıntı yayınları, 2018].

..... 1979. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books. Fransızca, *Surveiller et Punir; Naissance de la Prison*. Gallimard, 1975 [*Hapishanenin Doğuşu*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, İmge Yayınları, 2019].

Fox, Meg. 1989. "Unreliable Allies: Subjective and Objective Time in Childbirth." *Taking Our Time: Feminist Perspectives on Temporality*, (der.) Frieda Johles Forman with Caoran Sowton, s.123–35. Oxford: Pergamon Press.

Freud, Sigmund. 1973. *Sexuality and the Psychology of Love*. New York: Collier [*Aşkın Psikolojisi*, çev. A. Can İdemen, Cem Yayınevi, 2019; *Cinsellik Üzerine*, çev. A. Avni Öneş, Say Yayınları, 2017].

Gargallo Celentani, Francesca. 2013. *Feminismo desde Abya Yala: Ideas y proposiciones de las mujeres de 607 pueblos en nuestra América*. Buenos Aires: América Libre—Chichimora Editorial.

Ginsburg, Faye D. ve Rayna Rapp, (der.) 1995. *Conceiving the New World Order: The Global Politics of Reproduction*. Berkeley: University of California Press.

Greenberg, Gary. 2010. "The War on Unhappiness." *Harper's Magazine*, September 2010: s.27–35.

Guattari, Félix. 1996. *Soft Subversions*. der. Silvere Lotringer. New York: Semiotext(e).

..... 1995. *Chaosophy*, MIT Press.

Haley, Sarah. 2016. *No Mercy Here: Gender, Punishment, and the Making of Jim Crow Modernity*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Haller Baggesen, Lise. 2014. *Mothernism*. Chicago: Green Lantern Press.

Hanmer, Jalna. 1983. "Reproductive Technology: The Future for Women?" *Machina ex Dea: Feminist Perspectives on Technology, edited by Joan Rothschild*, s.183–97. New York: Pergamon Press.

Haraway, Donna J. 1991. "Cyborg Manifesto." *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*. New York: Routledge [*Siborg Manifestosu*, çev. Osman Akınhay, Agora, 2006].

Harcourt, Wendy. 2009. *Body Politics in Development*. Londra: Zed Books.

Harris, Wess, (der.) 2017. *Written in Blood: Courage and Corruption in the Appalachian War of Extraction*. Oakland: PM Press.

Hartmann, Betsy. 1995. *Reproductive Rights and Wrongs: The Global Politics of Population Control. Boston*: South End Press.

Hobbes, Thomas. 1651. *Leviathan*. Londra: Crooke [*Leviathan*, çev. Semih Lim, YKY, 2019].

hooks, bell. 1981. *Ain't I a Woman: Black Women and Feminism*. Boston: South End Press.

..... 1988. *Talking Back: Thinking Feminism, Thinking Black*. Toronto: Boston: South End Press.

..... 1990. *Yearning: Race, Gender, and Cultural Politics*. Boston: South End Press.

Hornblum, Allen M., Judith L. Newman ve Gregory J. Dober. 2013. *Against Their Will. The Secret History of Medical Experimentation on Children in Cold War America*. New York: St. Martin's Press.

Johles Forman, Frieda ve Caoran Sowton (der.), 1989. *Taking Our Time: Feminist Perspectives on Temporality*. New York: Pergamon Press.

Johnson, Richard ve Charles H. Holbrow, (der.), 1977. *Space Settlements: A Design Study*. Washington, DC: NASA, Scientific and Technical Information Office.

Jones, James H. 1993. *Bad Blood: The Tuskegee Syphilis Experiment*. New York: Free Press. İlk basım 1981.

Jones, Jesse. 2017. *Tremble, Tremble / Tremate, Tremate*. Dublin: Project Press; Milan: Mousse Publishing.

Komarovsky, Mirra. 1967. *Blue-Collar Marriage*. New York: Vintage Books.

Laqueur, Thomas. 1990. *Making Sex: Body and Gender from the Greeks to Freud*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Lay, Mary M. vd. (der.) 2000. *Body Talk: Rhetoric, Technology, Reproduction*. Madison: University of Wisconsin Press.

LeFlouria, Talitha L. 2016. *Chained in Silence: Black Women and Convict Labor in the New South*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.

Le Sueur, Meridel. 1984. *Women on the Breadlines*. Minneapolis: West End Press. İlk basım, 1977.

Levidow, Les ve Kevin Robins. 1989. *Cyborg World: The Military Information Society*. Londra: Free Association Books.

Linebaugh, Peter. 1992. *The Londra Hanged: Crime and Civil Society in the 18th Century*. Cambridge: Cambridge University Press [*Londra İdamları: 18. yy.'da Suç ve Sivil Toplum*, çev. Çiğdem Demir, 2015].

Locke, John. (1689) 1959. *An Essay Concerning Human Understanding*, Vol. 1. New York: Dover [*İnsan Anlığı Üzerine Bir Deneme*, çev. Vehbi Hacıkadiroğlu, Kabalcı, 2017].

Lombroso, Cesare ve Guglielmo Ferrero. (1893) 2004. *Criminal Woman, the Prostitute, and the Normal Woman*. Durham, NC: Duke University Press.

Lyubomirsky, Sonja, Laura King ve Ed Diener. 2005. "The Benefits of Frequent Positive Effect: Does Happiness Lead to Success?" *Psychological Bulletin* 131, no. 6, 803–55.

Mac, Juno ve Molly Smith. 2018. *Revolting Prostitutes: The Fight for Sex Workers' Rights*. Londra: Verso.

Marshall, Alfred. (1890) 1990. *Principles of Economics*. Philadelphia: Porcupine Press.

Marx, Karl. 1988. *Economic and Philosophical Manuscripts of 1844*. Translated by Martin Milligan. Buffalo: Prometheus Books [*1844 El Yazmaları*, çev. Murat Belge, İletişim Yayınları, 2016].

..... 1990. *Capital*, Vol. 1. Londra: Penguin [*Kapital 1*, çev. Nail Satlıgan ve Mehmet Salık, Yordam Kitap, 2012].

Melossi, Dario ve Massimo Pavarini. 1981. *The Prison and the Factory: Origin of the Penitentiary System.* Totowa, NJ: Barnes and Noble.

Merino, Patricia. 2017. *Maternidad, Igualdad y Fraternidad: Las madres como sujeto político en las sociedades poslaborales.* Madrid: Clave Intelectual.

Mies, Maria. 2014. *Patriarchy and Accumulation on a World Scale: Women in the International Division of Labor.* Londra: Zed Books. İlk basım 1986 [*Ataerki ve Birikim: Uluslararası İşbölümünde Kadınlar*, çev. Yıldız Temurtürkan, Dipnot Yayınları, 2019].

Milwaukee County Welfare Rights Organization. 1972. *Welfare Mothers Speak Out: We Ain't Gonna Shuffle Anymore.* New York: Norton.

Molina, Natalia. 2006. *Fit to Be Citizens: Public Health and Race, 1879–1939.* Berkeley: University of California Press.

Moraga, Cherríe ve Gloria Anzaldúa, (der.) 1983. *This Bridge Called My Back.* New York: Kitchen Table: Women of Color Press.

Morgan, Robin. 1970. *Sisterhood Is Powerful: An Anthology of Writings from the Women's Liberation Movement.* New York, Random House.

Murphy, Julien S. 1995. *The Constructed Body: AIDS, Reproductive Technology, and Ethics.* New York: SUNY Press.

Nissim, Rina. 2014. *Une sorcière des temps modernes: Le self-help et le mouvement femmes et santé.* Lausanne: Editions Mamamélis.

Noble, David F. 1999. *The Religion of Technology: The Divinity of Man and the Spirit of Invention.* New York: Penguin.

Nourse, Victoria F. 2008. *In Reckless Hands. Skinner V. Oklahoma And the Near Triumph of American Eugenics.* New York: W.W. Norton.

O'Neill, William L. 1967. *Divorce in the Progressive Era.* New Haven, CT: Yale University Press.

Paltrow Lynn M. ve Jeanne Flavin. 2013. "Arrests and Forced Interventions on Pregnant Women in the United States, 1973–2005: Implications for Women's Legal Status and Public Health." *Journal of Health Politics, Policy and Law* 38, no. 2 (Nisan): 299–343.

Pateman, Carole. 1988. *The Sexual Contract.* Stanford, CA: Stanford University Press [*Cinsel Sözleşme*, çev. Zeynep Alpar, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, 2017].

Pfeufer Kalın, Robbie. 1989. "Women and Time in Childbirth and Lactation." *Taking Our Time: Feminist Perspectives on Temporality*, (der.) Frieda Johles Forman ve Caoran Sowton, s.20–36. New York: Pergamon Press.

Polhemus, Ted. 1978. *The Body Reader: Social Aspects of the Human Body.* New York: Pantheon.

Poole, W. Scott. 2009. *Satan in America: The Devil We Know.* Rowman and Littlefield.

Reese, Ellen. 2005. *Backlash against Welfare Mothers: Past and Present.* Berkeley: University of California Press.

Reinhold, Robert. 1982. "Strife and Despair at South Pole Illuminate Psychology of Isolation." *New York Times*, 12 Ocak 1982.

Roberts, Dorothy. (1997) 2017. *Killing the Black Body: Race, Reproduction, and the Meaning of Liberty*. New York: Vintage Books.

Rothschild, Joan (der.) 1983. *Machina Ex Dea: Feminist Perspectives on Technology*. New York: Pergamon Press.

Rozzi, R.A. 1975. *Psicologi e Operai: Soggettività e lavoro nell'industria italiana*. Milan: Feltrinelli.

Rynes, Sara L., Barry Gerhart ve Laura Parks-Leduc. 2005. "Personnel Psychology: Performance Evaluation and Pay for Performance." *Annual Review of Psychology* 56, no. 1 (Şubat): 571–600.

Salecl, Renata. 2004. *On Anxiety*. New York: Routledge.

Sartre, Jean-Paul. 1956. *Being and Nothingness: A Phenomenological Essay on Ontology*. New York: Pocket Books. Fransızca, *L'être et le néant*. Gallimard, 1953 [*Varlık ve Hiçlik ve Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Turhan Ilgaz, İthaki, 2011].

……. 1976. *No Exit and Three Other Plays*. New York: Vintage Books. Fransızca, *Huis Clos*. Gallimard, 1945 [*Toplu Oyunlar 1, 2*, çev. Işık M. Noyan, İthaki, 2007, 2015].

Schiebinger, Londa. 2004. *Nature's Body: Gender in the Making of Modern Science*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press. İlk basım 1993.

Seidman, Steven. 1997. *Difference Troubles. Queering Social Theory and Sexual Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

Solinger, Rickie, vd. (der.) 2010. *Interrupted Lives: Experiences of Incarcerated Women in the United States*. Berkeley: University of California Press

Starr, Paul. 1982. *The Social Transformation of American Medicine*. New York: Basic Books.

Stocking, George W., Jr. 1988. *Bones, Bodies, Behavior: Essays on Biological Anthropology*. Madison: University of Wisconsin Press.

Sublette, Ned ve Constance Sublette. 2016. *The American Slave Coast: A History of the Breeding Industry*. Chicago: Lawrence Hill.

Tajima-Pena, Renee, yönetmen ve yapımcı. 2015. *No Más Bebés / No More Babies*. San Francisco: ITVS; Los Angeles: Moon Canyon Films.

Tapia, Ruby C. 2010. "Representing the Experience of Incarcerated Women in the United States." *Interrupted Lives: Experiences of Incarcerated Women in the United States*, (der.) Rickie Solinger, 1–6. Berkeley: University of California Press.

Taylor, Sunaura. 2017. *Beasts of Burden. Animal and Disability Liberation*. New York: New Press.

Townley, Chiara. 2019. "Cosmetic Surgery Is on the Rise, New Data Reveal." *Medical News*, 17 Mart, 2019.

Turner, Bryan S. 1992. *Regulating Bodies: Essays in Medical Sociology*. Londra: Routledge.

Turney, Lyn. 2000. "The Politics of Language in Surgical Contraception." *Body Talk: Rhetoric, Technology, Reproduction*, (der.) Mary M. Lay vd., 161–83. Madison: University of Wisconsin Press.

Twohey, Megan. 2013. "Americans Use the Internet to Abandon Children Adopted from Overseas." Reuters araştırma raporu, The Child Exchange: Inside America's Underground Market for Adopted Children, part 1 (9 Eylül). https://www.reuters.com/investigates/adoption/#article/part1.

Valentine, David. 2007. *Imagining Transgender: An Ethnography of a Category.* Durham, NC: Duke University Press.

Welsome, Eileen. 1993. *"The Plutonium Experiment." Albuquerque Tribune*, November 15–17, 1993.

Williams, Kristian. 2006. *American Methods: Torture and the Logic of Domination.* Boston: South End Press.

Wittig, Monique. 1992. "The Straight Mind." *The Straight Mind and Other Essays*, 21–32. New York: Harvester Wheatsheaf [*Straight Düşünce*, çev. Leman Sevda Darıcıoğlu ve Pınar Büyüktaş, Sel yayıncılık, 2013].

Yurick, Sol. 1985. *Behold Metatron, the Recording Angel.* Brooklyn: Autonomedia.

Günümüzde "beden", hem direniş imkânları bakımından hem de iktidarların kendi hegemonyalarını sürdürmeleri bakımından radikal ve kurumsal politikaların merkezinde yer alıyor. Federici de direnişin ve tahakkümün mücadele alanı olarak gördüğü bedenin bir tarihi olduğunu ileri sürüyor. Feminist, ırkçılık karşıtı, trans ve çevreci bütün hareketler açısından beden, devlet ve sermayeyle karşılaşmanın bir zemini, dönüştürücü toplumsal pratiklerin yeşerebileceği bir imkân olarak algılanıyor. Öte yandan kapitalist gelişmenin neoliberal döneminde sermayenin girdiği ve bir türlü aşmayı başaramadığı yeniden üretim krizinde de bedeni tahakküm altına alma ve denetleme zorlu ve kaçınılmaz hale geliyor. Bedenlerin yalıtılması, parçalanması, psikolojik ve tıbbi müdahalelerle yeniden oluşturulması, arzu ve ihtiyaçlarının ya bastırma ya da uyumlulaştırma yoluyla denetlenmesi, kapitalizmin tahakküm stratejileri olarak karşımıza çıkıyor. Oysa Federici'ye göre beden, sömürünün sınırı, onun önündeki engeldir. Bedeni, özgürleştirici ve içkin bir politik imkâna dönüştürmek ise ancak onun arzu ve ihtiyaçlarını çoğaltmakla mümkündür. Bunu da birbirinden yalıtılmış olmaktan dolayı korku yüklenip iktidarın tahakkümüne boyun eğmeye hazır bedenlerden ziyade başka bedenlerle, hatta insan olmayan varlıklarla ve doğayla "büyülü" bir birlikteliğe giren bedenler yapabilir. Bu yüzden de ancak korku ve yalıtılmışlığın "keder"inden çıkıp, "neşeli militanlık"la arzularını ve ihtiyaçlarını şimdide politikleştiren bedenler, kendilerini, başkalarını ve dünyayı dönüştürebilir.

9 786057 872081

www.otonomyayincilik.com
iletisim@otonomyayincilik.com